

Təhmasib NOVRUZOV

YAŞAM

ROMANI

(BƏDİİ-TƏRİXİ KİTƏB)

II CİLD

Təhmasib Novruzov

Yaşam romanı

(Bədii-tarixi kitab)

II cild

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitəbxanası

BAKI-2007

Az2
2007

Təhmasib NOVRUZOV

"YAŞAM ROMANI"

Bakı, "ŞƏMS" nəşriyyatı - 2007, 132 səh.

Bədii redaktorlar: Allahverdi Eminov,
Bayram Muradlı

Texniki redaktorlar: Kamil Əvəzoğlu,
Cəfər Məmmədov

Məsləhətçilər: Firidun Cəlilov
Nəsir Ağayev
Bəxtiyar Tuncay
Ramiz Tağıyev
Məmməd Əlizadə

Rəyçilər: Alik Muradov
Zeynalabdin Məmmədli
Mehdi Məmmədli
Mürvət Mehrablı
Şəmsiyyə Bəylərqızı

Korrektor: Lalə Ramizqızı

51000000199 (077)
qrifli nəşr
127-2007

©ŞƏMS

III hissə

XƏYANƏTLƏR BURULĞANINDA

İstirahət günü idi. Rafiqlə Təmkın səhər yeməyini qurtaran kimi, növbə ilə öz işlərinə fal açdılar. Hər ikisinin "falabaxması" dominonun "qoşa ağ" daşı ilə başa çatdı. Bu o demək idi ki, məhkəmə onları azad edəcək...

Sonra aylaşib "telefon" oynamağa başladılar. Bir neçə oyun oynamışdılar ki, kameranın kiçik gözlüyü açıldı:

- Hamama hazırlaşın!

Təmkınlə Rafiq yerlərindən qalxdılar. Yastıqüzünü "soyundurdular". Mələfəni, əl dəsmalını, alt paltarlarını yastıqüzünün içərisinə qoydular. Sabun qablarını, diş pastasını və fırçanı götürüb, kameranın kiçik gözlüyünü yavaşca döydülər. Qapı tarak-turukla açıldı...

Hamamdan qayıtdılar. Təmkın səhər yeməyi vaxtı qaynamış su ilə doldurduğu termosə çay saldı. Nəzarətçiyə doğrətirdiyi limondan bir qıça Rafiqin, bir qıça da özünü çay dolçasına atdı. Təzə götürdüyü yastıqüzü, mələfə ilə yerini yığırdı, əl dəsmalının başının üstündə qələmdən düzəldiyi asılıqana keçirdi. Gəlib çayları süzdü.

Çay dəstgahı qurtarandan sonra Təmkın çarpayıya uzandı, üzünü divarə tutdu...

Prezidentin istefasından bir neçə gün sonra AXC Ali Məclisinin sessiyası çağırılmışdı. Təmkın AXC-nin qərarında Ali Məclis üzvlərini, AXC liderlərinin bir-biri ilə görüşməyə gözdəndirli verdiklərini, bir-birini təbrik eddiklərini görüb daxili gərginlik keçirsə də, üzə vurmamağa çalışırdı. Qərribə idi, prezidentin istefasından dörd-beş gün, Xocalı vəhətindən isə on iki-on üç gün keçsə də, heç kəs o boyda faciəyə görə bir-birinə başsağlığı vermirdi, ancaq istefaya görə bir-birini təbrik edirdilər. Hamının üzündə sevinc, şadlıq hissə edilirdi. Qalib görkəmi ilə qürur duyduqları açıq sezilən AXC liderləri də sanki o böyüklükdə faciəni unutmuşdular.

Birdən-birə Təmkının yadına AXC liderlərindən olan Eynəkbəylinin təqribən üç-dörd ay əvvəl dediyi bir cümlə düşdü:

- Təmkın bəy, siz çalışın ermənilər Qarabağda dörd-beş kəndə hücum edib alsınlar ki, biz prezidentin istefə məsələsini qoyaq!...

Təmkın o zaman Eynəkbəyliyə tutarlı cavab vermişdi. Amma nədənsə son bir neçə ayda ermənilərin dalbada azərbaycanlılar yaşayan kəndləri işğal etmələrinə AXC-nin laqeyd münasibət bəsləməsinin səbəbini özlüyündə nə qədər aradırsa da, heç bir nəticəyə gələ bilmirdi. Eynəkbəylinin dedikləri isə, hadisələr içərisində çəş-baş qaldığından idi, yoxsa nədənsə Təmkının yadına da düşmürdü. İndi qəflətan həmin sözləri xa-

tırlayanda Təmkının ürəyi möhkəm sancdı. Bəsmətbəli bina sanki yerində fırlanmağa başladı. Əlini atıb koridorun ortasındakı sütundan yapışdı. Bu an Eynəkbəylinin pillələrlə aşağı endiyini gördü. İndi Eynəkbəyli Təmkının gözündə tamamilə başqa cür görünürdü. Özünü güclə ələ aldı. Ona yaxınlaşib əl uzadan Eynəkbəyli ilə görüşdü. Həl-həvaldan sonra Təmkinə diqqətlə baxdı:

- Noolub? Bir cürsən! Xəstə deyilsən ki?

- Yox! - Təmkın dilləndi, - səndən bir söz soruşmaq istəyirəm.

- Lap ikisini soruş.

- Yadımdadı, iki-üç ay əvvəl sənin otağında söhbət edirdik. Qarabağda vəziyyətlə bağlı fikir mübadiləsi aparırdıq.

Eynəkbəyli bir qədər fikrə getdi.:

- Dəqiq yadıma sala bilmirəm. Amma, biz tez-tez görüşüb söhbət edirik, burda qərribə nə var ki?

- Yox, onda bir söz dedin mənə!

Təmkın Eynəkbəylinin dediyini xatırlatdı. Onun indi soyuqqanlılıqla dedikləri Təmkinə daha ağır zərbə oldu:

- Yadıma gəlmir, amma, ola bilər demişəm, burda nə var ki? Siyasət elə oyundu ki, adam hər söz deyə bilər!...

Təmkın diqqətlə onun gözlərinə baxdı:

- Demək, hansısa məqsədə çatmaq üçün minlərlə körpəni, qadını, qocanı ölümün ağzına atmaq, adamların, öz xalqının yurdunu, yuvasını vıran qoymaq, Vətənin torpaqlarını düşməne "ərməğan" eləmək də siyasətdir?

Eynəkbəyli Təmkının od tutub yanın ürəyinin şöləsini gözlərindəki qəzəbdən, kindən oxumaya bilməzdi. Və yalnız indi bir az narahatlıq hiss etdiyini duydu:

- Bir az sakit ol, Təmkın bəy! Noolub sənə?

Təmkın sakitləşə bilmirdi. Bu an əllərini qaldırıb onun boğazından yapışmaq, naləsi eşşə bilənd olmuş Xocalı körpələrinin qatili kimi gördüyü bu şərfətsiz məxluqu boğmaq, öldürmək, məhv etmək istəyirdi. Elə bil illər boyu çiyin-çiyinə azadlıq hərəkatında yol gəldiyi bu insanabənzərini əsl siması indi açılmışdı Təmkın üçün.

Təmkının niyyət dolu baxışından gözlərini yayındıran Eynəkbəyli:

- Sessiyə başlayır, keç zala! Qaldı o dediklərin, mən elə söz deməmişəm. Özündən çıxarırsan o sözləri, ya da yuxuda görmüsən, - deyib cavab gözləmədən zala daxil oldu.

Təmkın özünü həddən artıq həyəcanlı hiss elədiyini görüb, sessiyada

İştirak etmək fikrindən daşındı. Dörd ilə yaxın AXC Ali Məclisinin üzvü olan Təmkin ilk dəfə idi Ali Məclisin sessiyasında iştirak etmədi...

Yaxınlıqdakı mehmanxanaya gəldi. Otağını açıb içəri keçdi. Xeyli çarpayıda əyləşib fikrə daldı. Dəstəyi götürüb, hələlik yaranmaqda olan Azərbaycan Milli İstiqlal Partiyasının təşəbbüs qrupunun qərargahına zəng vurdu. Etibar Məmmədovu soruşdu. Öyrəndi ki, kabinetdə Türkiyədən gələn qonaqlarla söhbət edir. Dəstəyi yerə qoydu, yenə götürüb Xəlil Rza Ulutürkə zəng vurdu. X.R.Ulutürk evində idi. Təmkin onunla görüşmək istədiyini bildirdi...

Şair həmişəki kimi yenə öz iş otağında əyləşib seir yazırdı. Qapını açan Təbriz Təmkini mehribanlıqla qarşıladı:

- Xoş gəlmisiniz, Təmkin bəy!

Təbriz Qarabağda, Yaqub Rzayevin batalyonunda vuruşurdu. Təmkin onun evdə olduğunu görüb:

- Nə yaxşı burdasan? - deyə soruşdu.

- Yaqub əmidən üç günlük icazə almışam. Özümə pal-paltar aparacağam.

- Orda vermirlər?

- Hələlik ancaq üst geyim, hərbi forma verirlər. Alt paltar özümüz alırıq.

Şair içəridən səsləndi:

- Təmkin bəy, gəl içəri!

Təmkin Xəlil Rza Ulutürkün iş otağına gəldi.

- Salam, Xəlil bəy!

- Salam! Nə var, nə yox?

- Belə də!... Salamətçılıqdı.

- Görürsən də, Təbriz də döyüşçüdür. Özünə demişəm, Vətən yolunda ölsə, ağlamaram, amma Vətəni düşməyə verib bircə addım geri çəkilsə, göz yaşlarım içərisində onu oğulluqdan məhrum edərdəm!

- Nə yaxşı evdəsiniz, Xəlil bəy!

- Daha neyləməliyə? İndi də mitinq, piket keçirməyəyəyik ki!.. İndi silahı olan silahı ilə, qələmi olan qələmi ilə, sözü olan sözüylə döyüşməli, məmləkətin müstəqilliyini qorumalıdır. Mən də qələm adamıyam. Azad ölkəmizi vəsf eliyən, düşməyə meydan oxuyan seirlər yazıram.

Xəlil Rza Ulutürk danışır, şeirlərindən parçalar oxuyurdu. Təmkin Vətən Məcnunu kimi tanıdığı, səcdə qıldığı bu qüdrətli şəxsiyyətə baxır, ağarmış saqqalının onun üzünə gətirdiyi nuraniliyə diqqətlə tamaşa edir, hər cür hiylədən, siyasətdən, riyadan uzaq olan bu insana tarix əsl qiy-

mətinə verib-verməyəcəyi barədə düşündü.

Nəhayət, şair xatirələrindən söhbət açdı:

- Onu da işləyib, çapa vermək istəyirəm. Bu, adi xatirə deyil, Təmkin bəy, istiqlal yoluna nəzər salmaq, bu yolun ağır, keşməkeşli burulğanlarını öyrənmək üçün bir salnamədir. Orda, iyirmi il öncədən bu günə kimi bütün görüşlərim, söhbətlərim öz əksini tapıb. Səninlə hələ Şuşada, şagird Təmkinlə olan görüş, lap son mitinqlərdəki görüşlər haqqında da xeyli xatirələr yazılıb. Allah qoysa, iki cildlik nəzərdə tutmuşam...

Sonra şair Xocalı faciəsinə həsr etdiyi şeirini oxudu. Təbrizin faciə barədə dediklərinin onun bütün varlığını sarsıtdığını dedi, qismət olsa şeiri yenidən işləmək, poema yazmaq fikrində olduğunu bildirdi:

- Nə etməli? Şair demişkən, torpaq, uğrunda ölən varsa, Vətəndi! İstiqlal yolu belə faciələrdən, şəhidlərin qanı üzərindən keçirsə, bundan geri dönməyə haqqımız yoxdu. Bu, xalqımızın qəhrəmanlıq tarixində yeni parlaq səhifədir, xalq sübut elədi ki, o azadlığa qovuşmağa layiqdir. Və bu yoldan onu heç bir faciə, heç bir vəhşilik döndərə bilməz!

- Amma, Xəlil bəy, vaxtında tədbir görən olsaydı, Xocalıda bu böyük-lükdə faciə baş verməzdi. Heç olmasa, qadınları, uşaqları, qocaları çıxarmaq olardı.

- Söz yox!... Ancaq, görünür belə qismət imiş! Elə ona görə də xalq öz sözünü dedi, prezidenti istefaya göndərdi.

Təmkin, istefa zamanı general Popovun rəhbərliyi ilə başlanmış əməliyyat, AXC rəhbərləri ilə telefon danışıqları, Eynəkbaylı ilə görüşü barədə Xəlil Rza Ulutürkə ətraflı məlumat verdi. Axırda vaxtilə dedikləri və bugünkü söhbəti barədə danışdı. Şair Təmkinə axıra qədər diqqətlə qulaq asdı. Təmkin danışıqca onun qaşları çəkilir, gözləri hədəqəsindən çıxırdı. Nəhayət, Təmkin fikrini tamamladı:

- Məncə, indiki istefanı bir neçə ay bundan əvvəl də tələb etmək, buna nail olmaq mümkündür idi. Bəs niyə məhz Qarabağda erməni bir neçə kəndi işğal edəndən sonra qoyulmalı oldu bu məsələ? Bəzən məndə belə fikir yaranır ki, hərəkətin da içərisində, özü də liderlərin içərisində satqınlar, xəyanətkarlar, kimlərsə göstərişi ilə hərəkət edənlər var, Xəlil bəy!

Xəlil Rza Ulutürk başını asta-asta tərpətdi:

- Ola bilər! Ola bilər, Təmkin bəy! Amma, hər halda istiqlal əldə etməyimizə mane ola bilmənilər. Sənin dediyin satqınlar isə, atalar demişkən, qırx gün gedər, artıq yox. Çalxalandıqca, bulandıqca zaman nehrə kimi, yağ yağ üstə çıxır, ayrıni ayrınlıq olur! Allah rəhmət eləsin böyük

Mirzə Ələkbər! Onun dedikləri bütün dövrlərdə təzədi, müasirdi. Zaman çalxalandıqca hərəkətimizə atılmış bu adamlar da üzə çıxacaq, tanınacaq, bundan narahat olmağa dəyməz.

- Xəlil bəy, mən Qarabağ üçün narahat oluram. İstiqlalımızı qazandıq, söz yox, bu, xalqımızın yüz illər boyu həsrətində olduğu bir arzudu, nəhayət ki, reallaşdı. Ancaq, əgər istiqlal qazanıb, Vətənimizi qoruya bilməyəcəyiksə, bu istiqlalın özü təhlükə altında qalmırmı?

- Şübhəsiz!... Buna heç cür yol vermək olmaz.

- Satqınlar tanınmasa, üzə çıxmasa xəyanətlərin qarşısını almaq mümkün olmayacaq, Xəlil bəy!

Xəlil Rza Ulutürkün gözlərində qəribə bir təbəssüm əmələ gəldi:

- Narahat olma, Təmkin bəy, daha o kişiyə yol açılıb, özü gələr, inşallah qaydaya qoyar. Əlli ilin çekistini heç bir xain aldada bilməz.

Təmkin başa düşdü ki, şair Heydər Əliyev nəzərdə tutur:

- Heydər Əliyev gələcəki yəni Bakıya, Xəlil bəy?

- Başqa yol yoxdu! Azadlığı qoruyub saxlamağa yalnız o kişinin, Heydər Əlirza oğlunun gücü çatır.

- Yaş senzi problemi də var axı! Gərək təcili...

- Yox, hələlik ona ehtiyac yoxdu. İndi prezident seçkisi vaxtı deyil. Dövlət Şurası yaradılmalıdı, koalisiyon şura! Heydər Əlirza oğlu da Dövlət Şurasının sədri olmalıdı. O özü biləcək ki, xain kimdi, satqın kimdi...

Təmkin Xəlil Rza Ulutürklə xeyli söhbətdən sonra, xudəhafişləşib çıxırdı. Birbaşa Etibar Məmmədovla görüşmək üçün AMİP təşəbbüs qrupunun qərargahına gəldi.

Etibar bəylə xeyli söhbət etdi. Onun da fikirləri Xəlil Rza Ulutürkün fikirləri ilə üst-üstə düşürdü:

- İndi əsas məsələ, - Etibar bəy fikrini belə yekunlaşdırdı, - Koalisiyon Dövlət Şurasının tərkibinin müəyyənləşdirilməsidir. Gərək ora elə adamlar düşsün ki, onun həqiqi xalq üçün, Vətən üçün işlədiyinə heç bir şübhə qalmasın. Ondan sonra qalan məsələlər tədricən həll olunacaq.

Etibar bəy onu da bildirdi ki, koalisiyon Dövlət Şurasının yaradılması məsələsi AXC-nin əksər liderləri ilə birlikdə Ali Sovetin Demokratik Blokunda müzakirə edilib, yekdil razılığa gəlinmişdir.

Axırda Rəhim Qaziyevin müdafiə naziri təyin edilməsini də dembləkun ilk uğurlarından biri kimi qiymətləndirən Etibar bəy, indi ordunu gücləndirmək, Milli Ordu vasitəsilə torpaqları qorumaq üçün geniş imkanlar yarandığını da dedi...

Təmkin Ali Məclisin sessiyasının axırına yaxın AXC qərargahına gəldi.

Keçirdiyi görüşlərdən sonra səhərki sarsıntısı xeyli azalmışdı. Odur ki, qapını açıb zala daxil oldu. Ali Məclisin qərarı oxunurdu: "Prezident institutunun ləğv edilməsi və koalisiyon Dövlət Şurasının yaradılması haqqında respublika Ali Soveti qarşısında məsələ qaldırılsın"...

Sessiya yekunlaşdığına görə, Bakıda qalmağı lüzumsuz hesab edib rəyona qayıtdı.

Allahverdi Bağirov Xocalı faciəsinin səhəri günü ermənilərlə əlaqəyə çıxmış, ilkin olaraq həlak olanların meyidlərini götürmək üçün imkan verilməsi barədə razılıq əldə etmişdi. Bir neçə gün ərzində altı yüzə yaxın qadın, uşaq, qoca cənazələri Ağdama gətirilərək, onlar üçün ayrılmış yeni qəbiristanlıqda dəfn edilmişdilər. Son günlər isə Allahverdi bəy əlaqəyə girdiyi ermənilərlə danışıraq, əsirlikdə olan Xocalı sakinlərinin azad olunmasına çalışırdı. Təmkin qərargaha daxil olanda, iyirmidən artıq qadının, uşağın, qocanın qərargahda olduğunu gördü. Bunlar, şaxtada ayaqlarını don vurmuş, bəziləri işgəncələrə məruz qalmış Xocalı sakinləri idi...

Az vaxt ərzində min nəfərdən artıq Xocalı sakini erməni əsirliyindən azad edilərək Ağdama gətirilmiş, qohumları ilə görüşdürülmüşdü. Əsirlikdən gələn yeddi-səkkiz yaşlı bir qızın bütün yaxın adamları şəhid olduğundan və heç kəsi qalmadığından xəbər tutan Təmkin onu evlərinə gətirdi. Aynurə onu yuyundurdu, bir neçə gün öz övladı kimi qulluğunda durdu. Nəhayət, onun sağ qaldığını eşidən, Bakıda yaşayan xalası gəlib qızı özü ilə apardı. Bu günlərdə buna bənzər hadisələr saysız-hesabsız idi...

Aprel ayının əvvəlində keçiriləcək AXC Ali Məclisinin sessiyasında iştirak etmək üçün iki gün öncə Bakıya gələn Təmkin, birbaşa Ali Sovətdə Eynəkəbaili ilə görüşmək istədi. Məqsədi əsirlərin alınması zamanı Allahverdi Bağirova, bir nəfər erməninin dediyi sözü çatdırmaq idi: "Mayın 9-da Şuşada parad keçirəcəyik!"

Bu məlumatın nə qədər dəqiq olub-olmamasından asılı olmayaraq, AXC-yə faktiki rəhbərlik edən Eynəkəbailiyə bu haqda məlumat verməyi zəruri hesab edirdi.

Ali Sovetin beşinci mərtəbəsinə qalxdı. Liftdən çıxıb, üzbəüz otağın qapısını açdı. Bütün Demokratik Blok üzvlərinin, eyni zamanda deputat olmayan AXC liderlərinin otaqda olduğunu görüb qapını örtüdü. Az sonra qapını içəridən açan Firudin Calilov Təmkini otağa dəvət etdi...

Demokratik Blok Əbülfəz Elçibəyin prezidentliyə namizədliyi məsələsinə müzakirə edirdi. Təmkin uzun müddət qulaqlarına inanmadı. Nəha-

yət, müzakirə qurtardı, Eynəkəyli Əbülfəz bəylə tək qaldı və Təmkini çağıraraq Qarabağdakı vəziyyət barədə məlumat almaq istədilər. Lakin Təmkini, hətta, Şuşa haqqında aldığı məlumatı da deməyi unudu. Prezident seçkilərinə gətməyin indiki vəziyyətdə səhv olduğu barədə fikrini bildirdi:

- Ali Məclis qərar qəbul edib ki, prezident institutu ləğv olunsun, Dövlət Şurası yaradılsın. Burada isə prezidentliyə namizəd məsələsi müzakirə olunur. Axı bu nə deməkdir?

Eynəkəyli Ali Sovetin köhnə kommunistlərdən ibarət olan partokrat çoxluğunun həmin qərara səs vermədiyini, seçkilərə getmək barədə qərar qəbul etdiklərini bildirib:

- Bizi seçkilərə gətməyə məcbur edirlər, - dedi.

- Onda niyə Əbülfəz bəyin namizədliyi irəli sürülür?

- Bəş kimin namizədliyi verilməlidir? Əbülfəz bəy ən real namizəddi və seçkilərdə də onun qələbə çalacağına şübhəməz yoxdu.

Təmkini buna qəti etiraz elədiyini bildirəndə, Əbülfəz bəy üzünü Eynəkəyliyə tutdu:

- Görürsənmi, bəy? Deyirsiniz hamı belə fikirləşir. Buyurun!

Təmkini Əbülfəz bəyə baxdı:

- Bəy, mən şəxsən bunun qəti əleyhinəyəm. Əvvəla ona görə ki, mənim ələməmdə Siz prezidentlikdən də yüksəkdəsiniz, bu gün dünyanın 40 milyonluq azəri türkünün rəhbəri, lideri kimi tanınırsınız. İkincisi, açığı, Sizin humanist, insanpərvər xarakteriniz indiki şəraitdə ölkəni idarə etməyə imkan verə bilməz!

Əbülfəz bəy Təmkinlə razılaşdı:

- Səninlə razıyam, bəy! Ancaq bu bəylər təkid edir...

Söhbət xeyli çəkdi. Nəhayət, Eynəkəyli söhbətə yekun vurdu:

- Biri gün Ali Məclisdə müzakirə edərək, Məclis rəzi olmazsa, onda başqa variant fikirləşərik...

Həmin gecə Təmkini yata bilmədi. Tez-tez qalxır, balkona çıxır, siqaret çəkirdi. Səhərə yaxın yuxu onu apardı. Saat onda ayılıb, səhər çayı içmədən birbaşa "Aydınlıq" qəzetinin redaksiyasına gəldi. Təmkini bildirdi ki, AXC-nin orqanı "Azadlıq" qəzeti onun fikirlərini çap etməkdən çəkinəcəkdir...

"Aydınlıq" qəzetinin redaktoru Babək Hüseynoğlu ilə görüşüb fikrini ona bildirdi. Redaktor onu, qəzetin əməkdaşı Mahal İsmayilova ilə görüşdü. Təmkini "Ə.Əlçibəyi xilas edək" başlığı ilə bu mövzuda ilk müsahibəsini verdi...

"- Təmkini bəy, siz Azərbaycanda baş verən faciələrin kəşifçisi Ağdam rayonunun cəbhəçilərini təmsil edirsiniz. Yəqin ki, Azərbaycanda yaranmış Hakimiyyət böhranının ağrı-acıları Ağdamda daha aydın hiss edilir. Belə bir vaxtda müxalifətin öz qərarından dönüb, prezident seçkilərinə qoşulmağına münasibətiniz necədir?

- Demokratik ölkələrdə müxalifətin hakimiyyətə gəlməsinin ən sınamış yolu seçkilərdə qələbə qazanmaqdır. Azərbaycanda demokratiya qələbə çalmasa da onun şərtləri gözə çarpar. Belə bir vaxtda ilk təcrübə kimi müxalifətin hakimiyyətə çıxması təbii. Mən isə vətənin taleyinin həll edildiyi belə bir vaxtda ümumiyyətlə hər hansı bir seçki keçirilməsinin əleyhinəyəm. Əvvəlcə AXC də belə müvəqqəti təşkilat, məclisdə çox ciddi qərar qəbul edilmişdi. Təəssüf ki, AS-in çoxluq təşkil edən "kommunist" deputatları prezident seçkilərinə səs verirdilər. Məncə, Azərbaycandakı müxalifətin öncül dəstəsi olan AXC sözünün üstündə durub, seçkilərə gətməməli idi. Onsuz da bu dəfə A.Mütəllibovun prezident seçkilərindən fərqli olaraq, rəsmi hakimiyyət prezident seçməyə cəsarət etməyəcəkdi. Müharibə şəraitində seçkilərə gətməklə, əslində AXC Azərbaycanda müharibəni, faciələri inkar etməyə qoşuldu...

- AXC-nin prezident seçkilərində qələbə çalacağına ümid varmı?

- Prezidentin istefasından sonra respublikada yaranmış hakimiyyətsizlik şəraitində AXC-nin reytingi nisbətən yüksəlib. Belə bir şəraitdə Əbülfəz Əlçibəydən başqa AXC-dən nüfuzlu bir namizəd irəli sürülsə qələbə qazanılacağına ümid var.

- Siz Ə.Əlçibəydən başqa nüfuzlu nümayəndə deyəndə kimi nəzərdə tutursunuz və nəyə görə Ə.Əlçibəy yox, məhz ondan sonra gələnlər seçkiləri udu bilər?..

- Mən elə demək istəmədim. Ə.Əlçibəyin namizədliyi irəli sürülsə qələbə qazanılacağına şübhə etmirəm. Məsələn burasındadır ki, Ə.Əlçibəyi prezident oyununa çəkmək həm onun özünə, həm AXC-yə, həm azəri-türklərinə xeyəndir. Düzdür, AXC-də bir qrup adam müxtəlif arqumentlər gətirərək inandırmağa çalışırdılar ki, məhz Ə.Əlçibəy prezident olmalıdır...

- O bir qrup dediyiniz kimlərdir? Onlar şəxsi, yoxsa ümumi prinsiplərə söykənirlər?

- Bunlar AXC sədrinin müavini Qurban Məmmədov, AM sadri Araf Hacıyev, analitik mərkəzin rəhbəri Pənah Hüseynov, Milli Şuranın üzvü İsa Qəmbərov və bir sıra rayon şöbələrindən olan AM üzvləridir.

Burada şəxsi və ya ümumi prinsiplərin üstünlüyünü ayırd etmək hələlik çətindir. Bir şeyi qətiyyətlə bildirirəm ki, Ə.Elçibəyin prezidentliyə namizəd kimi irəli sürülməsi, seçkilərdə qalib gəlməyindən və ya məğlub olmasından asılı olmayaraq, səhv addımdır. Çünki köhnə kadrlardan birdən-birə imtina etmək mümkün olmayacaq. Ə.Elçibəy də köhnə düşüncə tərzindən qopma bilməyən kadrlarla işləyə bilməyəcək. AXC-nin özündə isə dövləti idarə etməyə qadir olan qüvvələr azdır... Digər tərəfdən, AXC-nin qarşısındakı beş il üçün əhatəli iqtisadi və siyasi proqramı olmadığına görə, baş verən proseslərin arxasında qaçmaq məcburiyyətində qalacaq. Bugünkü müxalifətin sabah hakimiyyətə də olacağı dövrə Azərbaycanı əldən buraxmaq istəməyən imperiya qüvvələrinin Qarabağ problemini hansı axara yönəldəcəyi və ona nələr əlavə edəcəyi də qaranlıq qalır. Belə həlledici bir dövrdə artıq bütün türk dünyasında böyük nüfuzlu malik olan bir şəxsiyyəti - Əbülfəz Elçibəyi prezident kürsüsündə aylaşdırmaq, bayaq dediyim kimi, həm onun özünə, həm də xalq hərəkətinə amansız zərbədir. Bu gün demokratik hərəkətin hər bir üzvünün qarşısında bir məsələ durmalıdır: Əbülfəz bəyi prezident olmaqdan xilas etmək! Ya xeyr olardı ki, AXC-nin İsa Qəmbərov, Tofig Qasımqov kimi tanınmış liderlərindən birinin namizədliyi irəli sürülsün, ya da Azərbaycan xalq hərəkətinin yetirməsi olan Etibar Məmmədovun namizədliyi müdafiə olunsun".

Müsahibə qəzetdə dərc edilən gün AXC Ali Məclisinin növbədənəkar səsiyasi çağırılışdı. Sessiyada iştirak etmək üçün AXC qərgahına gələn Təmkin AXC fəallarından olan Ülvi bəy və Cahandar bəy tərəfindən hücumu məruz qaldı. Müsahibəyə görə Təmkini qınadılar, hətta onu təşkilatə xəyanət etməkdə təqsirləndirdilər.

Sessiya başlandı. Əbülfəz Elçibəyin prezidentliyə namizədliyinin irəli sürülməsi gündəlikdə duran yeganə məsələ idi. AXC-nin tanınmış simalarının bir çoxu Təmkinlə eyni fikirdə idilər. Eynəkəbəyli və yaxın dostları isə bu cür düşüncələrə qarşı çıxır, Elçibəyin namizədliyinin verilməsini ən doğru yol hesab edirdilər. Təmkin təxminən otuz dəqiqəlik çıxışında AXC Ali Məclisinin Dövlət Şurası yaradılması haqqında qərarı olduğunu, bu qərara hörmətlə yanaşılmasının vacibliyini bildirdi. Həm də Əbülfəz bəyin dövlət idarəetmə təcrübəsi olmadığını, onun xaraktercə indiki dövrdə prezidentliklə uyğun gəlməyən humanizmini, AXC-nin dövləti idarə etmək üçün kadr potensialı olmadığını və digər məsələləri əsas götürərək onun namizədliyini irəli sürməyin həm özünə, həm təşkilata, həm də xalqa xəyanət olması fikrində israr etdi.

Sessiya iki gün davam etdi. Qızgın müzakirələrdən sonra məhz Ə.Elçibəyin təklifi ilə məsələnin rayon şöbələrinin məclislərində müzakirə olunması və rayon şöbələrinin qərarları əsasında Ali Məclisin qərar qəbul etməsi məqsəduyğun sayıldı.

Sessiyadan sonra Azadlıq meydanında mitinq keçirildi. Həmin gün Xocalı soyqırımının 40-cı günü idi. Yəni müsəlman adətinə görə Xocalı şəhidlərinə matəm saxlanılması idi. Lakin mitinq bayram əhval-ruhiyyəsi ilə başladı, çıxış edənlər qalib gərkəmində danışıq, prezidentin istefası mənası ilə xalqı təbrik edirdilər.

Mikrofonu təqlidçi aktyor İlham Əziz keçdi. Siyasi liderləri təqlid edərək izdihama necə güldürdüsə, bu an qopan gurultulu gülüşün sadası göyün yeddinci qatına qədər gedib çıxdığına şübhə yox idi. Elə bu an sanki Xocalı faciəsində şəhid olmuş körpələrin ruhu göylərdən enib izdihama başı üzərində cövlan edir, hönkür-hönkür ağlayırdı və sanki bu hönkürünü təkcə Təmkin yox, bütün izdihama eşidirdi... Eşidirdi, amma kefindən qalmırdı izdihama...

Təmkin nə qədər çalışsa da özünü ələ ala bilmədi. Asta addımlarla mitinqin aparıcısı Vurğun Əyyuba yaxınlaşdı. Təqlidçinin çıxışına qulaq asıb gülməkdən gözləri yaşarmış Vurğun Təmkinə döndü:

- Sənə bu gün söz verilməyəcək, Təmkin bəy!

Təmkinin də gözləri yaşla dolmuşdu. Ancaq bu yaş aparıcının gözlərindəki yaşdan deyildi:

- Mən söz istəmirəm, Vurğun bəy! Ayıb deyilmi, heç utanmırsınız? Nə tez yaddan çıxardınız?

Vurğun qəribə gərkəm aldı:

- Nəyi?

Təmkin özünü ələ ala bilmirdi:

- Canınıza dərdi! Alçaqlar! Bilmirsiniz ki, bu gün Xocalı şəhidlərinin qırxıdır?

Vurğun həyasız-həyasız gülməsündü:

- Noolsun?

Təmkin anı olaraq onun gözlərinin içinə baxdı:

- Tfu!..

Və iti addımlarla tribunanı tərk etdi...

Təmkin möhkəm əmin idi ki, rayon şöbəsinin Məclisində öz fikirlərini açıqlamaqla, Məclis üzvlərinin real qərar qəbul edəcəklərinə nail olacaq. Lakin...

Rayon şöbəsinin Məclisində Ali Məclis barədə məlumat verən Təmkın, Ə.Elçibəyin prezidentliyə namizədliyi məsələsinə öz münasibətini açıqlamaq istəyəndə, rayon şöbəsində onun şəxsin hörmət bəslədiyi Əkbər müəllim, onun ardınca isə bir neçə Məclis üzvü ona hər vaxtlə mane oldular. Məclis üzvlərindən biri isə, heç bir əsas olmadan zalda əyləşənlərə bildirdi:

- Mənim məlumatım var ki, Təmkın bəy Etibar Məmmədovun prezidentliyə namizədliyini dəstəkləyir, ona görə də Əbülfəz bəyin əleyhinə təbliğat aparır.

Təmkınla hər şey aydın idi. Demək, rayon şöbəsinin informasiya əlaqəçisi olan, "Lopabığ" ləqəbi ilə tanınan Hüseyn bəy Mərkəz tərəfindən tapşırıq almış və şantaj məqsədilə də Etibar bəyin adına istinad etməsi göstəriş verilmişdi. Məclisin bir neçə üzvü dəfələrlə Təmkının çıxışına imkan verilməsi üçün sədrə müraciət etsə də, açıq-aydın hiss edilirdi ki, sədr də onun çıxış etməsini istəmir. Və məsələ müzakirə edilmədən qərar çıxarıldı: "Ə.Elçibəyin prezidentliyə namizədliyini rayon şöbəsi dəstəkləyir!"

Təmkın iki gün sonra yenidən Bakıya qayıtdı. Etibar Məmmədovla görüşdü. Onun doğrudan da namizədliyini verib-verməyəcəyi ilə maraqlandı. Etibar bəy Təmkınla açıq danışdı:

- Sadəcə olaraq, gələcək seçkilərə hazırlıq, sınaq məqsədilə namizədliyimin verilməsinə razı olmuşam. Əslində isə mən axıra qədər koalisiyon Dövlət Şurası yaradılmasına çalışacağam.

Etibar bəy onu da açıqladı ki, bu seçkilərin keçirilməsi hansısa oyuna xidmət elədiyinə əmindir, məhz həmin oyunun qarşısını almaq üçün mübarizə aparmaq məqsədilə namizədliyinin verilməsini lazım bilmişdi.

Təmkının ürəyinə nəşə damdı:

- Etibar bəy, məlumatımız var ki, mayın 9-da ermənilər Şuşada parad keçirmək fikrindədilər? Elə qorxuram ki, bu oyunlar Qarabağda yeni qurbanlar verilməsinə səbəb olsun.

Etibar bəy bu barədə onda da məlumat olduğunu bildirdi. Həmin məlumatı Rəhim Qazıyevə və digər lazımı instansiyalara çatdırdığını da dedi.

İki gün sonra AXC Ali Məclisinin sessiyası, bu dəfə heç bir müzakirə açmadan Ə.Elçibəyin prezidentliyə namizədliyinin irəli sürülməsi məsələsini səsverməyə qoydu. Təmkindən başqa bütün Məclis üzvləri lehinə səs verdi. Təmkın isə əleyhinə səs verdi və fikrini də açıqlayaraq:

- Bu, Azərbaycan Xalq Hərəkatına da, Azərbaycan xalqına da tarixi xə-

yanətdir və bu xəyanətə etiraz əlaməti olaraq Ali Məclisin üzvlüyündən istefa verirəm! - deyib, zalı tərk etdi...

Rayon şöbəsi Məclisinin sessiyasında isə AXC üzvlüyündən istefa verdiyini bəyan etdi. Nizamnaməyə əsasən onun üzvlük məsələsini müzakirə etməli olan Dayaq Dəstəsi bir neçə ay bu məsələni müzakirəyə çıxarmadı. Və Təmkın sentyabr ayına kimi AXC-nin sırası üzvü olaraq qalmadı. Ancaq AXC üzvü olmasına baxmayaraq axıradək öz fikrində qaldı. "Azadlıq", "Müxalifət", "Ordu" qəzetləri öz səhifələrində ona həm böhtan atmaqdan, həm də "öyüd, nəsihət" verməkdən çəkinmir, Təmkın isə bütün bunlara "Millət", "Aydınlıq", "Ana torpaq" qəzetlərində tutarlı, samballı cavablar verir, öz fikirlərini sübut etməyə çalışırdı.

Həmin qəzetlərlə yaxınlıq get-gedə AMİP-lə, onun lideri olan Etibar Məmmədovla daha yaxın ünsiyyət yaranmasına səbəb oldu. Təmkın bundan sonra kişiyasi fəaliyyətini məhz həmin partiya davam etdirmək qərarını qətiləşdirdi. AMİP-də onu razı salan, Etibar bəyin qeyrətli, fədakar və prinsipial xarakteri, təşkilatçılıq bacarığının yüksək səviyyədə olması, siyasətdə romantikliyə, xəyalpərvərliyə deyil, reallığa üstünlük verməsi, habelə, partiyanın məramı ilə onun istəklərinin üst-üstə düşməsi idi. Eyni zamanda Xəlil Rza Ulutürkün, Məmməd Arazın AMİP üzvü olması, bütün partiya üzvlərinin Dövlət Şurası məsələsində yekdil fikirdə olması da Təmkınin bu partiya marağını xeyli artırırdı. Lakin, hələlik Dayaq Dəstəsi onun AXC üzvlüyündən azad olunmasına razılıq vermir...

Kameranın kiçik gözlüyü açıldı:

- Obed!

Təmkın Rafiqi də səslədi. Nəhar yeməyini götürüb, stolun arxasında əyləşdi. Borşu yeyib qurtarandan sonra, qardaşının ötürürlə göndərdiyi kolbasadan kəsdı. Yeyib qabları yudu. Çayını süzüb ağzını qəzetlə örtüdü. Gəlib pəncərənin ağzında dayandı. Gözü pəncərənin qarşısında asılmış bir gözlük kitab rəfinin üstünə qoyduğu köhnə qəzet topasına sataşdı. Yə-dinə düşdü ki, Təmkın vəkil vasitəsilə göndərdiyi sifarişə görə, qardaşı onun yazıları, müsahibələri olan köhnə qəzetləri dəstələyib göndərib. Təmkın qəzetləri bir-bir götürüb vərəqləməyə, köhnə yazılarını, müsahibələrini oxumağa başladı...

May ayının 8-də səhər-səhər ryaon şöbəsinin qarərgahına xəbər gəldi: "Ermənilər Şuşaya giriblər".

Rayon şöbəsinin Məclisində Ali Məclis barədə məlumat verən Təmkın, Ə.Elçibəyin prezidentliyə namizədliyi məsələsinə öz münasibətini açıqlamaq istəyəndə, rayon şöbəsində onun şəxsən hörmət bəslədiyi Əkbər müəllim, onun ardınca isə bir neçə Məclis üzvü ona hər vəchlə mane oldular. Məclis üzvlərindən biri isə, heç bir əsas olmadan zalda aylaşənlərə bildirdi:

- Mənim məlumatım var ki, Təmkın bəy Etibar Məmmədovun prezidentliyə namizədliyini dəstəkləyir, ona görə də Əbülfəz bəyin əleyhinə təbliğat aparır.

Təmkinə hər şey aydın idi. Demək, rayon şöbəsinin informasiya əlaqəçisi olan, "Lopabığ" ləqəbi ilə tanınan Hüseyn bəy Mərkəz tərəfindən tapşırq almış və şantaj məqsədilə də Etibar bəyin adına istinad etməsi göstəriş verilmişdi. Məclisin bir neçə üzvü dəfələrlə Təmkının çıxışına imkan verilməsi üçün sədrə müraciət etsə də, açıq-aydın hiss edilirdi ki, sadr da onun çıxış etməsinə istəmir. Və məsələ müzakirə edilmədən qərar çıxarıldı: "Ə.Elçibəyin prezidentliyə namizədliyini rayon şöbəsi dəstəkləyir!"

Təmkın iki gün sonra yenidən Bakıya qayıtdı. Etibar Məmmədovla görüşdü. Onun doğrudan da namizədliyini verib-verməyəcəyi ilə maraqlandı. Etibar bəy Təmkınla açıq danışdı:

- Sadəcə olaraq, gələcək seçkilərə hazırlıq, sınaq məqsədilə namizədliyimin verilməsinə razı olmuşam. Əslində isə mən axıra qədər koalisiyon Dövlət Şurası yaradılmasına çalışacağam.

Etibar bəy onu da açıqladı ki, bu seçkilərin keçirilməsi hansısa oyuna xidmət elədiyinə əmindir, məhz həmin oyunun qarşısını almaq üçün mübarizə aparmaq məqsədilə namizədliyinin verilməsinə lazımlıdır.

Təmkının ürəyinə nəse damdı:

- Etibar bəy, məlumatımız var ki, mayın 9-da ermənilər Şuşada parad keçirmək fikrindədilər? Elə qorxuram ki, bu oyunlar Qarabağda yeni qurbanlar verilməsinə səbəb olsun.

Etibar bəy bu barədə onda da məlumat olduğunu bildirdi. Həmin məlumatı Rəhim Qaziyevə və digər lazımı instansiyalara çatdırdığını da dedi.

İki gün sonra AXC Ali Məclisinin sessiyası, bu dəfə heç bir müzakirə açmadan Ə.Elçibəyin prezidentliyə namizədliyinin irəli sürülməsi məsələsinə səsverməyə qoydu. Təmkindən başqa bütün Məclis üzvləri lehinə səs verdi. Təmkın isə əleyhinə səs verdi və fikrini də açıqlayaraq:

- Bu, Azərbaycan Xalq Hərəkatına da, Azərbaycan xalqına da tarixi xə-

yanətdir və bu xəyanətə etiraz əlaməti olaraq Ali Məclisin üzvlüyündən istefa verirəm! - deyib, zalı tərk etdi...

Rayon şöbəsi Məclisinin sessiyasında isə AXC üzvlüyündən istefa verdiyini bəyan etdi. Nizamnaməyə əsasən onun üzvlük məsələsinə müzakirə etməli olan Dayaq Dəstəsi bir neçə ay bu məsələni müzakirəyə çıxarmadı. Və Təmkın sentyabr ayına kimi AXC-nin sırası üzvü olaraq qalmalı oldu. Ancaq AXC üzvü olmasın baxmayaraq axıradək öz fikrində qaldı. "Azadlıq", "Müxalifət", "Ordu" qəzetləri öz səhifələrində ona həm böhtan atmaqdan, həm də "öyüd, nəsihat" verməkdən çəkinmir. Təmkın isə bütün bunlara "Millət", "Aydınlıq", "Ana torpaq" qəzetlərində tutarlı, sambalı cavablar verir, öz fikirlərini sübut etməyə çalışırdı.

Həmin qəzetlərlə yaxınlıq get-gedə AMİP-lə, onun lideri olan Etibar Məmmədovla daha yaxın ünsiyyət yaranmasına səbəb oldu. Təmkın bundan sonrakı siyasi fəaliyyətini məhz həmin partiya davam etdirmək qərarını qətləşdirdi. AMİP-də onu razı salan, Etibar bəyin qeyrətli, fədakar və prinsipial xarakteri, təşkilatçılıq bacarığının yüksək səviyyədə olması, siyasətdə romantikliyə, xəyalpərvərliyə deyil, reallığa üstünlük verması, habelə, partiyanın məramı ilə onun istəklərinin üst-üstə düşməsi idi. Eyni zamanda Xəlil Rza Ulutürkün, Məmməd Arazın AMİP üzvü olması, bütün partiya üzvlərinin Dövlət Şurası məsələsində yekdil fikirdə olması da Təmkının bu partiya marağını xeyli artırmışdı. Lakin, hələlik Dayaq Dəstəsi onun AXC üzvlüyündən azad olunmasına razılıq vermir...

Kameranın kiçik gözlüyü açıldı:

- Obed!

Təmkın Rafiqi də səslədi. Nəhar yeməyini götürüb, stolun arxasında aylaşdı. Borşu yeyib qurtarandan sonra, qardaşının ötürüslə göndərdiyi kolbasadan kəsdı. Yeyib qabları yudu. Çayını süzüb ağzını qəzetlə örtüdü. Gəlib pəncərənin ağzında dayandı. Gözü pəncərənin qarşısında asılmış bir gözlü kitab rəfinin üstünə qoyduğu köhnə qəzet topasına sataşdı. Yadına düşdü ki, Təmkın vəkil vasitəsilə göndərdiyi sifarişə görə, qardaşı onun yazılan, müsahibələrə olan köhnə qəzetləri dəstələyib göndərib. Təmkın qəzetləri bir-bir götürüb vərəqləməyə, köhnə yazılarını, müsahibələrini oxumağa başladı...

May ayının 8-də səhər-səhər rayon şöbəsinin qərargahına xəbər gəldi: "Ermənilər Şuşaya giriblər".

Təmkin təcili Şuşaya zəng vurmaq istədi. Lakin düşmədiyini görəb Laciña zəng etdi. AXC Laçın söbəsindən Arif Paşayev xəbərini doğruluğunu, bizim qüvvələrin indi Türşuda olduğunu bildirdi.

AXC-ya zəng vurmağın əhəmiyyətsiz olduğunu bildiyindən Etibar Məmmədova zəng vurdu. Etibar bəy Şuşanın işğalı barədə indi xəbər tutduğunu bildirdi. Əlavə etdi ki, Rəhim bəy qüvvə götürmək üçün Yevlax-Mingəçevir zonasına yola düşsün, özü isə, onun təşəbbüsü ilə yaranmış və güclü təlim keçmiş hərbi batalyonu götürüb Şuşa-Laçın zonasına getmək üçün Qəbələyə yola düşməyə hazırlaşsın...

Təmkində əminlik yarandı ki, köməyə gedən qüvvələr Şuşanı mütləq azad edə biləcəklər. Lakin həmin günlərdə Şuşa və Laçın ərazilərində baş verən hadisələri Təmkin çox sonralar öyrənə bildi. Həmin hadisələr içərisində Etibar bəyin Türkiyə səfiri tərəfindən təcili Bakıya çağırılması, Süleyman Dəmiralin "dəvət" ilə Ankaraya yola düşməsi, lakin Ankarada Türkiyə baş nazirinin onu dəvət etmədiyini bildirib qəbul etməkdən imtina etməsi Təmkin üçün bu gün müəmma olaraq qalmaqdadır. Üstəlik, sonralar "Şuşa, Laçın rayonlarını Etibar Məmmədov verib" kimi ağılabatmayan şayiələrin buraxılması da, xəyanət məqsədilə düşünülmüş hansısa növbəti oyunun tərkib hissəsi olmasından xəbər verirdi...

Mayın 14-də, təqribən iki ay öncə hakimiyyətdən öz arızası ilə imtina etmiş eks-prezident A.Mütəllibov yenidən "öz kürsüsünə" qayıtdı. Və bir gün sonra xalqın təzyiqli qarşısında dayana bilməyib yenidən Moskvaya - öz ağalarının yanına qaçmağa məcbur oldu.

Bu hadisə Azərbaycanın istiqlal mübarizəsi tarixində ən dəhşətli hadisələrdən biri idi. Və, nədənsə hələ də onun hakimiyyətə yenidən qayıtması, bu arəfədə Şuşa, Laçın kimi alınmaz qalaların düşməyə təhvil verilməsi ilə bağlı çoxlu suallar cavabsız qalmaqdadır.

Təmkin bircə ona əmindir ki, ermənilərin əbədi arxası olan Moskvanın maraqlı qüvvələri, məhz Şuşanın və Laçının döyüşlə alınmasının qeyri-mümkünlüyünü dərk etdiklərinə, Şuşa, Laçın rayonları işğal edilmədən isə Qarabağla Ermənistanın faktiki birləşməsinin qeyri-mümkünlüyünü başa düşdüklərinə görə, guya eks-prezidenti hakimiyyətə qaytarmaq kimi süni oyun qurmuş, bu məqsədlə məhz Şuşanın, Laçının işğal edilib, sonra qaytarılması variantını irəli sürüb, həyata keçirməyə nail olmuşlar. İstəklərini həyata keçirmək üçün isə eks-prezidentin gizlində "sadiq" dostu olan, üz-də özünü AXC üzvü kimi qələmə verən Rəhim Qaziyevdən və onun "əl buyruqçuları"ndan ustalıqla istifadə etmişlər. Etibar Məmmədovun bu oyuna mane ola biləcəyi isə real idi. Onun nə üçün məhz Türkiyə səfir-

liyi vasitəsilə təcili çağırılması və aldadılaraq Ankaraya yola salınması, həm də, səfirin özünün bron bileti ilə təyyarə vasitəsilə uçması hələ də ən ciddi sual doğuran müəmmallardandır. Ancaq bu müəmmarın da nə vaxtsa aydınlaşacağına Təmkinin heç bir şübhəsi yoxdur. Çünki tarix heç bir müəmmarın əbədi sirr kimi "qorunmasına" imkan vermir...

Artıq Şuşa, Laçın düşməyə təhvil verilməsi, Bakıda Eynəkbəylinin Ali Sovetə sədr seçilməsi ilə AXC faktiki olaraq hakimiyyəti ələ almışdı. Təmkinə elə gəlirdi ki, indi AXC özünün sonrakı qərarını ləğv etməklə, prezident institutunun fəaliyyətinin müvəqqəti dayandırılması və Dövlət Şurası yaradılması haqqındakı ilkin qərarının icrasına başlayacaq. Çünki yalnız bu yolla xalqın müxtəlif qüvvələrə parçalanmasının qarşısını almaq, Heydər Əliyev kimi nəhəng siyasi xadimin qüvvəsindən müstəqilliyin qorunması və torpaqların azad edilməsi məqsədilə istifadə etmək mümkün idi.

Lakin belə olmadı. Etibar Məmmədovun öz namizədliyini geri götürərək, digər namizədlərə də bunu təklif etməsi və koalisiyon Dövlət Şurası yaratmaq təşəbbüsü də cavabsız qaldı.

Təmkin bir neçə dəfə Ə.Elçibəylə görüşmək üçün Bakıya gəldi. Lakin, açıq-aşkar onun bəylə görüşünə mane olurdular. Ayrı-ayrı liderlərlə görüşüb, söhbət etsə də, fikirlərini açıqlasa da Ə.Elçibəylə heç cür görüşə bilmirdi. Hətta, belə görüşlərin birində Eynəkbəyli Təmkinə öz "tövsiyəsini" verdi:

- Mən görürəm ki, Etibar bəy səni özünə möhkəm çəkib. Yaxşısı budur ki, sən mövqeyini qətiləşdir və bərdəlik onun mövqeyinə keç...

Təmkinin sözlərini öz qəlbi ilə duyan Eynəkbəylinin bu cümləsi Təmkinin ürəyinə nəşət kimi batdı. Axı Təmkin heç kəsə yox, məhz özünün mövqeyindən çıxış edirdi və dedikləri də kiminsə yox, özünün fikirləri idi. Bəs onda niyə onu Etibar bəyin mövqeyindən çıxış edən hesab edirdilər?

Eynəkbəylinin bu sözlərdən sonra Təmkin ona sual verməyin də, söhbəti uzatmağın da əhəmiyyətsiz olduğunu görüb, bu görüşün onunla "son görüş" olduğunu bildirərək kabineti tərk etdi.

Nəhayət, seçkilərə bir neçə gün qalmış Təmkin Əbülfəz Elçibəylə görüşə bildi:

- Bəy, Siz niyə razılıq verdiniz axı?
- Bas nə etməliydim? Mən bu xalqın hərəkətinə rəhbərlik etməmişəm, indi də xalq məni prezident görmək istəyirsə, mən necə geri çəkilib bilərəm?
- Xalqın ağıllı, hadisələri real gərəh hissəsi bunun qəti əleyhinədi, bəy.
- Söz yox, belələri də var. Ancaq, onlar azlıq təşkil edirlər.
- Hər halda onların da fikirləri ilə hesablaşmaq lazımdır deyilmi?

- Hər kas öz fikrini səsvermədə deyəcək də... Çoxluq nə deyirsə, mən də ona tabe olmalıyam.

- Yox, səsvermə hər şeyi Sizə deməyəcək. Əvvəla, söz yoxdu ki, özünün vəzifə alması naminə saxtakarlıq eləyən cəbhəçilər də olacaq, bu şübhəsizdi. İkinci, biri mən, Sizin prezident olmağınızı istəməsəm də, seçki bülletenini əlimə alanda adınızın üstündən qələm çəkə bilməyəcəyəm. Mən bilə-bilə ki, Sizə də, xalq hərəkətinə də, xalqa da xəyanət edirəm, amma Sizə səs verməliyəm!

- Yox, Təmkin bəy, bu olmadı də!... Sən bu xəyanət sözünü mətbuatda da, Ali Məclisdə də işlətmisən, bu doğru deyil axı!

- Kaş mən gördüklərimdə, düşündüklərimdə səhv etmiş olum, Əbülfəz bəy!

- Niyə axı xəyanət adlandırırın bunu? Şəxsən mən bunu anlamıram. - Birincisi, Siz qırx milyonlu dünya azərbaycanlılarının lideri olduğunuz halda, yeddi milyona rəhbər seçilməyə təhrik edildiyinizə görə!

- Axı qırx milyonun da gözü bu yeddi milyonluq xalqın dövlətinə dikilib, bunu da nəzərə almalısın. Sonra hansı arqumentin var, Təmkin bəy!

- İkincisi, indi Azərbaycan problemlər burulğanındadı. Bu burulğandan xalqı sizin kimi humanist, insanpərvər bir şəxsni çıxaraçağı absurdur. Nəticədə siz özünü nüfuzunuzu itirəcəksiniz.

- Xalqın taleyi naminə mənim nüfuzumun itməsi təhlükəli deyil. Mən nəinki nüfuzumu, özümü də, övladlarımı da xalqın yolunda qurban verməyə hazırım.

- Yox, bəy! O nüfuzu Siz təkbaşına qazanmamısınız, mən və mənim kimi yüzlərlə, minlərlə insan qazandırb Sizə o nüfuzu. Sözsüz ki, Sizin dözümlünlə, xalqa, vətəna məhəbbətinizlə bərabər. Yüzlərin, minlərin on illər boyu misqal-misqal qazandırdığı nüfuzu hakimiyyət naminə qurban verməyə Sizin haqqınız yoxdu. Çünki Sizin nüfuzunuzun itməyi, hərəkətimizin nüfuzunuzun itməsi, istiqlalımızın şübhə altına alınması deməkdir. Və bu gün Sizin qarşınızda deyirlər: bir il prezident vəzifəsini qoruyubilsəniz, yəni hakimiyyəti əldə saxlaya bilsəniz, öncə qurbanımı burda, AXC-nin qarargahı qarşısında kəsəcək və bu günkü düşüncələrimdə yandırdığımı etiraf edəcəyəm. Arzu edirəm ki, o qurbanı kəsmək mənə nəşib olsun. Ancaq inanmıram, bəy!

- Axı niyə belə qəti əminsən ki, sənin dediklərin mütləq olacaq? Bəlkə bir az da açıq danışasan?

- Mən onsuz da açıq danışırım, bəy. Mənim üçün birinci sual budu: Sizi Moskva DTK-sının, ABŞ MKİ-sinin çəsusü adlandıran AXC-nin liberal

qanadı, bu gün Sizin prezidentliyə namizədliyinizin təşəbbüskarı və dəridən, qabıqdan çıxarılanıdır. Bu adamlar doğrudanmı öz ağılları, öz düşüncələri ilə bu gün belə qərara gəliblər, bəy? Yəni, doğrudanmı Eynəkəbəyli də, başqaları da Sizi hər vasitə ilə sıradan çıxarmağa çalışarkən də, bu gün də öz ağılları ilə hərəkət ediblər? Bəlkə bu, hərəkətimizi birdəfəlik məhv etmək üçün atılan növbəti addımdır?

- Yox, Təmkin bəy! Səndən xahiş edirəm, Eynəkəbəyli haqqında o cür düşünmə. O, təmiz adamdı.

- Yox, Əbülfəz bəy, axı Eynəkəbəyli əvvəldən Şairoğlunun fikirləri ilə hərəkət edib. Bunu ki, yaxşı bilirsən.

- Nə olar? Şairoğlu da xalqını sevən adamdı.

- Onda, Cahid Hilaloğlu kimidi, bəy? Bəlkə o xalqının düşməni idi?

- Yox, o da öz dövründə xalqı üçün böyük iş görmüş şəxsiyyət idi.

- Qaribədi axı, bəy! Cahid bəyi millətçilikdə günahlandırıb həbs edərək, məhkəmədə onun üzünə duran adamı da bu gün millətçi hesab edirsən, mən bu məntiqi anlaya bilmirəm.

- O dövr başqa idi, Təmkin bəy!

- O dövr başqa idi, bəs bu dövrdə Cahid Hilaloğlunu kim məhv elədi, niyə məhv elədi? Axı bilirsiniz ki, onu qətlə yetirən, qəzani törədən məşin öz yolundan çıxıb, yolun kənarında vurmuşdu! Qatil isə bu gün də tutulmayıb! Axı bu müəmmənin bir kökü var, Əbülfəz bəy.

- Ola bilsin, ancaq Şairoğlunun belə qətlərə qol qoyması ağılaşıgmazdı.

- Söhbət onun bu qətlə qol qoymasından getmir. Ola bilsin ki, Şairoğlu elə o zamandan ələ alınmış çəsus kimi, bu gün də öz fəaliyyətini davam etdirir. Çəsusun qorunması, onun haqqında şübhələr yaranmasını qarşısını almağı özü yox, tabe olduğu idarə həyata keçirir. Necə oldu ki, mən Cahid bəylə söhbətimi Eynəkəbəyliyə danışandan az sonra ona sui-qəsd oldu?...

Ə.Elçibəy Təmkinin sözünü kəsdi:

- Təmkin bəy, bu məsələ indinin müzakirə mövzusu deyil axı!

Təmkin bəy anlıq fikrə getdi. Başa düşdü ki, artıq Əbülfəz Elçibəy prezident seçkiləri barədə öz hökmünü verib və onu fikrindən döndərmək üçün hər hansı cəhdin əhəmiyyəti yoxdur:

- Aydındı, bəy!.. Onda, icazə verin bir sual verim.

- Buyur!

- Hakimiyyəti kimlərlə idarə etmək fikrindəsiniz?

- Azərbaycanın azadlığında zəhmət çəkən bütün qüvvələrlə! Etibar

bəy də, başqaları da, sənin özün də dövlətin idarə olunmadığında iştirak etməlisiniz.

Təmkin Əbülfəz bəyin eyhamını yaxşı başa düşdü. Ancaq mübahisə etmək fikrindən qaçdı:

- Yəni, bütün köhnə qüvvələri kənara atıb, ancaq yeni qüvvələri cəlb etmək istəyirsiniz?

- Əsasən, belə olacaq, belə də olmalıdır. Məsələn, nəzərdə tutmuşam ki, Etibar bəyə müraciət edim, Nazirlər Kabinetinə onu təyin edim və o səhənin məsuliyyətini ondan tələb edim. Başqasını, başqa yerə... Beləcə...

- Ehtiyat etməsini ki, heç bir idarəçilik, dövlətçilik təcrübəsi olmayan yeni kadrlar ölkəni uçuruma apara bilər?

- Sən nə təklif edirsən?

- Mənə elə gəlir ki, madam, hakimiyyətə gəlmək fikriniz qatidir, onu əldə saxlamaq və ölkənin problemlərini həll etmək üçün mütləq partokrat adlandırdığımız kadrların ən sağlamlarından istifadə olunmalıdır. Daha dəqiq desək, bütün sahələrdə birinci şəxs onlardan, ikinci şəxs, yəni birinci müavinlər isə AXC-dən təyin olunmalıdır. Ən azı bir il belə bir strukturla işləmək, sonra isə tədricən təcrübə toplanmış ikinci şəxsləri birinci şəxs təyin etmək daha yaxşı effekt verir.

- Yox. Biz mümkün qədər tez o adamlarla qurtarmalıyıq. Nə qədər ki, onların əli hakimiyyətdə var, ölkənin müstəqilliyi təhlükə altında olacaq.

- Hər halda mən bunu neobolşevizm hesab edirəm, bəy! Şəxsi fikrimdi, görək məni bağışlayasınız.

- Bağışlamaq niyə, bəy, ola bilsin, sənin fikrində də həqiqət var. Amma... hər halda bu barədə fikirləşməli olacağıq.

Təmkin ayağa qalxdı:

- Yaxşı, Əbülfəz bəy, məni bağışlayın. Vaxtınızı aldığımıza görə də üzr istəyirəm.

- Yox, söhbətimiz maraqlı keçdi.

- Hələlik, bəy!

- Hələlik...

Təmkin birbaşa rayona qayıtdı.

Beş gün sonra "seçkilər" keçirildi və Ə.Elçibəy "səs çoxluğu" qazana-raq prezident kürsüsündə əyləşdi...

Təmkin xeyli götür-qoy etdikdən sonra, hakimiyyətə gəlmiş köhnə "dost"larına düşmənin münasibət bəsləməyin əhəmiyyətsiz olduğunu başa

düşüb, onlarla birgə hakimiyyətdə iştirak etməkdən imtina etsə də, rayon XDS-nin sədr müavini vəzifəsinə namizədliyi verilərkən etiraz etmədi: "Vəzifə, bəzi fikirlərimi yuxarı orqanlara çatdırmaq üçün daha geniş imkan verir" - deyə düşündü.

Müdafə Nazirliyi rayonda hərbi komendatura yaratmış, Cəmilə rayonu hərbi komendantı təyin etmişdi. Əvvəllər də Təmkinlə tez-tez görüşən, gah nahar vaxtı, gah da şam yeməyi zamanı onunla birlikdə yeyib-icən Cəmil, komendant təyin edildikdən sonra onunla daha tez-tez görüşürdü. Təmkinin rayon XDS sədrinin müavini seçildiyi gün də onu tapdı və bu xəbərdən hədsiz sevindiğini, mütləq "qeyd etmək" istədiyini bildirdi. Özündən başqa bir neçə dostu ilə birlikdə Təmkinin "yüksək vəzifəyə" seçilməsi münasibətilə böyük ziyafət təşkil etdi.

Təmkin get-gedə Cəmilə daha da isinişirdi. Bütün hərəkətlərində səmimi, inandırıcı təsir bağışlayan, heç bir süniliyə yol verməyən Cəmilə, hətta cəbhənin döyüş gedən ən ağır yerlərinə də birlikdə gedirdi. İlk günlər belə səfərlərdə ehtiyatlı olan Təmkində, son günlər artıq Cəmilə qarşı doğma adama bəslədiyi inam, etibar yaranmışdı. Bir gün Cəmilə Təmkinə üzünü tutdu:

- Təmkin, mən çoxdandı rayondan çıxmışam, adamları o qədər yaxşı seçə bilmirəm. İki nəfər inanılmış cavan oğlan lazımdı mənə.

- Nə məqsədlə?

- Bilirsən, gecələr bəzən tək gəzməli, postları yoxlamalı oluram. Bəzi vaxtlar görürsən döyüş bölgəsini qoyub, əlində silah qaçan fərarilərlə rastlaşırım. Olar da, məni başa düş, lap öyrədilmiş adam olar, məni atmaq istəyər...

- Deməli, mühafizəçi də...

- Adını mühafizəçi qoymayacağam. Hərbi komissarlıqdan özüm keçirib, sənədləşmə ilə komendaturanın sərəncamına gətirərəm. Məndə on-suz da hərçilər var da... O iki nəfər həmişə mənimlə gazəcək. Ona görə istəyirəm etibarlı cavanlar olsun.

Məhz Təmkinin məsləhət bildiyi iki nəfər gənci Cəmilə özünə "mühafizəçi" kimi komendaturaya qəbul etdi. Bu, Cəmilə ona rayonda hamıdan artıq inanmasına dəlalət edirdi...

AXC hakimiyyətinin ilk günlərindən ermənilərlə döyüş bölgələrində geniş miqyaslı hücum əməliyyatları başlandı. Az vaxtda əlildən artıq kənd, Ağdərə şəhəri düşməndən azad edildi. Cəbhə bölgəsində gedən ilk dö-

yüslərdə Allahverdi Bağirov və Şirin Mirzəyev qəhrəmancasına halak oldular. Rayonun ətraf kəndləri - Xramord, Naxçıvanik, Aranzəmin, Pirəcamal, Ağbulaq, Dəhraz kəndləri, cəmi səksən dəqiqəlik hücum nəticəsində işğaldan azad edildi. Məhz həmin döyüşdə Allahverdi Bağirovun xidmət məşini düşmənin basdırdığı minarın üstünə çıxmış və bu cəsür insan sürücüsü ilə birlikdə şəhid olmuşdu.

Eyni vəziyyətdə isə Sırxavənd yaxınlığında Şirin Mirzəyevın oturduğu məşin minaya düşmüşdü...

Döyüş bölgəsində yaranmış açıq-aşkar üstünlük Təmkini də həddən artıq sevindirirdi. Ancaq ürəyinin dərinliyində nəşə bir narahatlıq da duyurdu. Elə bil bütün bunların müvəqqəti olduğunu, daha böyük faciələrənin hələ qarşıda durduğunu hansı qüvvəyə pıçıldayırdı onun qulağına...

Bu arada Azərbaycan Respublikası Prezident Aparatı ərazi idarəetmə və kəndlərlə iş üzrə Dövlət Müşaviri, AXC liderlərindən biri Arif Hacıyev, o zamankı Milli Təhlükəsizlik Naziri Fəxrəddin Təhməzovla rayona gəldilər. Təmkin öyrəndi ki, gəlişlərində məqsəd rayon rəhbərini dəyişməkdir. Keçmiş rəhbərin "partokrat" olduğunu nəzərə alaraq, onu vəzifəsindən azad edib, AXC rayon şöbəsi aqsaqqallar şurasının sədri Nadir İsmayılovu təyin etməli idilər. Təmkin, hələ hərəkətin ilk dövrlərindən hər dəfə rayon rəhbəri dəyişəndə yeni problemlər yarandığını bildiyindən, gələnləri bu fikirdən daşındırmaq istədi:

- Rayonda birlik var, hamı birləşib düşməyə qarşı vuruşur. Nadir bəy özü də istəməz ki, bu birləşmə xələl gəlsin. Ona görə də, rayonda parçalanma salmaq üçün bu fərmanın icrasını dayandırmmaq lazımdır.

Təmkin sonradan məlum olmuşdu ki, gələnlər AXC rayon şöbəsində də "özlərinə yaxın" adamlarla məsləhətləşib, fərmana əməl etmədən Bakıya qaçmışdılar. Lakin cəmi beş-altı gündən sonra fərman rəsmən elan olundu və rayona yeni rəhbər təyin edildi.

Nadir bəy ilk gündən təcürbəli rəhbər kimi rayonu idarə etməyə başladı. Ancaq, rayon rəhbərlərindən biri kimi Təmkin şahid oldu ki, onun öz bildiyi kimi işləməsinə Mərkəzdən mane olurlar. Lüzumsuz kadr dəyişikliklərini məcburiyyət qarşısında həyata keçirməli olan Nadir bəy, özü də bunun yaxşı nəticə verməyəcəyini hiss edirdi. Uzun illər rayonda rəhbər vəzifələrdə işləmiş, geniş "qol-qanad açmış" bəzi Vətəndən, torpaqdan, çox öz şəxsi mənafeyini güdən adamların vəzifələrdən kənarlaşdırılması, əvəzinə AXC-nin üzvü olan təcürbəsiz kadrların təyin edilməsi rayonda yeni problemlər yaratdı. Birliyin pozulması, könüllü özünümüdafiə dəstələrinin arasında yaranan parçalanma yeni təhlükələrdən xəbər verir-

di. Avqust ayının axırlarına yaxın ilk təhlükəli siqnal aldı Təmkin...

Rayonun, dörd tərəfdən səkkiz erməni kəndinin əhatəsində yerləşən Abdal-Gülablı kəndlərindən, kənd icra hakimi nümayəndəsi və yerli könüllü özünümüdafiə dəstəsinin komandiri Təmkinin yanına gəldilər. Həmin kəndlərin ermənilərlə arasında olan minalanmış sahələrin minadan təmizlənməsini əmr etdiklərini bildirdilər:

- Əmri kim verib?

- Briaqda komandiri Elxan Orucov.

- Məqsəd bilinmir?

- Guya erməni kəndlərinə hücum əməliyyatı hazırlanır.

- Niyə guya deyirsiniz? Bəlkə doğrudan hazırlanır?!

- Əməliyyat hazırlınsa, gərəkdir əvvəl Abdal-Gülablı kəndlərinə lazımi texnika, döyüş qüvvəsi gəlsin, sonra minalar təmizlənsin. Amma burda əksinədir. Hələ kənddə olan yeganə batalyonu da çıxarıb Sırxavənd istiqamətinə göndəriblər.

Bu məlumat Təmkində də şübhə yaratdı. Həmin axşam qatarla Bakıya yola düşdü. Səhəri prezident aparatına gəldi. Dövlət katibi Pənah Hüseynovla görüşüb vəziyyəti ona bildirdi. Əlavə olaraq kabinetdə olan xərində Abdal-Gülablı və onun əhatəsində olan erməni kəndlərini göstərib izah etdi:

- Abdal-Gülablı ermənilər işğal etsələr, bizim qüvvələr Ağbulaqda, Aranzəminə, Dəhrazda, Pirəcamalda, Naxçıvanikdə dayana bilməyəcəklər. Bu yerlər isə hamısı mühüm strateji əhəmiyyətli yüksəkliklərdir. Beləliklə, Abdal-Gülablı kəndlərinin düşməyə verilməsi ümuman rayon üçün böyük təhlükə yaradacaqdır.

Təmkin bu məlumatı prezidentin özünə çatdırmaq istədiyini bildirdi. Lakin Pənah bəy onu tam arxayın salaraq:

- Müdafiə naziri ilə özüm danışıb, həll edəcəyəm, - dedi.

Elə həmin gün Təmkin rayona qaçıtdı. Görüşdən bir həftə sonra, sentyabrın üçündən dördünə keçən gecə Abdal-Gülablı növbəti xəyanətin qurbanı oldu. Səhər-səhər Təmkin öyrəndi ki, gecə hər tərəfdən tankla ermənilərin hücumu keçdiyini görən yerli könüllü özünümüdafiə dəstəsinin komandiri ratsiya ilə nə qədər qarşıqırsa da, ona yalnız bir cavab verilib: "Ne ponikuyte". Vəssalam!

Təmkin otağına gəldi. Telefonçu qızlardan onu Bakı ilə birləşdirməyi xahiş etdi. Lakin qızlar bildirdilər ki, Bakı xətti üç gündür dayanıb, işləmir.

Təmkinin təkidli tələblərindən sonra telefonçu qızlar qonşu rayonlar-

dan birinin vasitəsilə Dövlət Katibinin nömrəsini yığıb, Təmkinlə birləşdirildilər:

- Alo! Salam! Pənah bəy, bəs mən sizdən...

- Kimdi danışan?

- Təmkindi!

- Yarım saatdan sonra zəng elə!

- Pənah bəy, dəstəyi qoymayın. Bakıya düşə bilmirəm. Mənə qulaq

asin.

- Təmkin bəy, mən sənəninlə indi danışa bilmərəm, başa düşürsən, lütəm!

- Eybi yoxdu, sizi heç kəs görmür.

- Onda, dayan tez geyinib, cavab verirəm.

Xeyli keçdi.

- Alo!

- Hə, Pənah bəy, bəs mən sizinlə görüşdüm, Abdal-Gülablı barədə danışdım. Neynədiniz?

- Müdafiə nazirinə məlumat verdim ki, tədbir görsün.

- Bəs niyə görmədi?

- Noolub ki?

- Bu gecə ermənilər həmin kəndləri götürüblər.

- Nə? Sən nə danışırısan?

- Pənah bəy, burda xəyanət olduğuna şübhə yoxdu.

- Nəyə görə deyirsən?

- Çox arqument var. Amma birini deyim, məşğul olun, onda hər şey aydın olacaq.

- Hə, de, eşidirəm!

- Üç gündü rayonun Bakı ilə rabitə xətti işləmir.

- Bəs hardan danışırısan?

- Çətinliklə qonşu rayona çıxmışıq, ordan almışıq sizi.

- Dayan görüm!

Pənah bəyin seçlərlə danışdığı aydın eşidilirdi. Təmkin onun kimlə danışdığını bilmədi, ancaq hər ikisini aydın eşidirdi:

- A bəy, Ağdamdan məlumat gəlib ki, üç gündü onların Mərkəzlə rabitə əlaqələri kəsilib. Sizdə var bu haqda məlumat?

- Bəli, Pənah bəy!

- Nə məsələdi bu?

- Öyrənmişik ki, xəttəki gərginlik Şamaxı ərazisində süni şəkildə aşağı salınıb.

- Kim edib?

- Hələ bilmirik. Araşdırıb Sizə məruzə edirik.

- Təcili araşdırıb, məlumat verin.

- Oldu, Pənah bəy!

Pənah bəy dəstəyi götürdü. Təmkinin eşitdiyi sözləri ona təkrar edib, axırda bununla özü şəxsən ciddi məşğul olacağını dedi.

İki gün sonra Pənah Hüseynov Daxili İşlər, Milli Təhlükəsizlik və Müdafiə Nazirləri ilə rayona gəldi. Biriqada komandiri ilə görüşüb, bir neçə batalyon komandirini həbs edib özləri ilə apardılar. İki-üç gündən sonra həbs edilənlər azad olundu. Telefon məsələsi barədə isə Təmkin heç nə öyrənə bilmədi.

Qəribədir, Abdal-Gülablı hadisəsindən sonra Pənah Hüseynov Təmkinin dəfələrlə müraciət etməsinə baxmayaraq onunla görüşdən imtina etdi. Hətta telefona da cavab verməkdən çəkindi. Təmkin məcbur olub "telefon xətti" barədə mətbuatda yazı dərc etdirdi, Pənah bəylə olan söhbətini açıqladı. Ancaq yenə də bu haqda konkret heç bir məlumat əldə edə bilmədi...

Abdal-Gülablı kəndlərinin işğalından ax sonra ermənilərdən azad edilmiş Naxçıvanıq, Aranzəmin, Pirəcəmal, Ağbulaq və Dahraz kəndləri də sakitcə düşməyə təhvil verildi.

Bu arada, Yaqub Rzayevin batalyonunda vuruşan Abdal Qəhrəman, Xəlil Rza Ulutürkün oğlu Təbrizlə birlikdə Təmkinin yanına gəldilər:

- Bizi məcbur edirlər ki, Xramordu ermənilərə təhvil verib geri çəkilsək.

Təmkin yenə Bakıya gəldi. Ali Sovetin sədri işləyən Eynəkəbəyli ilə görüşməyə məcbur oldu. Eynəkəbəyli onun yanında dəstəyi götürüb Müdafiə Naziri Rəhim Qaziyevlə danışdı...

Üç-dörd gün sonra Yaqub Rzayevi "texnika götürmək üçün" Bakıya çağırıldı. Bir neçə nəfər döyüşçü dostu ilə Bakıya gələnlər Yaqub Rzayev Bakıda həbs edilərək qazamata salındı. Onun yerinə batalyona yeni təyın olunmuş komandir isə, cəmi bir neçə gün sonra batalyonu götürüb Ağdam şəhərindəki idman kompleksinə çəkildi və Xramord yenidən ermənilərə təhvil verildi...

Noyabr ayında AXC-nin növbəti qurultayı çağırıldı. Qurultaya qonaq kimi Təmkin də dəvət olunmuşdu. Təmkin bu fürsətdən istifadə etmək, necə olursa-olsun Əbülfəz bəylə görüşüb xəyanətlərin baş alıb getməsi, hakimiyyətin ən yüksək təbəqələrinə verilən məlumatların isə əhəmiyyətsiz qarşılandığı barədə onunla söhbət etmək istəyi ilə Respublika sarayında keçirilən qurultaya gəldi. Müharibə gedən ölkədə AXC-nin qurultayına

dan birinin vasitəsilə Dövlət Katibinin nömrəsini yığıb, Təmkinlə birləşdirdilər:

- Alo! Salam! Pənah bəy, bəs mən sizdən...
- Kimdi danışan?
- Təmkindi!
- Yarım saatdan sonra zəng elə!
- Pənah bəy, dəstəyi qoymayın. Bakıya düşə bilmirəm. Mənə qulaq asın.

- Təmkin bəy, mən sənənlə indi danışa bilmərəm, başa düşürsən, lütəm!

- Eybi yoxdu, sizi heç kəs görmür.
 - Onda, dayan tez geyinib, cavab verirəm.
- Xeyli keçdi.
- Alo!
 - Hə, Pənah bəy, bəs mən sizinlə görüşdüm, Abdal-Güləblə barədə danışdım. Neynədiniz?
 - Müdafiə nazirinə məlumat verdim ki, tədbir görsün.
 - Bəs niyə görmədi?
 - Noolub ki?
 - Bu gecə ermənilər həmin kəndləri götürüblər.
 - Nə? Sən nə danışırısan?
 - Pənah bəy, burda xəyanət olduğuna şübhə yoxdu.
 - Nəyə görə deyirsən?
 - Çox arqument var. Amma birini deyim, məşğul olun, onda hər şey aydın olacaq.

- Hə, de, eşidirəm!
 - Üç gündü rayonun Bakı ilə rabitə xətti işləmir.
 - Bəs hardan danışırısan?
 - Çətinliklə qonşu rayona çıxmışıq, ordan almışıq sizi.
 - Dayan görüm!
- Pənah bəyin selektrlə danışdığı aydın eşidirdi. Təmkin onun kimlə danışdığını bilmədi, ancaq hər ikisini aydın eşidirdi:
- A bəy, Ağdamdan məlumat gəlib ki, üç gündü onların Mərkəzlə rabitə əlaqələri kəsilib. Sizdə var bu haqda məlumat?
 - Bəli, Pənah bəy!
 - Nə məsələdi bu?
 - Öyrənmişik ki, xəttəki gərginlik Şamaxı ərazisində süni şəkildə aşağı salınıb.

- Kim edib?
- Hələ bilmirik. Araşdırıb Sizə məruzə edərək.
- Təcili araşdırıb, məlumat verin.
- Oldu, Pənah bəy!

Pənah bəy dəstəyi götürdü. Təmkinin eşitdiyi sözləri ona təkrar edib, əxirdə bununla özü şəxsən ciddi məşğul olacağını dedi.

İki gün sonra Pənah Hüseynov Daxili İşlər, Milli Təhlükəsizlik və Müdafiə Nazirləri ilə rayona gəldi. Briqada komandiri ilə görüşüb, bir neçə batalyon komandirini həbs edib özləri ilə apardılar. İki-üç gündən sonra həbs edilənlər azad olundu. Telefon məsələsi barədə isə Təmkin heç nə öyrənə bilmədi.

Qəribədir, Abdal-Güləblə hadisəsindən sonra Pənah Hüseynov Təmkinin dəfələrlə müraciət etməsinə baxmayaraq onunla görüşdən imtina etdi. Hətta telefona da cavab verməkdən çəkindi. Təmkin məcbur olub "telefon xətti" barədə mətbuatda yazı dərc etdirdi, Pənah bəylə olan söhbətini açıqladı. Ancaq yenə də bu haqda konkret heç bir məlumat əldə edə bilmədi...

Abdal-Güləblə kəndlərinin işğalından az sonra ermənilərdən azad edilmiş Naxçıvanıq, Aranzəmin, Pıracamal, Ağbulaq və Dəhrəz kəndləri də sakitcə düşməyə təhvil verildi.

Bu arada, Yaqub Rzayevin batalyonunda vuruşan Abdal Qəhrəman, Xəlil Rza Ulutürkün oğlu Təbrizlə birlikdə Təmkinin yanına gəldilər:

- Bizi məcbur edirlər ki, Xramordu ermənilərə təhvil verib geri çəkilsək.
- Təmkin yenə Bakıya gəldi. Ali Sovetin sədri işləyən Eynəkəbəyli ilə görüşməyə məcbur oldu. Eynəkəbəyli onun yanında dəstəyi götürüb Müdafiə Naziri Rəhim Qaziyevlə danışdı...

Üç-dörd gün sonra Yaqub Rzayevi "texnika götürmək üçün" Bakıya çağırıldı. Bir neçə nəfər döyüşçü dostu ilə Bakıya gələn Yaqub Rzayev Bakıda həbs edilərək qazamata salındı. Onun yerinə batalyona yeni təyin olunmuş komandir isə, cəmi bir neçə gün sonra batalyonu götürüb Ağdam şəhərindəki idman kompleksinə çəkildi və Xramord yenidən ermənilərə təhvil verildi...

Noyabr ayında AXC-nin növbəti qurultayı çağırıldı. Qurultaya qonaq kimi Təmkin də dəvət olunmuşdu. Təmkin bu fürsətdən istifadə etmək, necə olursa-olsun Əbülfəz bəylə görüşüb xəyanətlərin baş alıb getməsi, hakimiyyətin ən yüksək təbəqələrinə verilən məlumatların isə əhəmiyyətsiz qarşılandığı barədə onunla söhbət etmək istəyi ilə Respublika sarayında keçirilən qurultaya gəldi. Mühəribə gedən ölkədə AXC-nin qurultayına

iki nəfər sədr seçildi: Prezident, Ali Baş komandan Əbülfəz Elçibəy və Müdafiə Naziri Rəhim Qaziyev. Fasilədə isə Daxili İşlər Naziri Ağdamdan gələn nümayəndələri, habelə qonaq sifətilə iştirak edən Təmkini qınadı:

- Ermanilər Ağdama hücumla keçiblər, Mərzili kəndinə giriblər, burda niyə oturmusunuz?

Artıq hakimiyyətdəki vəziyyət Təmkinə aydın oldu. Ermanilər Ağdama hücum edib, Ali Baş Komandanla Müdafiə Naziri qurultaya sədrlik edir, Daxili İşlər Naziri isə hərbiçilərin qurultaya qatılmaması üçün qınayır və keçib öz yerində aylaşır...

Təmkin artıq iqtidar adlanan AXC hakimiyyətinin iqtidarsızlığını gördü. Ə.Elçibəylə təkbətək görüşmək istəyinin isə heç cür baş tutmayacağını hiss etdi və rayona qayıtmağı daha üstün tutdu.

Qərribə mənzərə yaranmışdı. Təmkin səsinə çıxarmaq, bütün bu xəyanətlərə diqqətli cəlb etmək istəyəndə müxtəlif instansiyaların onun, AXC hakimiyyətinə mənfi olduğunu ortaya atır, dediklərinin isə "şantaj" məqsədi güddüyünü iddia edirdilər. Lakin Təmkin susmur, həm toplantılarda, həm də mətbuatda bütün bunlar barədə fikirlərini açıqlayırdı. Prezident Ə.Elçibəylə görüşmək üçün müraciətlərinə isə, hər dəfə qərribə bir cavab alırdı:

- Mən hələ Təmkinlə bəylə görüşə hazır deyiləm!...

Təmkin bu cavabın nə demək olduğunu başa düşmürdü. Əlacsız qalan Təmkin "Millət" qəzetinin əməkdaşının təklifini qəbul etdi. Həmin qəzetdə dərc edilən "Faktdan qaçmaq olmaz" adlı müsahibə ölkədə böyük səs-küyə səbəb oldu...

"Təmkin bəy, siz xalq hərəkatının fəallarıdır, AXC Ali Məclisinin tanınmış üzvlərindən biri olursunuz. AXC sıralarını niyə tərk etmişiniz? Sizi buna nə vadar etmişdir?"

- Hər şeydən əvvəl 7 iyun prezident seçkiləri qarşısında namizədlər irəli sürülərkən AXC sədri Əbülfəz Elçibəyin namizədliyinin əleyhinə çıxıldığına görə, mənə qarşı edilən şantajlar, bir qrup cəbhəçi tərəfindən mənə olan hücumlar, təzyiqlər bu addımı atmağıma səbəb oldu. Lakin mən öz sözümlü hər vaxt demişəm və bu gün də deyirəm: AXC sədri Ə.Elçibəyin prezidentliyinə namizədliyinin irəli sürülməsi səhv addım idi və bu bir qrup cəbhəçinin mənafeyi, şəxsi ambisiyası üçün lazım idi. Onlar da məqsədlərinə nail oldular.

Mən AXC Ali Məclisinin o zaman yeganə üzvü idim ki, Ə.Elçibə-

ynin namizədliyinin əleyhinə səs vermişdim. Hətta təklif də ələmişdim ki, xalq hərəkatının başqa liderlərindən birinin namizədliyinin irəli sürülməsi daha yaxşı olardı. Və var qüvvəmizlə də onun qələbə çalmasına çalışaq. Aydıncıdır ki, bu təklifim qəbul olunmadı. Çünki Ə.Elçibəyin vaxtilə xalq arasında nüfuzunun və hörmətinin aşağı düşməsinə çalışsan qüvvələr bu oyunu çox məharətlə, yüksək səviyyədə hazırlamışdılar. Bu gün də həmin qüvvələr məhz buna çalışırlar.

- Bu qüvvələrə kimlər başçılıq edirdi və məqsədləri nə idi? Onların bu "maskalanmış məqsədlərini" sizdən başqa duyan yox idi?

- Yaxşı yadımdadır. 1989-cu ilin iyun ayında keçirilmiş AXC-nin təsis konfransından bir müddət keçəndən sonra cəbhə daxilində ikitərəfli yaranmışdı. Bunlara özümlə radikal və liberallər deyirdik. Və o zaman Əbülfəz bəy sifətli radikalı müdafiə edirdi. Liberalların sükançılığı isə Şairoğlu və Eynəkbəyli idi. Daha doğrusu, liberallar cəbhəsinə Şairoğlu rəhbərlik edirdi. Cəbhə daxilində ikitərəfli, demək olar ki, qarşıdurma demək idi. Bunun qarşısını almaq üçün mən və bir neçə cəbhəçi silahdaşım Eynəkbəyliyə söhbət də etdik, barışıq əldə olunmasına çalışdıq. İndi Yevlaxın İcra Hakimiyyətinin başçısı vəzifəsində çalışan Rəfiq bəy də mənimlə birlikdə çox çalışdı ki, bu qarşıdurmanı aradan qaldıraq. Bu zaman Eynəkbəyli qarşımıza çox konkret bir məsələ qoydu: Qarşıdurmanı aradan götürməyin yeganə bir yolu var, o da Ə.Elçibəyi Etibar bəydən, Rəhim bəydən, Nəmət bəydən ayırmaqdır. Əgər Əbülfəz bəy bizimlə işləyərsə, biz onu qəbul eləyə bilərik, başqalarını isə yox.

Hələ, 1989-cu ilin dekabr ayının axırları idi. Mən Əbülfəz bəyə sual verdim: "Bəy, bizim hərəkat güclənib. Hakimiyyətə, iqtidara gəlmək ərafəsindəyik. Amma, iqtidarda işləyə kadrlarımız varmı ki, respublikanı idarə eləyə bilə?" Əbülfəz bəy onda mənə cavab verdi ki, mən belə görmürəm, əgər iqtidara gələsək başda Nəcəf Nəcəfov, onun sağında E.Məmmədov, solunda isə Eynəkbəyli oylaşsın. Sifətli radikallarla liberalların mübarizəsində bəşib bərkimiş N.Nəcəfov respublikanı yaxşı idarə eləyə bilər.

Hamımız yaxşı məlum idi ki, Ə.Elçibəy başqa yerlərdə də bu fikrini açıqlayıb. Bax, məsələnin kökü də elə bundadır. Eynəkbəyli və onun tərəfdarlarının məqsədi belə idi: Nəcəf olursa-olsun Etibar bəyi və Nəcəf bəyi nüfuzdan salsınlar. Və bunun üçün də onlar bütün vəsaitlərə əl atdılar.

Sonra 20 Yanvar faciəsi oldu. Elə bu da onların niyyətlərinin baş

tutmasına imkan yaratdı. Etibar bəy və Rəhim bəy həbsxanada, Nemət qütbətdə. Yaxşı imkan idi onlar üçün. Ali Məclisin yığıncaqları qızırdı. 1990-cı il martın 23-24-də Ağstafada keçirilən məclisdə Ə.Elçibəy və onun ətrafında toplaşmış adamlarla bağlı məsələlərin müzakirəsi oldu. Hələ bundan əvvəl Şamaxıda keçirilən məclisdə də bu barədə qızgın söhbətlər olmuşdu.

Doğrudan da bu məsələnin müzakirəsi qızgın mübahisələrə səbəb oldu. Məruzəçi Həkimət Hacızadə idi. Onun məruzəsini müdafiə eləyənlər isə Şairoğlu, Eynəkbəyli, Pənah Hüseynov, Arif Hacıyev... idi. Bu adamlar məsələni ciddi qoymuşdular: Ə.Elçibəy xalqa xayanat eləyir, o, mütləq nəinki AXC sədri vəzifəsindən, hətta onun sərəncamından uzaqlaşdırılsın. Hətta, onu Mərkəzi Kəşfiyyat İdarəsinin, Moskva DTK-nin agenti də adlandırdılar. Əbülfəz bəy orda bir neçə dəfə əsəbləşməli oldu. Amma, məclis üzvləri arasında Ə.Elçibəy böyük inam vardı. Və onların əksəriyyətinin qərarı ilə məsələ tamamilə gündəlikdən çıxarıldı.

Məğlub olduqlarını görən tərəfin başçıları Şairoğlu və Eynəkbəyli çox qəribədir ki, "Azadlıq" və "Amerikanın səsi" radiostansiyaları ilə bəyanət verib, elan etdilər və dünyaya bildirdilər ki, Şimali Azərbaycan Demokratik Partiyası yaradılır. Onun məramnaməsini mənə də vermişdilər və bildirmişdilər ki, ŞADP cəbhədaxili partiyadır, ona görə də qurultaya hazırlıq adı ilə yerlərdə konfranslar da keçirilirdi. Əksər məclis üzvləri dəyişdirilir, öz istədiklərini seçirdilər. Mən bunun gizli mahiyyətini Etibar bəy və Rəhim bəy həbsxanadan çıxandan sonra tam aydınlığı ilə başa düşdüm. Bir yığıncaqda 20 Yanvar faciəsi müzakirə olundu. Onların günahkar olub-olmaması məsələsi müzakirəyə qoyulanda 23 nəfər onların tərəfdarı çıxdı. Yerdə qalan məclis üzvləri onların əleyhinə səs verdilər. Açıq-aşkar hiss olunurdu ki, bu, qurulmuş oyundur. Onda biz dərk elədik ki, belə məclislər xüsusi hazırlanmış məclislərdir.

Bundan başqa Ali Məclisdə öz "diplomatiya gedişləri" ilə əksəriyyəti ələ alan Eynəkbəyli görünür siyasi gedişləri iləmi, yoxsa hansı variantlarlasa Əbülfəz bəyi öz tərəfinə çəkməyə nail ola bildi. Həmin yığıncaqda hiss elədim ki, Ə.Elçibəy radikalının yox, liberalların sözünü deyir. Və onun faciəsi də buradan başlandı.

Bundan sonra Etibar bəy Rəhim bəylə birlikdə AXC İH-ni tərk etdilər. AXC-nin də faciəsi buradan başlandı. Eynəkbəyli öz istəyinə çatdı. Və bu gün də mən elə hesab edirəm ki, Eynəkbəylinin siyasəti

Ə.Elçibəy fenomeninin tam darmadağın edilməsinə xidmət edir.

- Bizə də maraqlıdır. Görəsən, öz ağı, əqidəsi ilə mənfur bir rejimlə mübarizə aparıb, ona qalib gələn Ə.Elçibəy bütün bunları görmürmü?

- Mənə də çox qəribə gəlir. Ona əks olan adamların sonradan onun prezident olması üçün canfəşanlıq göstərməsinin "sirrini" o niyə başa düşür?

Mənə gün kimi aydındır ki, Eynəkbəyli, P.Hüseynov, A.Hacıyev, H.Hacızadə və başqaları Əbülfəz bəyi çox sevdiyələrindən yox, onun nüfuzundan istifadə edib, özlərinə vəzifə kürsüsü tutmaq üçün bu addımı atıblar. Tükü tükədən seçən Eynəkbəyli gözəl bilirdi ki, onun xalq arasında reytingi o qədər də yüksək deyil və istədiyi "yüksəkliyi" Əbülfəz bəysiz fəth eləyə bilməyəcək. Bu gün o, öz arzusuna çatıb.

- Bugünkü iqtidarın ən yerli yeri kadrılarla bağlıdır. Keçmiş cəbhəçiyə kimi, onun Ali Məclisinin üzvü kimi deyə bilərsinizmi ziyalları, bacarıqlı mütəxəssislər niyə cəbhəyə yaxın düşmüşdülər? Bəlkə də özünü onların cəbhəyə yaxın düşməsinə qəsdən maneçilik törətdirdiniz?

- Hələ o zaman cəbhənin özünün daxilində dəfələrlə bu məsələyə münasibət bildirilmişdi ki, AXC hakimiyyətə gəlsə ölkəni hansı qüvvələrlə idarə edəcəkdir? Azərbaycan xalqının yaxşı, qeyrətli, inanılmış və bacarıqlı təşkilatçı oğulları çoxdur. Çox təəssüf ki, ziyalları biz özümüzədən incik salırdıq. Daha doğrusu, bu məsələyə ikitərəfli yanaşılırdı.

Bir qrup ziyalı doğrudan da bizdən haqlı incimişdi. Digər qrup isə gözləmə mövqeyində dayanırdı ki, görsün kim "ölüm-dirim" mübarizəsindən üzəgə çıxacaq.

Məsələn, yazıçı Anarı götürək. Hələ kommunist rejimi guruldayan, at oynadan dövrlərində o, nə qədər cəsarətli yazıqlarla çıxış edirdi. Bunun hamımız şahidi idik. Bu çıxışların milli təfəkkürdə inqilablar, dəyişikliklər yaratdığına da yaxşı başa düşürdük. Məlumdur ki, yazıçı Anar tək deyildi. Di gəl, Anar kimi ziyallığımızı özümüz özümüzədən uzaqlaşdırırdıq. 20 Yanvar dəhşətindən az sonra Anar haqqında "Azadlıq" qəzetindəmi, yoxsa "Fövqəladə vəziyyət" qəzetindəmi gedən bəzi yazı yəqin ki, sizin də yadınızdadır. Guya kimsə telefonla ona zəng eləyib. Və Anarın həmin adamla telefon danışığı olduğu kimi oxucuya təqdim edilib. Məncə bu, aramızda olan cəbhə liderlərinin qurması idi. Və Anara olan bu qeyri-səmimi münasibət Anar kimi dü-

şünən digər cəsarətli, ağıllı, istedadlı ziyalılarımız da təsir göstərir, cəbhəyə gəlməkdən çəkindirir.

İkinci qrupa aid olan ziyalılarımızdan Əkrəm Əylislini götürək. Mən bir dəfə də olsun onun AXC-yə, xalq hərəkətinə münasibətini görmədim. Amma birdən-birə Ə.Əylisli meydana çıxdı və Azərbaycan xalq hərəkətində az qala liderlərdən birinin səviyyəsinə qalxdı. Televiziya-da, mətbuatda onu təbliğ əyləyirlər. Haqqında bəzəklə sözlər yazırlar. Düzdür, bəlkə də o, yazıçı kimi buna layıqdır, amma milli-azadlıq hərəkətində iştirakına görə bu sözlər ona yapışmış, bayağı görünür. Ə.Əylislinin o vaxt Moskvanın hansı jurnalına verdiyi müsahibəyə yəqin ki, yadınızdadır? O, Azərbaycan xalqını Qarabağ müharibəsində günahlandırır və bunu o zaman iqtidarda olan qüvvələrin xoşuna gəlmək üçün edirdi. Bu gün də elə. Belə ziyalılarımız olub, bu gün də var və bundan sonra da olacaq.

Mən belə başa düşürəm ki, AXC-nin izdənirəq liderləri ziyalıları, necə deyirlər, özlərindən "iyərəndirdilər". Çünki onlar AXC-yə gəlsəydilər, bu gün həmin adamlar üçün vəzifə olmayacaqdı. Məsələn Arif Hacıyevi hamı tanıyır. Və bilir ki, o, bugünkü iqtidarda kadr məsələsinə rəhbərlik edərək öz işinin öhdəsindən gələ bilmir. Cəbhədə yaxşı mütəxəssis olsaydı, deməli Arif və Arif kimilərə də vəzifə çatmayaçaqdı.

- Söhbətimiz bizi müharibə mövzusunda toxunmağa da vadar edir. Düzü, bu barədə sizinlə söhbət etmək istəmərdik. Çünki deyirlər ki, müharibə olan yerdə siyasətlə baş qatmaq olmaz və buna görə bizi də çox qınayırlar. Nə isə, söz-səlz çəkər. Ağdamda bugünkü hərbi durum necədir?

- İstər siyasətçi ol, istər alim, müharibənin ağırları ilə yaşamaq, ondan danışmaq hər bir vətəndaşın borcudur. O ki, qaldı Ağdamdakı hərbi duruma, son vaxtlar nisbətən sabitlik yaranıb. Son vaxtlar əsgərlərimiz düşmən tərəfindən edilən hər bir həmləyə layiqli cavablar verirlər. Müdafiə yüksək səviyyədə təşkil olunur. Hücum edən tərəf kimi düşmən daha ağır itkilər verir. Düzdür, son günlər düşmən Mərzili kəndinin bir hissəsinə soxula bildi. 60-a yaxın ev yandırıldı. Lakin döyüşçülərimizin yüksək şücaəti, rəşadətli nəticəsində quldurlar böyük itkilərlə geri oturduldu.

- Ağdamın yaşayış məntəqələrindən hansılar düşmən əlindədir?

- Abdal, Gülablı kəndləri erməni ekspedisiya korpusunun əlindədir. Eyni zamanda, bizimlə həmsərhəd olan Əsgəranın Naxçıvanıq, Pi-

rəcəmal, Aranzəmin, Dəhrəz, Ağbulaq kəndləri də. Mən belə hesab edirəm ki, biz bu kəndləri qoruyub saxlaya bilərdik. Yalnız və yalnız o zaman briqada komandiri Elxan Orucovun və başqalarının günahı ucubtından yüksək strateji əhəmiyyətə malik olan məntəqələr düşmən tərəfindən zəbt edildi.

- Bu necə baş verdi?

- Bu faktdır və faktdan qaçmaq olmaz. Hətta mən rayon rəhbərlərindən biri kimi Abdal, Gülablının verdiyi gün birtəhər dövlət katibi P.Hüseynovla danışdım. Xəbər verdim ki, rabitə yoxdur, iki kəndimiz təslim edildi düşməyə. İndi də düşmən əlimizdə olan 5 erməni kəndinə hücum edib. P.Hüseynov telefonda qulağım əşidə-əşidə Rəbitə Nazirliyi ilə əlaqə saxladı. Bildirməm kimsə cavab verdi ki, xətlərdə gərginlik süni surətdə azaldılıb. P.Hüseynov bildirdi ki, bunu mütləq araşdıracaq. Dəfələrlə sual da vermişəm, lakin bu araşdırma hələ də başa çatmayıb. Abdal Gülablı niyə verildi? Abdal, Gülablının də günlərində buradan iki batalyonun çıxarılıb Ağdərəyə göndərilməsi nə məqsədlə edilmişdi? Axı hamı başadüşürdü ki, yüksək strateji əhəmiyyətə malik olan bu kəndlər bütün qüvvə ilə müdafiə edilməli idi. Abdal, Gülablının verilməsi elə həmin 5 kəndin verilməsi demək idi. Çox təəssüf ki, bu sirli sualların cavabı hələ də qaranlıq olaraq qalır.

- Ağdamın bir cəbhə bölgəsi kimi vəziyyətini hərtərəfli bilmək bizim üçün də yəqin ki, maraqlı olardı. Ümumiyyətlə, ağdamlıların yeni iqtidara münasibəti necədir? Ağdamın problemləri, qaçqıları... Müharibənin ağır-acısı yəqin ki, ağdamlıların rahatlıqlarını da əllərindən alıb?

- Gəlin, iqtidara münasibət məsələsindən başlayaq. Bu gün Ağdam rayonu əsl qaçqınlar düşərgəsinə çevrilib. Sərhəd məntəqələrindən, Xankəndindən, Laçından, Şuşadan, Xocalıdan, Ermənistandan və Dağlıq Qarabağın digər yaşayış məntəqələrindən buraya 40 mindən çox qaçqın pənah gətirmişdir. Bū böyük "yurdsuzlar ordusu"nun problemlərini həll etmək, qaçqılarına qalmaq üçün dövlət səviyyəsində hansı səmərəli bir tədbir görülüb ki, yeni iqtidara münasibət də yaxşı olsun? Əvvəllər Ə.Elçibəyə görə ağdamlıların 70-80 faizi yeni iqtidara inanırdısa, indi bu rəqəm heçə enib. Dəfələrlə problemlərimiz barədə yuxarılara müraciətimiz olub, yazılı şəkildə də, şifahi şəkildə də. Özüm də rayon XDS-nin xətti ilə müraciət etmişəm. Konkret tədbir hələ də yoxdur. Bir də xahiş edirəm ki, bir şeyi ölkə əhalisinə çatdı-

rasınız: Şaiyə gəzir ki, ağdamlılar doğma torpaqlarını qorumur. Ağdamı darda qoyub qaçır. Bu, tam yaldızlı və ağdamlıların heysiyyətinə toxunur. Bilmək lazımdır ki, inndiyədək 168 min əhalisi olan Ağdam rayonu 2 mindən çox şəhid verib. Şahərdə 2 Şahidlər Xiyabanı var. Rayonun 75 kəndinin hər birində şəhid qəbristanlığı var. 2 min şəhid vermiş bir rayon üçün bu sözləri demək nə dərəcədə düzgündür? Bu barədə danışanda bir az ehtiyatlı olmaq lazımdır. Yaşayanlar bir yana, heç olmasa, ölənlərin ruhuna hörmət etmək lazımdır.

“Millət” qəzeti,
N-14, 26 dekabr
1992-ci il.

Dekabr ayında rayonda növbəti xəyanət baş verdi. Əfətli kənd orta məktəbinin binasında yerləşən hərbi hissədə güclü partlayış baş verdi. Partlayış nəticəsində otuz qədər döyüşçü həlak oldu. Xeyli yaralananlar oldu. Partlayış barədə ilk informasiya belə oldu: Surət Hüseynov həmin gün buraya gəlməli idi və partlayış qəsdən törədilib ki, Surət Hüseynov aradan götürülsün!

Surət Hüseynov Yun fabrikinin direktoru idi. Qarabağ hadisələrində fəal iştirak etdiyinə görə prezident Ə.Əlçibəyin fərmanı ilə Qarabağ və ətraf rayonlar üzrə prezidentin səlahiyyətli nümayəndəsi, Müdafiə Naziri Rəhim Qaziyevin əmri ilə korpus komandiri təyin edilmişdi. Ağdərə əməliyyatını uğurla başa çatdırdığına görə ona Milli Qəhrəman adı verilmişdi.

Partlayış baş verən gün Surət Hüseynov həqiqətən həmin kənddə yerləşən hərbi briqadanın qərargahına gəlmiş, iki gün sonra başlanacaq “Fərrux” əməliyyatının hazırlığı ilə tanış olmuşdu. Ancaq maraqlı idi, əgər həqiqətən məqsəd Surət Hüseynovu aradan götürmək idisə, nə üçün partlayış onun gələcəyi hərbi briqadanın qərargahında yox, hərbi hissənin binasında baş vermişdi...

İki gün sonra “Fərrux” əməliyyatı başlandı və uğursuzluqla başa çatdı. Üç yüzə yaxın canlı qüvvə itirən Azərbaycan Ordusu düşmənin müqavimətinə yara bilməyərək geri çəkildi...

Bundan sonra erməni birləşmələri əks-hücuma keçməyə başladılar. Bir-birinin ardınca Ağdərə rayonunun kəndləri yenidən işğal olunmağa başladı...

Martin sonunda isə Ermənistanla Dağlıq Qarabağ arasında yerləşən daha bir alınmaz qala - Kəlbəcər işğal edildi...

Kəlbəcərin işğalından bir müddət sonra Prezident Ə.Əlçibəy Ağdama gəldi. Elə qarşısına çıxan ilk yerli əhaliyə çox qəribə bir “izahat” verdi:

- Bakıda mənə deyirlər ki, Ağdamı satıblar. Gəlməşəm görüm, kim satıb Ağdamı? Əgər məmləkətin prezidenti mənəmsə, mən satmamışam!...

İcra Hakimiyyəti Başçısının kabinetində, rayonun və AXC rayon şöbəsinin rəhbərləri ilə keçirdiyi görüşdə də Ə.Əlçibəyin artıq iqtidarsız olduğu açıq-aydın hiss edilirdi. Rayon şöbəsi fəallərindən birinin “Kəlbəcər niyə işğal olundu” sualına prezident belə cavab verdi:

- Bu müharibəni nə biz aparıyıq, nə də Ermənistan! Müharibəni aparan rusdu. Əvvəl bizə kömək elədi, biz qabağa getdik. İndi isə erməniyə kömək edir və erməni qabağa gedir. Ola bilsin ki, sabah yenə bizə kömək edəcək və sairə! Başa düşürsünüz, bu, belə bir oyundur, onu da idarə eləyən Rusiyadı, Moskvadı!

Bu sözlərin həqiqət olduğuna Təmkin şübhə etmirdi. Lakin ölkə başçısı bunu açıq bəyan etməli idimi? Görüşdə Təmkin də çıxış etdi, Ə.Əlçibəyə öz iradlarını açıqladı. Lakin Əbülfəz bəy onun iradlarına münasibət bildirmək əvəzinə:

- Çox sağ olun, Təmkin bəy, - dedi. Dediklərinizlə razıyam. Onu da deyim ki, Bakıda da elə bizə iradlarını bildiran Etibar bəydi!...

Təmkin başa düşmədi ki, Əbülfəz bəy Etibar bəyin adını çəkməklə nə məqsəd güdürdü? Hər halda, Təmkinə görə prezidentin bu cümləsi diplomatik yolla “bilirəm, müxalifət mövqeyindən danışırısan” demək idi. Halbuki, Təmkinin dediklərinin müxalifət olub-olmamasına heç bir dəxli yox idi. Axı, Eldar Bağirovun siyasi qətlinin hələ də açılmaması haqqında dediklərinin müxalifətçiliyə hansı aidiyyəti ola bilərdi? Yaxud, bir sıra həminin yaxşı tanıdığı, şəhid olmuş igid döyüşçülərin təltif olunması barədə təklif vermək müxalifətçilik idimi?...

Kameranın qapısı tarak-turukla açıldı. Növbə rəisi Təmkindən və Rafiqdən hal-əhval tutub, Rafiqə baxdı:

- Siz saat onda məhkəməyə gedəcəksiniz, hazır olun! - dedi.

Rafiq başı ilə təsdiqlədi:

- Bilirəm, hazırım!

Növbə rəisi əlini zibil vədrəsinə uzatdı:

- Dolub?

- Bəli, - Təmkin dilləndi.

Növbə rəisi nəzarətçiyə əmr verdi:

- Götürün, boşaldıb qoyun yerinə.

Nəzarətçi "Baş üstə" deyib zibil vedrəsini götürdü. Növbə rəisi üzünü yenə məhbuslara tutdu:

- Başqa sözünüz var?

Hər ikisi sözləri olmadığını bildirdi. Növbə rəisi getdi. Qapı tarak-turukla bağlandı.

Rafiq vaxtın azaldığını deyib, stolun arxasına keçdi. Dominonu qarışdırıb fala baxdı. Domino daşları hər dəfə "müsbət qərar qəbul edirdi..."

Qapı yenidən tarak-turukla açıldı. Nəzarətçi zibil vedrəsini yerinə qoyub, üzünü Rafiqə tutdu:

- Gedək!

Rafiq çıxdı...

1992-ci il, sentyabrın əvvəllərində, nəhayət, Təmkinin təkidli tələblərindən sonra, üzv olduğu "Etibar" Dayaq Dəstəsi onun AXC üzvlüyündən azad edilməsi barədə ərizəsinə baxmışdı. Özünün qəti tələbi ilə Təmkin AXC üzvlüyündən azad edilmişdi. Elə həmin gün AMİP-in Ağdam rayon təşkilatının təsis edilməsi üçün məhz özünün təşkilatçılığı ilə yaradılmış təşəbbüs qrupuna ərizə verərək, onu AMİP təəssübkeşliyinə qəbul etməyi xahiş etmişdi.

Az müddətdə yüzlərlə AMİP təəssübkeşini ətrafında birləşdirən təşəbbüs qrupu, dəfələrlə can atsa da təsis konfransını keçirməyə imkan verilmirdi. Təmkin rayon rəhbərlərinə bu hərəkətlərin qeyri-demokratik olduğunu dəfələrlə xatırlatsa da, hər dəfə konfrans keçirmək üçün icazə verilməsi haqqında ərizəyə rəsmi etiraz edilirdi.

Təsis konfransını, əslində, keçirmək olardı. Lakin bu, rayonda qarşıdurma yarada bilərdi. Bütün hərəkət dövründə ermənilərlə həmsərhəd olan rayonda hər hansı qarşıdurmadan çəkinən və daim bunun qarşısını almağa can atan Təmkin bu dəfə də yolundan dönmədi. Təşəbbüs qrupunun fəali və AMİP rayon təşkilatının ilk sədri seçilmiş, rayonlararası avtokalonun baş direktoru Nizami Əliyevlə məsləhətləşib, konfrans Bakı şəhərində, AMİP-in Mərkəzi qarargahında keçirməyi qərarlaşdırdılar.

Yüz nəfərə yaxın konfrans nümayəndəsinin Bakıya gəlişini və qayıdışını Nizami Əliyev öz öhdəsinə götürdü.

Lakin, hələ fevral ayında keçirilmiş təsis konfransının bütün sənədləri qaydasında olsa da, bu təşkilatın rayonda qeydiyyata keçirilməsi uzadılırdı. Təşkilata sədr seçilmiş N.Əliyevin dəfələrlə müraciət etməsinə baxmayaraq, demokratiyadan ağızdolusu dəm vuran AXC hakimiyyətinin

rayonu idarə edən kadrları bu müraciətlərə məhəl qoymur, təşkilatı qeydiyyata keçirmirdilər. Təşkilatın idarə heyəti sərhəddə vəziyyətin gərginliyini nəzərə alıb hər hansı aksiya keçirməyi də məqsədəuyğun hesab etmədi.

Təmkin eyni zamanda rayonda Yeni Azərbaycan Partiyasının təşəbbüs qrupu ilə də sıx əlaqə saxlayır, eyni vəziyyətin həmin təşkilatın da başına gətirildiyini görürdü.

Artıq AXC hakimiyyətinin daxilində gedən didişmələr üzə çıxmağa başlamışdı. Xalq verdiyi vədlərin öhdəsindən gəlmədiyinə görə inamını itirmiş və əslində onu müdafiə edəcək sosial bazadan məhrum olmuş hakimiyyətin iflası yaxınlaşmışdı. Təmkin bunu açıq-aşkar görür və rayonda rəhbərlikdə olan keçmiş cəbhəçi dostlarına da vəziyyəti açıq-aşkar deyirdi. Eyni zamanda, Təmkin həddən ziyadə daxili gərginlik keçirir, əzab çəkirdi: "İndiki hakimiyyət dəyişikliyi hansı yerlərin düşməna təslim edilməsi ilə nəticələncək?"

Təmkin növbəti hakimiyyət oyununda, birdən-birə altı rayonun, o cümlədən onun doğma rayonunun düşməna veriləcəyini ağına belə gətirə bilməzdi...

Tarixə 4 İYUN qiyamı kimi daxil olan Gəncə hadisələrindən az sonra ətraf rayonlarda da xalq AXC hakimiyyətinin təyin etdiyi rayon rəhbərlərinin istefasını tələb etməyə başladı. Təkcə rayonlarda deyil, ölkənin müxtəlif zonalarında yeni, dəhşətli problemlər baş qaldırdı. Şimal zonasında Sadval hərəkəti ayağa qalxdı, həmin zonanın Dağıstana birləşdirilməsi iddiasını irəli sürdü. Cənub zonasında Taliş-Muğan Respublikası yaratmaq ideyası ortaya atıldı və Azərbaycan Ordusunun bu zonadakı silahlı qüvvələri həmin ideyanın reallaşması üçün seperatçılara qoşuldu. Moskva keçirilən "Kürdüstan Respublikası uğrunda" hərəkətin konfransı, Azərbaycanın və Ermənistanın bir neçə rayonlarının birləşdirilməsi ilə Kürdüstan Respublikası yaratmaq üçün bütün kürdləri ayağa qalxmağa çağırdı. Bakı və ətraf rayonlarda eks-prezident Ayaz Mütəllibovun siyasi hakimiyyətə qayıtmasını "təşkil etmək" üçün qüvvələr birləşdi.

Bütün bunların fonunda isə, Azərbaycanda yaranmış hakimiyyət çaxnaşmasından pusuqda dayanmış ac tülkü kimi istifadə edən ermənilər iyun ayının 12-dən başlayaraq Ağdama bütün istiqamətlərdən genişmiqyaslı hücum keçirdilər.

Vaxtilə dəfələrlə verilmiş təkliflərə əhəmiyyət verməyən AXC iqtidarı, yalnız indi başa düşdü ki, yeganə çıxış yolu Heydər Əliyevin Bakıya gəlməsidir...

Təkidli xahişləri, Azərbaycan xalqının arzusunu və ölkədə yaranmış dəhşətli vəziyyəti - ölkənin bir neçə yerə parçalanma dilemması qarşısında qaldığını görən Heydər Əliyev Bakıya gəldi. Və ölkə parlamentinin sədri seçildi...

Bir neçə gün sonra isə Əbülfəz Elçibəy Naxçıvana, öz doğma kəndi Kələkiyə gətirildi. Onun hərəkətini eynilə "davam etdirən" cəbhəçi rayon rəhbərləri, nazirlər və başqa kadrlar da "fəaliyyətlərini dondurduqları" barədə bəyanatlar verməyə başladılar. H.Əliyev çıxışlarının birində bu bəyanatlarla konkret münasibət bildirdi: "Vəzifə sənə atandan qalmayıb ki, istəyəndə dondurasan, istəyəndə isti su töküb donunu açasan. Ya işləməlisən, ya da kənara çəkilməlisən".

Azərbaycan tarixində yeni, ağır bir durum!... Şübhə ola bilməz ki, bu durum bir neçə günün içərisində yaranmamışdı. Məhz AXC-nin hakimiyyəti dövründə aylarla hazırlıq dövrü keçmiş bu ssenari, sadəcə indi həyata keçirilirdi. Baş tutacağına heç bir şübhə etməyən "ssenari müəllifləri" - Azərbaycanı parçalamaq istəyən xarici qüvvələr, deyəsən, Azərbaycanda Heydər Əliyev adı, soyadı ilə tanınan, Allahın bu xalqa uzun əsrlərən əzabından, zülmündən sonra bəxş etdiyi fəvqəlinəsin mövcudluğunu və onun qüdrətinin böyüklüyünü düzgün hesablaya bilməmişdilər...

Bütöv bir ölkəni təkbəşinə idarə etmək məcburiyyətində qalan, hətta, ölkədə sabitlik yaratmaq məqsədilə qıyamçı və xəyanətkar Surət Hüseynovun Baş Nazir təyin edilməsinə nail olan bu qüdrətli şəxsiyyət gözünü açmağa imkan tapa bilmirdi. Hər gün, hər saat ölkənin ən ucaqlarından bir-birindən ağır xəbərlər gəlirdi. Ölkədə ikinci icraçı rəhbərə qətiyyəyən etibar etməyən H.Əliyev bütün problemləri öz nəzarətində saxlamağa məcbur idi. Görəsən, sonradan Heydər Əliyev nəhəngliyinə kölgə salmağa can atan, özlərini Azadlıq fədailəri adlandıran "köhnə dostlar" həmin dövrü xatırlayamı bilmirlər? Yoxsa, xatırlasalar da, o dövrün hansı dilemma ilə üzlgəməsinə dərk edə bilmirlər?

İyulun ortalarında Bakıya ezamiyyəyə gedən Təmkin iyulun 17-də Bakıdan rayona qayıdarkən baş verənləri eşidəndə çox narahət oldu. Hələ iyulun 12-dən hər tərəfdən erməni hücumları ilə üz-üzə qalan rayonda, bir-neçə gün ərzində bütün yerli könüllü müdafiə batalyonları ləğv edilmiş, silahlər əllərindən alınmışdı. Bu yetməz kimi Surət Hüseynovun "sağ əli" kimi tanınan Yura ləqəbli Rusul bir dəstə silahlı və zirehli qüvvə ilə qan içində boğulan Ağdamın İcra Hakimiyyətinə gəlmiş, silah gücünə Nadir İsmayılova istefa arızəsi yazdırmış, "Karyer Qasım" kimi tanınan Qasım Kərimovu İcra Hakimiyyətinin başçısı "təyin etmişdi". Rayonda

vəziyyət dözülməz idi. Q.Kərimov təcili rayon XDS-nin sessiyasını çağırmış, ölkə rəhbərliyindən onu rayona rəhbər təyin etməyi xahiş edən qərar qəbul etdirməyə nail olmuşdu.

Qəribə bir məqamı Təmkin unuda bilmir. Keçmiş rəhbərlik dövründə rayonun rəhbər vəzifəli şəxsləri iki-bir, üç-bir növbə ilə gecələr İcra Aparatında səhərədək növbə çəkirdi. Qasım Kərimov bunu ləğv eləmişdi. Üstəgəl, keçmiş rəhbərlik zamanı uğraşqanlı hökumət telefonu qəbul otağına qoyulmuş, başçı olmadıqda zərurət yaranarsa, bu telefonla istifadə etməyə icazə verilmişdi. Q.Kərimov bunu da ləğv elədi: "Uğraşqanlı telefon başçı üçündür!" demişdi.

Vəziyyət günbəgün, saatbasaat gərginləşirdi. İyulun 21-də səhər tezdən ermənilər səkkiz istiqamətdən Ağdama hücumla keçdilər. Rayonda olan-qalan hərbi qüvvə bu hücumlara mərdliklə sına gərsə də, qüvvələrin qeyri-bərabərliyi özünü göstərirdi. Nəhayət, Təmkin dölməyib, İcra Hakimiyyətinə gəldi. Birbaşa qapını açib başçının boş qolmu otağına daxil oldu. Uğraşqanlı telefonu götürüb Respublika Ali Sovetinin sədrinə - Heydər Əliyevə zəng vurdu. Köməkçi Təriyel Ağayev onu sədrlə birləşdirdi. Təmkin vəziyyət barədə ətraflı məlumat verdi. Heydər Əliyev başqa bir telefonla artıq Baş Nazir vəzifəsinə təyin edilmiş Surət Hüseynovla danışdı. Sonra Tmkinə "Surət Hüseynovla əlaqə saxla, o, lazımı tədbir görəcək" dedi.

Surət Hüseynov adətə üzrə nalayiq söyüşlərlə briqada komandirini, digər cavabdeh adamları söydü. Sonda:

- İndi tapşırıq verərəm Ağdama əlavə qüvvələr gələr! - dedi.

Sabahısı həqiqətən, xeyli texnika ilə böyük bir qüvvə gəldi. Ağdamın döyüş bölgəsindən xeyli aralıda - Zəngişalı kəndində yerləşdirilən hərbi hissənin komandiri, axşam düşəndə ərazidə olan mülki adamların buradan çıxmasını xahiş etdi:

- Gedin, rahat yatın. Sabah sizi Əsgəranda, Xocalıda gözləyirik. Kəbaddan-zaddan bəşirib gətirin, orada kef edək!

Səhər tezdən əməliyyat başlamalı idi. Lakin nə artilleriya atəşindən, nə də başqa texnikadan xəbər-ətar olmadığını görən Təmkin birbaşa Zəngişalığa gəldi. Dünən gələn sən "xebe" geyinmiş, başı qırmızı çatmalı hərbiçilərdən əsər də qalmamışdı:

- Sür İcra Hakimiyyətinə - Təmkin sürücüsü Eldara göstəriş verdi. İcra Hakimiyyətinə çatanda binanın nisbətən təhlükəsiz tərəfində İH aparatının məsul işçiləri Nofər Mirzəliyevi, Rüstəm Hacıyevi, Hüseyn Bayramov və onların sürücülərini görüb yaxınlaşdı:

- Aparatda kim var?
- Heç kim, bircə Cəfərdi, arxa otaqda telefonların yanında oturub - Rüstəm bildirdi.

Təmkin cəld addımlarla aparata daxil oldu. Cəfərin yanına çatıb əlini üçrəqəmli telefona uzatmışdı ki, yaxındakı partlayışdan bina silkələndi. Hər ikisi aşağı əyilib bir qədər sakit dayandılar. Nəhayət, Təmkin ayağa qalxdı. Əlini atıb üçrəqəmli telefonun dəstəyini götürdü. Elə bil əlindəki taxta parçası idi. O biri telefonların da dəstəyini götürdü, səs çıxmadı. Bu vaxt Nofər, Hüseyn və Rüstəm də otağa daxil oldular. Nofər dilləndi:

- Poçtun binasını vurdular.

Hər şey aydın idi, rayonun rabitə xətti dağıdılmışdı.

Bu dəfə Rüstəm özünü Təmkinə tutdu:

- Dayanmaq vaxtı deyil. Telefonçu qızlar poçtda idi. Biz gedək onları çıxarıb aparacağıq. Təmkin, sən də özünü yetir Bərdəyə. Birtəhər Bakıyla əlaqə saxla, dünən gələn qüvvə niyə yoxa çıxıb?

Həmi təkliflə razılışdı. Təmkin şəhərdən çıxıb birbaşa Bərdəyə gəldi. Rayon İcra Aparatına, İcra Hakimiyyəti başçısının otağına daxil oldu. Başçı Məmməd müəllim otaqdakıları çıxartdı:

- Təmkin bəy, bu nə haldı? Noolub?

Təmkin heç nə danışa bilmirdi:

- Məmməd bəy, üçrəqəmli hansıdı?

Məmməd müəllim telefonu onun tərəfinə çevirdi. Təmkinin zənginə ilk cavab verən Təriyel Ağayev oldu. Vəziyyət barədə qısa məlumat verib tətili Heydər Əliyevlə əlaqə yaratmağı xahiş etdi. Az keçmiş dəstəkdə Surət Hüseynovun nataraz səsi eşidildi.

Curət Hüseynovun ilk cümləsi Təmkini ildırım kimi vurdu:

- Ə, Təmkin, akazıvayetsya ermənilər üç gündü Ağdamı götürüflər, sən bizi allatmısan.

Təmkinin boğazı qurudu. Tər basdı onu. Bu nə deməkdi? Necə yəni üç gündü Ağdam işğal olunub? Axı cəmi yarım saat əvvəl o, rayon mərkəzində idi!

- Surət müəllim, onu kim deyirsə, yalan deyir. Mən indi bu saat Ağdamın mərkəzindən gəlirəm. Sadəcə, poçt dağıldığından, rabitə kəsildiyindən Bərdəyə gəldim ki, sizə məlumat verim. Dünən gələn qüvvə...

Surət Təmkinin sözünü yarımçıq kəsdi:

- Sən, bura bax, orda camaatı sakitləşdirməyən məşğul ol. Qoyma panikavat eləsinlər. Mən Ermənistanın özünə xəbərdarlıq eləmişəm, təcili Ağdamdan çıxmasalar, onların azı üç şəhərini verdi-verən elətdirə-

jəm.

- Surət müəllim, Ermənistanın üç şəhərini dağıtmağa güc varsa, təcili ayağa qaldırın, inanın, Ağdam hələ işğal olunmayıb. Kömək verilsə, şəhəri qorumaq mümkündür.

- Mən dedim də... Siz qoymuyun orda panikavat eləsinlər. Fsyol!

Dəstək qırıq-qırıq siqnal verdi. Təmkin əsəbi halda dəstəyi telefonun üstünə necə çırpdısa, aparat ortadan çatladı. Başını əlləri arasına alıb diz üstə döşəməyə çökdü. Özünü ələ ala bilmirdi. Hönkür-hönkür ağlamağa başladı. Məmməd müəllim gəlib qolundan tutdu, ayağa qaldırdı:

- Təmkin bəy, nə dedilər?

- Nə deyəcəklər? Sən demə, Ağdamı xəyanətkarcasına satıblar. İndicə Ağdamdan çıxan mən, Surət bəy zorla boynuma qoymaq istəyir ki, Ağdam üç gündü işğal olunub. Bu, nə deməkdi?

Məmməd müəllim daxili telefonla katibəyə bir stəkan şərbət gətirməyi tapşırırdı. Şərbəti zorla Təmkinə içirdi. Xeyli süst vəziyyətdə fikrə gedən Təmkin bərdən ayağa qalxdı. Başçı ilə xudhəfizləşib otaqdan çıxdı. İcra Aparatı qarşısında dayanan xidməti maşına əyləşib:

- Qayıt Ağdama - dedi.

Ağdama xeyli qalmış, Gülçülük deyilən yerdən bir qədər keçmiş qarşından gələn Qaz-24 markalı maşın onların yanından keçdi. O daqiqə də ratsiya ilə Təmkini səslədilər:

- Hara gedirsiniz, qayıdın geri!

Ratsiyada bu sözləri deyənin rayon sovetinin sədri Nofər Mirzəliyevin sürücüsü Mirzə idi. Eldar ayağını qazdan çəkib "Niva"-ni saxlamaq istəsə də, Təmkin ona "sür" komandası verdi:

- Qorxursansa, düş qayıt, özüm sürərəm.

Eldar ayağını qaza qoydu:

- Siz hara, mən də ora, Təmkin bəy.

Az keçmədi ki, həmin Qaz-24 arxadan sürətlə şığıyib qabağa keçdi. Ratsiyada yenə Mirzə idi:

- Eldar, saxla maşını.

- Saxla görək, nə deyirlər? - Təmkin maşını əyləməyə razılıq verdi, Qaz-24-dən Nofər və Təmkinin qohumu, rayonda hamının yaxşı tanıdığı Sabir Hüseynov düşüb "Niva"-ya tərəf gəldilər. Sabirin sifəti qana batmış, paltarı da cırılmışdı. Onların nə deməsini gözləmədən Sabirə tərs addımlayan Təmkin:

- Bu nədi, Sabir, noolub sənə? - deyə soruşdu.

- Hələ bir denən görək, hara gedirsən?

- Şəhərə - Təmkin cavab verdi. Gözləri qıpqırmızı od saçan Nofər:
- Qayıt geri - dedi, - ta Ağdam yoxdu. Sabiri də Allah saxlayıb. Ət kombinatının yanında ermənilər gülləyə tutub. Maşını qoyub orda, həyat-
lərdən keçə-keçə birtəhər canını qurtarıb.

Təmkin eşitdiklərinə inana bilmədi. Cəmi iki saat əvvəl şəhərin mərkəzində heç bir təhlükə olmadığı halda az vaxtda şəhərin çıxışına erməni necə gələ bilirdi? Qeyri-ixtiyari Sabirdən soruşdu:

- Atanları gördün? Formaları necə idi?
- Niyə görmədim? 15-20 metr məsafə vardı aramızda. Sarı xebe geyinmişdilər. Başlarında da qırmızı çatma!

Dünya Təmkinin başına fırlandı elə bil. Sarı xebe, qırmızı çatma bir gün öncə gələn, Zəngişalı kəndində yerləşdirilən hərbi qüvvənin forması idi. Həm də Təmkin bilirdi ki, ermənilərin işğal etdikləri bütün ərazilərə ilk daxil olan ASALA Terror Təşkilatına məxsus "Kobra" hücum alayı olurdu. Onlar isə qara geyimdə və maskada olurdular.

Təmkin hər şeyi başa düşməyə başlayırdı. İyulun 21-də o Sürət Hüseynovla danışmış, iyulun 22-də əlavə hərbi qüvvə göndərilmiş, iyulun 23-də həmin qüvvə yerli əhalinin rayonu tərk etməsi üçün vahimə yaratmışdı. Bəs məqsəd? Bu yerləri ermənilərə vermək üçün qurulan bu oyunun başında kimlər durur, görəsən? Axı, bunun səbəbi nə ola bilər? Təmkin bu suallara sonralar da nə qədər çalışsa belə cavab tapa bilmədi. Bu günün özündə də bu suallar onun üçün cavabsız, müəmmal isə müəmmal olaraq qalır.

- Qəhrəmanlıqdan keçib, oturun maşına, qayıdın geri. Gedib bizim orda gülləyə tuş qəlməyimizin nə Ağdama, nə camaata heç bir xeyri yoxdu. Mərkəzi Qərargahı Qərvəndə köçürmüşük. Gəlin Qərvəndə, Mədəniyyət evinə...

İki gün sonra Heydər Əliyev, Sürət Hüseynov və bütün nazirlər əraziyə gəldilər. Qeydiyyatdan didərgin düşüb maşınların kuzovlarında, yol kənarlarında quvduqları çadırlarda əzab çəkən insanlarla görüşdülər. Təmkin son dövrdə Ağdamda baş verənlər haqqında geniş məlumat verdi. Söhbətin sonunda Heydər Əliyev əllərini ovxalaya-ovxalaya üzünü Təmkinə tutdu:

- Birisi gün gəl Bakıya. Ali Sovetin Sessiyasında sənə söz verəcəyəm. Çıxış elə, bütün bunları xalqa de. Qoy xalq həqiqəti bilsin.

İyulun 27-də Təmkin Bakıya, Ali Sovetə gəldi. Ona söz verildi. Cəmi 5-7 dəqiqə vaxt verilməsinə baxmayaraq Təmkin 34 dəqiqə danışdı və 4 iyün Gəncə hadisələrindən sonra Ağdamda baş verənlər barədə geniş,

obyektiv məlumat verdi...

Avqustun sonlarında rayona yeni təyin edilmiş İcra hakimiyyəti başçısı, Təmkinə çağıraraq sərəncamla Bakıya göndərdi. Sərəncama əsasən Təmkin Bakıda, Ağdamdan köçkün düşmüş və paytaxtda müvəqqəti məskunlaşmış həmyerlilərinin problemlərini həll etmək üçün qərargah yaratmalı idi.

Az vaxtda Təmkin qərargahı yaratdı. Onun telefonla, stol-stullarla təmin edilməsinə nail oldu. Həmyerlisi olan və Bakıda məskunlaşan iyirmi altı mindən çox köçkünün şəhərin rayonları üzrə siyahısı və məskunlaşdığı ünvan müəyyənləşdirildi. Onların qarşılaşdıqları problemləri öyrənməyə, bu problemlərin həll edilməsi üçün çalışmağa başladı. Hər bir rayon üzrə öz nümayəndəsini təyin edib, lazımı tapşırıqlar verdi.

Təmkin köçkünlərin Ağdamla bağlı bütün problemlərini həll etmək üçün çalışmağa başladı. Hər bir rayon üzrə öz nümayəndəsini təyin edib, lazımı tapşırıqlar verdi.

Təmkin köçkünlərin Ağdamla bağlı bütün problemlərini də həll etməyi öz üzərinə götürmüşdü. Bəzi problemləri həll etmək üçün Təmkin Bərdəyə getməli, rayonun burada yerləşən idarə və müəssisə rəhbərləri ilə məsələləri həll edib qayıtmalı olurdu. Belə səfərlərin biri 1994-cü il yanvar ayının əvvəlinə təsadüf etdi...

Yanvar ayının 3-də rayona gələn Təmkin, rayonun və idarələrin rəhbərləri ilə görüşüb, siyahı üzrə ayrı-ayrı köçkünlərin problemlərini həll etdikdən sonra, yanvarın 4-də axşam saat 19.00 radələrində Bakıya qayıtmaq qərarına gəldi. Bərdə şəhərində yerləşən Ağdam qamizonu hərbi polis idarəsinin qarşısından keçərkən, üzünü sürücüsü Eldara tutdu:

- Eldar, saxla görüm Cəmil buradadısa, onunla görüşüm.

Təmkin hərbi polis idarəsinin həyətində daxil oldu. Cəmil, təxminən yüz əlli nəfər əli silahlı əsgəri sıraya düzüb nəsə danışdı. Qışqırmaqdan səsi batmış Cəmil Təmkinə gördü. Hərbiçilərə "Azad" komandası verib onunla görüşdü və birbaşa məlumat verdi:

- Ay qarldaş, mən yazıq bilmirəm neyniyim? Komandirləri tapılmır ki, onunla danışam. Özlərini də, belə vəziyyətdə içəri necə salım?

- Noolub ki?

- İki batalyon əsgər əlində silah, erməni o yandan "tuq" eliyən kimi kəndi qoyub çıxıblar.

- Hansı kəndi?

- Güllücanı də... Xəbərin yoxdu?

Təmkinin sualından, deyəsən, Cəmil başa düşdü ki, onun vəziyyətdən

xəbəri yoxdu.

- Nədən?

- Ermənilər Güllücəyə girib.

- Nə danışsən? Bəs bizim qüvvəllər hanı?

- Dərd odu də... Nə briqada komandiri tapılır, nə də botalyon komandirləri.

Təmkin iyulun 21-i gününü - Ermənilərin Ağdama genişmiqyaslı son hücumunu xatırladı. Bir anlıq xəyanətin həmin ssenari üzrə qurulduğunu düşündü:

- Cəmil, telefonun işləyir?

- Hə!

- Qalxaq kabinetə!

Təmkin Cəmilin kabinetindən birbaşa Prezidentə zəng vurdu...

Kameranın gözlüyü açıldı. Nəzarətçi:

- Təmkin bəy, yaxına gələn - dedi.

Təmkin xəyallarından ayrılıb qapıya yaxınlaşdı. Nəzarətçi ona bir vəraqə uzatdı:

- Aşağısında "aldım" yaz, qol çək, tarix qoy!

Təmkin nəzarətçinin dediklərinə əməl etdi. Sonra kağızı ona qaytarıdı. Nəzarətçi kağızı alıb diqqətlə baxdıqdan sonra digər əlində tutduğu kağızları ona verdi. Gözlüyü bağlayıb getdi.

Təmkin kağızları alıb çarpayığı əyləşdi. Bu, ittihamnamə idi. Təmkin diqqətlə ittihamnaməni oxudu. Az qaldı başına hava gəlsin. Gözlərinə qaranlıq çökdü. Açıq-aşkar törədilmiş "terror oyunu"nun iştirakçısı kimi göstərilmiş, bunun üçün hətta guya əvvəlcədən Cəmilin dediklərini qəsdən təhrif etdiyi də yazılırdı. Bu haqsız ittiham onu sarsıtdı. Və nədənsə, bir anlığa yenidən 1994-ci ilin 4 yanvar hadisələrini xatırladı...

O zaman Cəmil Təmkini otağına aparmış, "Uraqan" adlanan xüsusi rabitə xətti ilə birbaşa Prezident Aparatı ilə əlaqə yaratmışdı. Köməkçi Taryel Ağayevə vəziyyətin həddən artıq gərgin olduğunu deyib, prezidentlə danışmaq istədiyini bildirdi. Az keçmədi ki, dəstəyin o başında Heydər Əliyevin səsi eşidildi:

- Hə, Təmkin, de görüm, orda vəziyyət necədi?

- Orduda çaxnaşma var. Komandirlər tapılırmı. Ermənilər Güllücəyə döyüşsüz giriblər. Sırası əsgərlər kəndi qoyub çıxıblar.

- Yaxşı, de görüm, nə təklif edirsən?

- Ehtiyat qüvvədən kömək göndərsə, Güllücəni və o biri kəndləri xilas etmək olar.

- Sonra?

- Bir də, yüksək rütbəli, vəzifəli adamlardan bölgəyə gəlsə, yaxşı olardı. Çünki burada...

- Yaxşı, səni başa düşdüm. Sağ ol!

Təmkin Cəmilə bir qədər söhbət edib çıxdı. Artıq hava qaraldığından Bakıya sabah yola düşməyi qərara aldı...

Səhər xoş xəbər yayıldı. Prezidentin tapşırığı ilə gələn əlavə qüvvələr gecə ikən Güllücəni azad etmiş, erməniləri xeyli geri oturtmuşdular.

Saat 10 radələrində Ali Sovetin sədri Rəsul Quliyev və Baş Prokuror Əli Ömarov rayona gəldilər. Qarvənddə rayon rəhbərləri ilə görüşdən sonra briqada komandiri Talib Məmmədov və əlavə 16 nəfər zabiti həbs etdirib Bakıya göndərdilər. Təmkin ölkə başçısına vaxtında zəng vurduğunu düşünür, xəyanətkar zabitlərin layiqli cəza alacağına inanırdı. Ancaq cəmi bir neçə gün sonra Bakıda eşitdi ki, həbs edilən zabitlərin hamısı azadlığa buraxılıb...

Yanvarın ortalarında isə rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı, Təmkinin yaxın qohumu Səyavuş Vəliməmmədov zəng vurub onu rayona çağırırdı...

Kabinetə daxil olanda başçı ilə bərabər polis şöbəsinin rəisi Fərmail Bəbirovun da burada olduğunu gördü. Görüşüb əyləşdi. Bir xeyli sükutdan sonra rus təhsilli başçı ağ vəraqəyi və qələmi Təmkinə uzatdı:

- Nu, po-moemu ərizə yaza bilərsən.

- Nə barədə?

- İşdən getmək barədə.

- Niyə ki? Mən işdən getmək istəmirəm axı!

- Nu, biz belə istəyirik.

- Niyə?

- Nu, belə istəyirik da...

- Axı səbəbi nədir?

Bu yerdə polis rəisi ayağa qalxdı, tapançanı çıxarıb əlinə aldı:

- Baş ağrıtmə, ərizə yaz deyirlər, yaz. Yoxsa, tapançanı oddayaram.

Təmkin diqqətlə rəisin üzünə baxdı:

- Cənab rəis, əvvəla mən hələ ki, vəzifədəyəm və sizin də mənimlə belə danışmağa ixtiyarınız yoxdu. İkincisi, mənə rayon soveti seçib bu vəzifəyə, o da çıxara bilər.

Rəis daha da əsəbiləşdi:

- İndi rayon sovetini göstərəm sənə.

Qalxıb otağın qapısını açdı:

- Ə, Şoşu, maşını verin arxa qapıya. Koridorda, pilləkənlərdə də heç kəs olmasın. İki nəfər də göndər bura.

Az keçmədi ki, iki nəfər polis əllərində avtomat otağa daxil oldular. Rəis üzünü onlara tutdu:

- Bunu aparın səngərə, qoy ermənilərdən vuruşsun, ağılı başına gəlsin.

Polislər Təmkinin qollarından tutub otaqdan çıxardılar. Arxa qapının ağzında dayanan ağ "Moskvic"ə oturdular. Sağda, solda həmin polislər, qabaqda isə leytenant rütbəli cavan polis əyləşdi. Sürücü maşını yerindən tərpətdi. Heç kəsin görmədiyi yolla sürüb üzü döyüş bölgəsinə doğru irəlilədi. Xeyli getmiş, qabaqda əyləşmiş leytenant sürücüyə maşını saxlamaq tapşırığı verdi. Maşın soldakı iri qoz ağacının altında dayandı. Sürücüyə də, polis işçilərinə də maşından düşmək sərəncamı verdi. Hər üçü qapıları açıb maşından düşdülər. Təmkin nə baş verdiyini hələ də anlamırdı. Sanki yuxuda idi. Bütün olanları sakitcə seyr edir, heç bir müqavimət göstərmirdi.

- Bəy, məni tanıyırsan?

- Sifətdən tanış gəlirsən.

- Səndən ərizə tələb eliyirlər?

- Hə!

- Niyə?

- Bilmirəm.

- Səbəbin demirlər?

- Yox, eləcə deyirlər ərizə yaz, işdən get.

- Səbəbin mən bilirəm.

- Nədi səbəbi?

- Hələ deyə bilmərəm. Qayıdaq, ərizəni yaz ver. Mən də deyərəm ki, özü razı oldu ərizə yazmağa. Sonra Bakıda görüşək, səbəbin sənə deyim.

- Olmaz ki, indi deyəsən? Səz verirəm ki, bu haqda heç kəsə bir kəlmə də...

- Bəy, - leytenant acı-acı gülümsündü, - ola bilməz ki, mən o səbəbi deyəyəm, sən də dinməz durasan. Tfu, bunnarın qeyrətina!

Təmkini maraqlı bürüdü:

- Danışsın, gəl kişi kimi açıq danışaq.

- Yox, hələ açıq danışmayacağ. Mənə bir nəfər söz verib, sənət gətirəcək.

- Nə sənəd?

Leytenant bir qədər susdu. Dişləri ilə dodaqlarını gəmirirdi. Birdən düz Təmkinin gözlərinə baxdı:

- Bəy, qurban olum, səbirli ol. Mənə yanvarın 5-i tarixinə əvvəlcədən yazılmış bir aktın surətini söz veriblər.

- Nə akt?

- Ermənilər Güllücə və Nəmirli kəndlərini işğal edərkən bu kəndlərdəki şərab zavodlarında qalan məhsullar haqqında.

- O zavodların məhsullarının hamısını qonşu rayonların şərab zavodlarına daşıdırmışsınız. Orda məhsul var ki?

- Bax, məsələ də elə ondadı, bəy! Sən də prezidentə zəng vurub işi pozmusan.

Dünya başına fırlandı Təmkinin. İki əli ilə saçlarını ovxaladı:

- Pərvərdigar!.. Adam az qalır dəli ola.

- Bax indi, - leytenant sözünə davam elədi, - biz səni öldürüb atmalıyıq düşmənlərə. Sonra bir yolla ermənilərdən meyidini alıb, veririk yiyələrinə.

- Əvvəllər də belə şey eləmişiniz?

Leytenant bir kəlmə ilə cavab verdi:

- Hə!

- Bəs sizin... Təmkin istədi onu təhqir etsin, amma eşitdikləri müqabilində nəsə etməyin vacib olduğunu düşündü:

- Bəs mənə niyə hörmət qoymaq istəyirsiniz?

- Elə o sənəd məsələsini eşidəndən sonra özüm də nifrət edirəm, bu qurumsaqlara da...

- Yaxşı, akta kimlər qol çəkib, bilmirsiniz?

- Yeddi nəfərdir. Kimlər olduğun sənədi alanda biləcəyəm.

- Əminsən ki, sənəd sənə verəcək?

- O da uşaq-muşaq deyil. Söz verib, demək, verəcək.

- Onda indi biz neyləyək?

- Sürüb qayıdaq geri, girib ərizəni yazırsan, çıxıb gedirsən Bakıya. Telfonunu ver, sənədi əlimə alan kimi qaçıram Bakıya, səni tapıram. Məsələləşib iş görürük.

Təmkin də belə düşündü. Başqa cür mümkün deyildi...

Təmkin Bakıda leytenantı çox gözlədi. Nəhayət, xəbər gəldi ki, həmin leytenant gecə düşmənlərə ərazisinə keçib və ermənilər onu öldürüblər. Bakıda yaşayan tanınmış qohumlarından biri işə qarşıb çətinliklə meyidini ala biliblər...

Təmkin hər gün neçə dəfə prezidentlə görüşmək üçün Taryel Ağayeva

zəng vurur, çox mühüm məlumat olduğunu deyirdi. Arada Ali Sovetin sədri Rəsul Quliyevlə görüşdü. Lakin ona etibar etməyib prezidentlə görüşməyə kömək etməyi xahiş etdi. Söz versə də, bu xahişdən də bir şey çıxmadi.

Aprelin ortaları idi. Rayondan Cəmil zəng vurdu. Səsi batmışdı:

- Təmkın, xəbərın var?

- Yox, nədi ki?

- İkiçə saatın içində qoşunu çıxarıb, Güllücəni də, Nəmirlini də, Qər-vəndi də, o biri kəndləri də verdilər ermənilərə...

Bundan sonra Cəmil nə dedisə, Təmkın eşitmədi. Dastəyi yerə qoyan kimi Prezident Aparatına zəng vurdu. Həyatında ilk dəfə olaraq nə danışdığını, necə danışdığını özü də bilmədən ürayını boşaltdı... Dastək əlin-də huşunu itirən Təmkın gözlərini açanda başı üzərindəki ağ xalatlı həkimləri gördü...

Təmkın indiki hadisədə Cəmilin oynadığı rolu xatırlayanda, istər-istəməz bu hadisəni yadına saldı. Bəlkə o zaman da Cəmil onu qəsdən otağa aparmış, zəng vurdurmuş, sonradan prezidentlə danışdığı barədə məlumat vermişdi? İndiki olayla həmin hadisə bir-birindən kəskin fərqlənsə də, bəzi oxşar məqamlar da yox deyildi.

İttihamnədə yazılanlar Təmkını sırtsmışdı. Ancaq haqsızlıq qarşısında boyun əymək fikri yox idi Təmkının. Odur ki, çarpayığı söykəni baş vermiş hadisəni olduğu kimi, ən xırda detalları da unutmamaqla xatırlamağa başladı. Güllücə və onunla birlikdə on bir kənd işğal edildikdən bir neçə gün sonra Cəmil yenidən Təmkınla görüşmək üçün onun evinə gəldi. Və "Məni də azad elədilər" dedi.

- Niyə?

- Səbəb yoxdu! Eləcə! Xoşlarına gəlmirəm! Güman var ki, sən o zaman prezident mənim kabinetimdən zəng vurduğuna görə kimlərsə nazirə təsiri olub...

Cəmil işdən azad edildikdən sonra ailəsi ilə Bakıda yaşamağa başladı. Təmkın onunla demək olar ki, hər gün bir yerdə olur, gah müxtəlif hakimiyyət orqanlarına gedib haqqını tələb edir, gah mətbuat orqanlarında jurnalistlərlə söhbət edir, gah da dərddən bir az uzaqlaşmaq üçün dənizkənarı parkdakı məşhur "Elmanın çayxanası"nda dostlarla ayləşib çay içir, söhbət edirdilər.

Həm 4 oktyabr, həm də 17 mart dövlət çevrilişlərinə münasibətləri də eyni oldu: "Bu cür hərəkətlər, kimin törətməsindən asılı olmayaraq yol-

verilməzdir və mütləq qarşısı alınmalıdır".

Cəmil tez-tez Təmkına onda çox mühüm videokassetlər olduğunu deyirdi. Bu kassetlərdə çox xəyanətləri sübut edən faktlar olduğundan danışırdı. Lakin həmin kassetləri prezidentin şəxsən özündən başqa heç kəsə verməyəcəyini də qətiyyətlə bildirirdi. Təmkın prezident aparatında tanışlar olduğunu, onlarla məsləhətləşməyi lazım bildiyini deyəndə isə Cəmil qəti şəkildə buna etiraz edir:

- Əgər imkan olsa, prezidentlə görüşsən, ancaq özünə məlumat ver! Qoy çağırırdırın, kassetləri gətirib ancaq özünə verə bilərəm. Başqa heç kəsə etibar eləməərəm! - deyirdi.

1995-ci ilin yazında Cəmil Bakıda darıxdığını bildirib ailəsi ilə birlikdə Bardəyə qayıtdı. Ağdamın işğal altında olmadığı Xındırstan kəndində, işləməyən un dəyirmanını icarəyə götürdü. Dəyirmanı az vaxtda işə saldı. Bakıda görüşəndə Təmkına bu barədə açıqlama verdi:

- Özüm üçün yox, camaat üçün elədim bu işi. Dəyirman qalıb kənddə, aparıb dənələrini orda-burda üyütməli olurdular...

Cəmilin bu vətənpərvər addımı da Təmkının ürayınca oldu. Hətta Təmkın hər dəfə rayona yola düşüb Cəmilə görüşəndə, Cəmil ona uzun bir siyahı təqdim edərdi. Bu siyahı Cəmilin yardım etdiyi adamların siyahısı idi. Əksəriyyəti şəhid ailəsi və Qarabağ döyüşlərində yaralanmış ailələr olan həmin siyahını Təmkın gözdən keçirir və ürayında Cəmilə minnətdar olardı. Hətta bir neçə dəfə Bakıdan, müxtəlif qəzetlərdən onun yanına nümayəndələr də göndərmiş, bu nümayəndələr Cəmilin xeyrixahlığından bəhs edən yazılar yazıb darc etdirmişdilər...

1997-ci il fevral ayının 23-ü idi. Azərbaycanın görkəmli alim-akademiki, qeyrətli, vətənpərvər insan, Sovet İttifaqı Qəhrəmanı, Təmkının şəxsən yaxından tanıdığı, bir gün öncə camilər tərəfindən qətlə yetirilən Ziya Bünyadovun dəfn mərasimində, Azərbaycan Dövlət Televiziya və Radio verilişləri şirkətinə yeni təyin edilmiş sədr, Təmkının ali məktəb müəllimi, professor Nizami Xudiyev onun niyə susması, şahidi olduğu hadisələr barədə həqiqətləri deməməsi ilə maraqlandı. Təmkın bir neçə dəfə mətbuatda çıxış elədiyini bildirdi. N.Xudiyev onu telesirkətə dəvət etdi.

Həmin günlər eyni zamanda həm 1988-ci ildə Ağdamdan Əsgərana doğru dinc yürüşə gedərək həlak olmuş Azərbaycanın ilk şəhidlərinin və həmin hadisənin doqquzuncu, Xocalı vəhşətinin isə beşinci ildönümü ərəfəsi idi. Televiziya vasitəsilə ona verilən qırx dəqiqəlik vaxtdan səmərəli istifadə etməyə çalışın Təmkın hər iki hadisə barədə fikirlərini açıq-

ladı. Bundan bir qədər sonra "Xalq qəzeti"ndən dəvət aldı və qəzetin əməkdaşına verdiyi müsahibə növbəti saylardan birində dərc edildi.

Həm televiziyaadakı çıxışlarda, həm də "Xalq qəzeti"ndə çap olunmuş müsahibədə Təmkinin bir sıra fikirləri ixtisar edilsə də, dövlət mətbuatında bir sıra mühüm məsələləri açıqlaya bilməsindən razı qalmışdı.

Həmin ərafada çıxışları, müsahibəni diqqətlə izləyən mühüm dövlət xadimlərindən biri yaxın vaxtlarda prezident H.Əliyevlə görüşəcəyi və əgər ona deyiləcək sözü varsa, çatdırılacağı haqqında Təmkinə fikrini bildirdi. Təmkın kiçik həcmdə məktub yazıb onu prezidentə çatdırmağı və əgər imkan olarsa, qəbul etməyi xahiş elədi. Bir həftə sonra həmin dövlət xadimi Təmkinə zəng vurdu:

- Məktubu çatdırdım. Sən şəxsən tanıdığını dedin. Qəbul barədə də xahiş etdim. Dedi ki, imkan olan kimi qəbul edəmə.

Təmkın bu məlumatdan çox sevindi. Həmin gün ona zəng vuran Cəmillə görüşdü. Cəmillə də bu haqda sırrı verdi və bildirdi ki, əgər qəbul olunsay, videokasset barədə də deyəcək. Cəmil videokassetləri möhkəm bir yerdə gizlədiyini bildirib, əgər prezident maraqlanarsa, şəxsən özü-nə verməyə hazır olduğunu dedi.

Artıq tez-tez dövlət televiziyasında çıxış edən Təmkın haqqında yayılan söz-söhbətlərə Təmkın heç bir əhəmiyyət vermirdi. Ancaq şaiyələrə inanan rayon rəhbəri də, onun müavinləri də Təmkinə əməlli-başlı hücumna keçmişdilər. Təmkın isə dözü: "gec-həm biləcək ki, bunlar şayi-yadan başqa bir şey deyil" - deyə düşündü.

Sentyabr ayında rayona gedən Təmkın Cəmillə rayon rəhbərləri arasında möhkəm konflikt düşdüyünü, məsələnin inzibati orqanlara gedib-chıxdığını eşitdi. Əvvəl Cəmillə, sonra rayon rəhbərləri ilə görüşdü. Bu konflikt digər ziyalıların da köməyi ilə aradan qaldırıldı. Bu barışıq missiyası hələ 1988-ci ildən Ağdamda hər cür qarşıdurmanın əleyhinə olan Təmkının bu sahədə son missiyası oldu. "Barışığı" qeyd etmək üçün Təmkın Cəmillə birlikdə yaxınlıqdakı Soltanbud meşəsinə kabab yeməyə yollandılar. Burda Cəmil Təmkinə qaribə bir sual verdi:

- Niyə qarışdın bu məsələyə?

- İstəmirəm rayonda qarşıdurma olsun.

- Bəs, sən hansı yolla başçı olmaq istəyirsən?

Təmkın tutuldu. Cəmindən belə sual gözləmədi:

- Əvvəla, mən başçı olmaq istəmirəm. Belə bir fikir heç ağıma da gəlmir. İkincisi, başçı olmaq istəsəm, görək rayonda qarşıdurma yaradılınsın?

- Əlbəttə! Görək rayonda qarışıqlıq düşsün, indiki başçı özü başı-

itirsən, camaat ayağa qalxsın, ərizələr, şikayətlər, filanlar!... Axırda da onu çıxarıb sənə qoysunlar.

- Cəmil, sən Allah, ürəkdən deyərsən bu sözləri?

- Lap ürəkdən! Mən istədim elə bu konfliktdən istifadə eləyim, bunu çıxarsınlar, sənə təyin eləsinlər. Sən də...

- Cəmil, hardan ağına gəlib bu fikir sənəin?

- Təmkın, başa düş, mən uşaq deyiləm. Mən nə qədər çalışırsam da görürəm, mənə tam ürək qızdırmırsan. Mən başqa yolla öyrənmişəm ki, sənə rayona başçı hazırlayırlar.

- Qaribədi! Oğlan evində toydu, qız evinin xəbəri yoxdu!.. Kim deyir, axı bunu?

- Düzü, bunu biləndən səndən bir az incimişəm. Axı biz dostuq, Təmkın, sən görək məndən heç nə gizlətməyəsən.

- Sən lap zorla bunu mənəim boynuma qoymaq istəyirsən ey... Axı nə mənə belə bir təklif verən olub, nə də mən kiməsə belə bir xahişlə mü-raciət eləmişəm. Bəs sən hardan öyrənmişən ki, mənə başçı qoymaq istəyirlər?

- Əvvəl sən özü-nə dedin.

- Nə vaxt?

- Sən bir-iki ay əvvəl dedin ki, prezidentlə görüşəcəksən, elədi?

- Hə! Noolsun? Prezidentlə bəyəm təkcə başçı olmaq üçün görüşür-lər?

- Yox, mən də düzü bu barədə heç kəsə bir kəlmə də deməmişəm. Dost kimi aramızda olan sirdi. Amma sonra başqa söz eşitdim.

- Nə söz?

- Mənim yaxın dostlarımdan birinin vaxtilə Ağdamda rəhbərlik eləmiş qardaşının sənədlərini alıblar ki, onu rayona başçı qoymaq istəyirlər. Sonra sənədləri geri qaytarıblar. Deyiblər ki, Təmkın qoyulacaq sizin rayona başçı!..

Təmkın həmin şəxsən kim olduğunu o saat bildi. Çox ciddi şəkildə bu sözə öz etirazını bildirəndə:

- Yox da... Sənin dövlət televiziyasında, dövlət qəzetində tez-tez çıxış eləməyin də təsdiq edir ki, bu, həqiqətdir! - deyə Cəmil israr elədi.

Uzun çək-çevirdən sonra Təmkın Cəmilə tam əmin etdi ki, bunlar hamısı şayi-yədi. Belə olduqda Cəmil təklif etdi:

- Onda gəlin kömək edək həmin adamı qoysunlar başçı, yığışaq başçı-na.

- Biz kimik ki, bu məsələdə kömək edək?

- Necə yəni kimik? Biri sən özün, demirsən, prezident səni qəbul edə-cək? Deyərsən ki, camaat bu adamı istəyir.

- A kişi, sən nə danışırsan? Sən Heydər Əliyevi o biri prezidentlərlə bir tutma. O kişiyə elə söz demək olar?

- Sən demirsən ki, belə eləsin, sadəcə, camaatın fikrini çatdırırsan.

Təmkın həmin şəxsə böyük hörməti olduğunu bildirdi, ancaq belə məsələlərə qarışmaq onun imkanı xaricində olduğunu da qəti şəkildə dedi...

Bir neçə gün sonra televiziya, Cəmil və "dostunun qardaşı" dediyi həmin şəxs çıxış etdilər. Onların çıxışlarından "narazı" qalan "xalq" tele-sirkətə etiraz teqramları verdular. Cəmil Təmkınla görüşdü. Təmkın hiss etdi ki, Cəmil ondan şübhələnir. Söhbət əsnasında:

- Təmkın, mənim vaxt ilə SSRİ DTK-sı ilə işlədiyimi bircə sən bilirsən. Bu teqramda da məni Rusiyanın çəsusı adlandırdılar...

Təmkın Cəmilin gül-gülə dediyi bu sözləri onun zərafəti kimi başa düşdü:

- Hə də... Mən Azərbaycanın azadlığını istəyən bir adam kimi tanıdığım çəsusları da həmya tanıtmalıyam, - deyib güldü.

Xeyli bu səpkili zərəfatdan sonra birlikdə çörək yedilər və Cəmil tə-cili işi olduğunu deyib, rayona yola düşdü. Təmkın yalnız indi başa düşür ki, Cəmil həqiqətən o zaman bu teqramların vurulmasını ondan görmüş, bunu qəlbində saxlamış və "qısqas almaq" qərarına gəlmişdir. Həmin görüşdə Cəmil Azərbaycan Demokratik Partiyasına üzv olmaq üçün ərizə verdiyini də Təmkına bildirmişdi. Təmkın:

- Niyə bizim partiyağa gəlmədin? AMİP kimi güclü partiyayı qoyub ADP-yə niyə gedirsən? - deyə soruşduqda, Cəmil bunun Qulam Cəncəl-lə bağlı olduğunu bildirdi:

- Bir yerdə həbsxanada cəza çəkmişik, həmişə yaxın münasibətimiz olub. ADP-ni də o yaradıb. İndi onu qoyub başqa partiyağa üzv olsam, məndən inciyər...

Aradan xeyli keçmişdi. 1998-ci il yanvar ayının 20-də Şəhidlərin sək-kizinci ildönümü ilə əlaqədar "Şəhidlər Xiyabanı"ndan yenidən qayıdın Təmkının cib telefonu zəng çaldı.

Zəng vuran Cəmil idi. O da Xiyabandan gəldiyini, yorğun olduğunu bildirib bu gün yox, səbah görüşməyi məqsəduyğun bildi.

Sabahısı, 1990-cı il 20 Yanvar hadisələri ilə əlaqədar hazırlanan veri-lişdə çıxış etmək üçün dəvət olunan Təmkın, telestudiyadan birbaşa məh-manxanaya - Cəmilin yanına yollandı. Ancaq həmin gün Cəmilin yaxın

qohumlarından biri ilə möhkəm yeyib-ıçdiyini, sərxoş olduğunu görüb, çox ləngimədi. Səhər mütləq gələcəyini bildirib ondan ayrıldı...

Səhəri gün Təmkın saat 11.00 radələrində Cəmillə görüşdü. Hal-əh-valdan sonra Cəmil dedi:

- Axşam çıxışına baxdım. Düzü xoşuma gəldi. Amma səndən sonra çı-xış edəb prokuror korladı.

- Niyə?

- Əşi, elə məsələlər qaldırır ki, onu hüquqşünas yox ey, adi fəhlə də o saat başa düşür ki, şəxsi-qərəzçilikdi.

Təmkının birdən yadına düşdü ki, televiziya çıxış edəb həmin prokuror vaxt ilə respublikanın Baş prokuroru olmuş, indi Cəmilin üzv oldu-ğu ADP-nin həmsədri olan İlyas İsmayilov barədə danışıb.

Təmkın mövzunu dəyişdi. Rayon seçilmiş Milli Məclis üzvü, mil-lət vəkili Sofiq Hüseynovun vəfat etdiyini Cəmilin yadına salıb:

- Sonra inciyərsən ki, dostuq, - dedi, - niyə məndən söz gəlirdirsən? İstəyirəm həmin dairədə seçkilər keçiriləndə namizədiyimi irəli sürüm. Necə olar?

Cəmil sevind:

- Əla! Əla olar! Nə cür kömək lazım olsa, mən hazır. Bütün işimi atıb, sənin seçilməyinlə məşğul olmağım arxayın ola bilərsən.

Xeyli söhbətdən sonra Cəmil başqa dostları ilə "hüzr yerinə" gedəcə-yini bildirdi. Təmkın onunla yanvarın 25-nə görüş təyin edərkən xudaha-fizləşib çıxdı.

Yanvarın 25-i bazar günü idi. Təmkın yenidən mehmanxanaya gəlib Cəmillə görüşdü...

Kameranın qapısı tarak-turukla açıldı. Gələn Rafiq idi.

Həddindən artıq narahat olduğu hiss edilirdi. Dodağının ucu ilə salam verib, əyin-başını dəyişmədən keçib çarpayıda oturdu. Başını əlləri ara-sına aldı. Xeyli sükutdan sonra Təmkın diləndi:

- Niyə dilxorsan, Rafiq? Nooldu?

- Nələsdi bundan artıq? Dövlət ittihamçısı on il iş tələb elədi mənim üçün.

- Ola bilməz!

- Oldu də...

- Axı sən deyirdin mənə aid epizodların heç biri sübuta yetirilməyib?!

- Yetirilməyib də...

- Sübuta yetməyibsə, prokuror on il necə tələb edə bilər?

- Nə bilim?

Rafiq ayağa durdu. Əllərini cibinə qoydu. Otaqda var-gəl elədi. Ovdunu doldurub-boşaltdı:

- Belə də haqsızlıq olar? Belə də vicdansızlıq olar? Heç bir cinayət etməyəsən, amma sənə on il iş verələr. Cinayətkarlar, rüşvətxorlar, banditlər, nəşəxorlar ortalıqda gəzir, amma mənim heç bir cinayətim olmaya-olmaya...

Təmkin Rafiqin əsəb gərginliyini artırmamaq üçün heç nə demədi. Rafiq çarpayıda uzandı. Təmkin tumboğanın gözündən ittihamnaməni gözdü, son abzasını yenidən oxudu:

"... 1998-ci ilin yanvar ayının ikinci yarısında Bakı şəhərində Azərbaycan Respublikası MTN-nin normal fəaliyyətini və respublikada ictimai-siyasi vəziyyətin stabilliyini pozmaq niyyəti ilə hazırkı iş üzrə müttəhimlər Cəmil və Qulamla cinayət əlaqəsinə girərək, guya Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə qarşı terror aktı hazırlandığı, yəni xüsusi təhlükəli dövləti cinayət törətdiyi barədə Qulam Cəncəl tərəfindən hüquq mühafizə orqanlarına xəbər verilmək üçün təşkil edilmiş yalan məlumatı 1 və 2 fevral 1998-ci ildə şəxsən Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinə xəbər vermişdir.

Bu hərəkətləri ilə Təmkin Azərbaycan Respublikası CM-nin 178-ci maddəsinin ikinci hissəsində nəzərdə tutulan cinayət əməlini törətmişdir"...

Təmkin mehmanxanaya gələndə Cəmil otaqda yox idi. Ancaq mərtəbənin növbətçisi Təmkini tanıdığından onun xahişini yerə salmayıb otağın açarını verdi. Təmkin keçib otaqda Cəmili gözlədi. Bir qədər keçmiş Cəmil bir neçə nəfərlə gəldi. Görüşüb hal-əhval tutduqdan sonra Cəmil üzünü Təmkinə tutdu:

- Keçək o biri otağa, sənənlə vacib işim var - dedi.

O biri otağa keçdilər. Cəmil bir qədər həyəcanlı idi:

- Yadımdadı, sənə demişdim ki, məndə Qarabağın işğalı, xəyanətlərlə bağlı videokassetlər var?

- Yadımdadı, amma...

- Qulaq sa ey!... İndi ondan da vacib bir məsələ çıxıb ortalığa.

- Nə məsələ?

- Amma, bəri başdan deyirəm, ya prezidentin özü, ya da oğlu ilə görüşməliyəm.

Təmkin Cəmilin nəse çox ciddi bir məsələ açacağına hiss etdi:

- Əgər doğrudan ciddi işdisə, əlaqəm olan adamlarla çalışıb görüşüb təşkil edəram.

- İndi qulaq as! Rəsul Quliyev prezidentə qarşı terror hazırlayır.

- Nə danışırsan?

- Göndərdikləri çeçen terrorçulardan biri mənə çıxıb. Rəsul müəllim ona belə tapşırıb. Deyib ki, Cəmil hərbiçidi, ondan istifadə edin.

- Yaxşı, bəs terrorçular indi hardadı?

- Dəqiq bilmirəm, amma Bakı kəndlərindən birində gizləniliblər.

- İndi sən neynəmək istəyirsən?

- Prezident özü, ya da oğlu mənə qəbul eləsə, inamım olsa girərəm oyuna. Rəsul Quliyevin əl izi olan pulları da, tapançanı da qoyaram ortalığa.

Təmkin bir an tərəddüd etdi:

- Cəmil, bu çox qorxulu oyundu.

- Sən narahat olma, mən bilirəm neynəmək lazımdı. Sadəcə sən çalış mənə iksindən biri qəbul etsin. Vaxt itirma, indi hər dəqiqə qızıldı.

Təmkinə bəlkə də başqa yalan deyilsəydi, onun üzərində düşünər, təhlil edər, nəticə çıxarardı. Ancaq indiki halda söhbət ölkənin birinci şəxsinin - Heydər Əliyevin həyatından gedirdi. Görünür, Cəmil kimlərsə bu planı çəkəndə Təmkinin bu böyük şəxsiyyətə bütün varlığı ilə məhəbbət bəslədiyini nəzərə alıb, məhz belə məlumatla aldada biləcəklərini düşünmüşlər.

Həm də doğru düşünmüşlər...

Təmkin mehmanxanadan necə çıxdığını hiss etmədi. Hər dəqiqə həyəcanlı, narahatçılığı artır, birdən gecikə biləcəyini düşünürdü. Elə bu həyəcanlı anında Mobil yadına düşdü.

Mobil 1992-ci ildə Moskva DTK Akademiyasını bitirib Bakıya gəlmiş gənclərdəndir. Ancaq Bakıda ondan şübhəli olduqlarına görə MTN-də ona iş vermirdilər. Tasadüf nəticəsində Mobilə görüşən Təmkin yaxşı tanımadığı bu gəncin sözlərində səmimiyyəti duymuş və bu barədə prezident Əbülfəz Elçibəyə məlumat vermişdi. Məhz Təmkin zamanatı ilə Əbülfəz bəy Xüsusi İdarə rəisinə tapşırıq vermiş, Mobil həmin idarəyə işə götürülmüşdü. Bir neçə ay öncə Təmkini tapan Mobil o zaman məhz onun köməyi ilə işə düzəldiyini, indi söbə müdiri işlədiyini demiş, telefonlarının nömrələrini Təmkinə verib əlaqə saxlamağı xahiş etmişdi.

Təmkin cəld cibindən telefon kitabçasını çıxardı. Mobilin cib telefonunun nömrəsini tapıb zəng vurdu. Mobil Montində, prezidentin tədbirində olduğuna desə də, Təmkin təcili görüşməyin vacib olduğunu bil-

dirdi.

Az sonra Nərimanov metrosu yaxınlığında görüşdülər. Təmkin Cəmilin dediklərini ona danışdı. Mobil:

- Bu məlumatı sənə verən etibarlı adamdı? - deyə soruşdu.
- Özüm qədər inandığım yaxın dostumdu.

Mobil kənara çəkilib kiminləsə telefon əlaqəsi saxladı. Bir qədər keçmiş Təmkinlə birlikdə maşına əyləşdilər. Maşın onları birbaşa Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinə gətirdi. Onları gözləyirmişlər kimi ləngimədən nazirin otağına apardılar.

Mobil Təmkinin dediklərini nazirə çatdırdı. Nazir bir neçə əlavə suallarla bəzi məqamları dəqiqləşdirmək istədi. Ancaq Təmkinin həmin məqamları bilmədiyini görüb məlumatın mənbəyi ilə maraqlandı. Təmkini bildirdi:

- Bu məlumatı mənə ADP üzvü olan bir dostum verib. Ancaq o, prezident və ya oğlu ilə görüşəcəyini dedi. Başqa adamlı görüşmək istəmir. Nazir etiraz etmədi:

- Çox yaxşı. Gəlsin, mən söhbət edim, həqiqətən ciddi məsələdirsə, mən onu prezidentin qəbuluna aparım.

Təmkinlə Mobil yenidən qayıdıb maşına əyləşdilər.

Cəmil mehmanxanadakı otağında idi. Təmkin vəziyyəti danışib onu nazirin gözlədiyini dedi. Əvvəl tərəddüd edən Cəmili Mobilin də söhbətə qarışması, vəsiqəsini təqdim etməsi nəticəsində fikrindən döndərdi və birlikdə yenidən MTN-ə qayıtdılar. Hər üçü nazirin kabinetinə daxil oldular. Nazirin ilk sualını cavablandıran Cəmil Təmkinin dediklərini təsdiq etdi və nazirlə təkbətək söhbət etmək istədiyini bildirdi. Nazir etiraz etmədi. Təmkinlə Mobil otağı tərk etdilər. Təxminən yarım saatdan sonra nazirin kabinetindən çıxan Cəmil paltosunu geyinib kolidorda Təmkinə yaxınlaşdı:

- Nazirlə razılaşdıq ki, sən aramızda əlaqəçi olasan.
- Mən niyə?
- Başa düş, mənim bura gəlib-getdiyimi çeçenlər bilsələr, nəslimi kəsərlər.
- Nazirlikdə nə qədər işçi var, niyə onlardan biri əlaqəçi olmur?
- Mən ancaq sənə inanıram. Bu elə-belə iş deyil, başa düş. Burada gərəkdir tam bir-birinə etibar edən adamlar hərəkət eləsin.

Maşın Təmkinlə Cəmili mehmanxananın qarşısında düşürüb geri qayıtdı.

- Artıq gecdi, Cəmil, mən evə gedim, sən də qalx otağında dincəl -

deyə Təmkin evə getmək istədiyini bildirdi. Cəmil etiraz etmədi:

- Nə deyirəm, get. Amma bu barədə özün bilirsən də...
- Narahat olma.

- Bir təzə xəbər-zad olan kimi səni tapacam. Xudahafizləşib ayrıldılar.

Bir neçə gün keçsə də Cəmildən xəbər çıxmırdı. Yanvarın sonlarında Cəmil yenə zəng vurdu:

- Xuraman xanım rəhmətə gedib, sabah dəfn edəcəklər. Gedirsən, bir yerdə gedib iştirak edə.

Təmkin razılaşdı.

Səhərişi görüşüb birlikdə Ağdamın tanınmış siması Xuraman Abbasovanın dəfn mərasimində iştirak etdilər. Sonra mehmanxanaya qayıtdılar. Mehmanxananın qarşısında Təmkin Cəmildən soruşdu:

- Cəmil, nooldu o işin axırı? Çeçenləri deyirəm.

Cəmil qaribə görkəm aldı:

- Vallah, heç bir xəbər yoxdu. Ya çeçenlər mənim MTN-ə getməyindən xəbər tutublar, ya da ola bilsin əməliyyatdan vaz keçiblər. Amma əlah eləsin ikinci olsun. Birinci olsa, vay halıma.

Cəmilin bu sözlərindən Təmkin də narahat oldu. Hələ MTN-də Cəmilin dediyi bir cümləni xatırladı: "Çeçenlər mənim bura gəlib-getdiyindən xəbər tutsalar, nəslimi kəsərlər".

Xudahafizləşib ayrıldılar.

Sabahısı Cəmil Təmkinə zəng vurub binanın yanında onu gözlədiyini dedi. Təmkin geyinib binanın yanına düşdü. Artıq məsələnin yetişdiyini, iş görmək lazım olduğunu dedi. Birlikdə mehmanxanaya gəldilər. Otaqda bir xeyli söhbətəldilər. Sonra Cəmil bir neçə adamla telefonla danışdı. Nəhayət, şuşalıların kafesinə getməyi təklif etdi. Təmkin razılaşdı.

Kafedə şübhəli hərəkət edən Cəmil, nəhayət Təmkini otağa dəvət etdi:

- Gündüzdən zəng vurub otaq sifarişi vermmişəm, indi deyirlər boş otaq yoxdu. Bəs niyə oldu?

Sən demə həmin zaman Cəmil otaqda "hazırlıq işləri"nin aparılıb-aparılmaması ilə maraqlanıb, heç bir "hazırlıq" olmadığını, yəni kameraların yerləşdirilmədiyini biləndə mübahisə yaranıb. İz yayındırmaq üçün Təmkin eşidə-eşidə o sözləri də məqsədlil şəkildə deyirmiş.

Bu zaman otağın açıq qalan qapısından Qulam Gəncəli görən Təmkini:

- Qulam da burdadı ki!... - dedi - nə yaxşı oldu, çoxdandı onunla gö-

rüşmürdü.

Cəmil qalxıb otağın qapısını ördü. Gəlib Təmkinlə üzbəüz stulda əyləşdi:

- Təmkin bəy, söhbət çox ciddi. Ta indi sənə hər şeyi açıq deməyin vaxtıdır. Qulaq as, bu əməliyyatda Qulam da var.

- Başa düşmədim, o da Rəsulun planının əleyhinədi?

- İndi çağıraram, özündən soruşarsan. Amma başa düş, burada əməlli-başlı pul var. Qulama söhbət edəndə sən 500.000 dollardan aşağı düşmə.

Təmkin düz Cəmilin gözlərinə baxdı:

- Nə 500.000? Hardandı o?

- İndi deyirəm. Məsələni belə qoyuruq. Çeçenlər bəri başdan beş yüz min verirlər, silah verirlər. Biz də başlayırıq əməliyyata.

- Yəni terror baş tutur?

- Yox, atılır, amma güllə dəyir. Vəssalam. Cəhd olundu, alınmadı. Çeçenlər də qalan pulu götürüb qaayıb gedirlər.

- Qalan pul nə qədərdir?

- Cəmi iki milyondur. Deyilənə görə terror baş tutsa, əlavə on səkkiz milyon da veriləcək.

- Bəs gülləni kim atır?

- Şübhəsiz mən! Sadəcə nazirlə danışsan, mənim silahla kartecə girməyənə imkan yaradırlar. Mən atan kimi də qamarlayıb məni götürürlər.

Təmkin xeyli fikrə getdi.

- Olmaz ki, çeçenlərin yerini deyək, özləri əməliyyat keçirib tutsunlar?

- Əvvəla çeçenlərin yerini heç kəs bilmir. Heç Qulam da bilmir. Onlar istəyəndə özləri bizə çıxırlar. İkincisi, o cür eləsək, bizim burda nə xeyrimiz olur? Heç olmasa o beş yüzü götürüb üç qardaş bölərək.

Təmkin yenə fikrə getdi. Maddi çətinliyi də gözünün qarşısına gəldi. Ancaq bu söhbətlər nədənsə beyninə batmırdı. Cəmil ayağa qalxdı:

- Obsim, Qulamı gedirəm çağıraram bura. Danışdığımız kimi - deyib Təmkinin cavabını gözləmədən çıxdı. Az keçməmiş yenidən qayıtdı, qapıdan girib ayaq üstə dedi:

- Bir şey də yadımdan çıxdı. Mən Qulama demişəm ki, sən nazirlə çox yaxınsan. Mobilin-zadın adını çəkmə, yoxsa Qulam qorxar, iş pozular. Mən də ona o cür demişəm. Elə et ki, yalanın çıxmasın.

- Narahat olma, - Təmkin bunu niyə dedi, özü də bilmədi.

Cəmil yenidən çıxdı. Bir qədər keçmiş Qulama qayıtdılar. Təmkinlə

Qulam köhnə dostlar kimi görüşüb-öpuşdülər. Qol-boyun oldular, xeyli bir-birinin boynunu qucaqlayıb, beləcə dayandılar.

Nəhayət, köhnə "dostlar" stula əyləşdilər. Cəmil də əyləşdi. Ordan-burdan xeyli söhbət etdikdən sonra gəldilər mətləb üstünə...

Təmkin Cəmilə olan inamından idi, yoxsa nədən idi, özü də anlamırdı, Cəmil dediği məzmununda Qulama danışıq, əməliyyatın detalları üzərində geniş diskussiya açılmasından məmnun olurdu. Nəhayət "dostlar" qəti qərara gəldilər: sabah Təmkin nazirlə görüşsün. Bütün bunları ona çatdırırsın. Onun da təkliflərini, rəyini öyrənib axşam saat 20.00 radələrində mehmanxanada, Cəmilin otağında onlara çatdırırsın. Ancaq Qulamın bu əməliyyatda olduğunu nazir bilməsən, yoxsa iş pozular.

Qulam başqa yoldaşların onu gözlədiyini deyib çıxdı. Xeyli heç biri danışmadı. Nəhayət Təmkin sükutu pozdu:

- Cəmil, amma bir söz deyim, incimə. Mən Qulamı çoxdan tanıyıram. Onun örkəninin üstünə darı səpmək olmaz. Ondan əməl əskik deyil.

Cəmil gülümsündü:

- Sən o bərədə narahat olma, Qulamı çıx mənə! Bizim aramızda "pristupni mir" söhbəti olub. Bilirsən də nə deməkdii!...

Təmkin razılaşdı:

- Nə deyirəm, tək sən deyən olsun.

Səhərisi gün Təmkin zəng vurub Mobillə danışdı. Nazirlə görüşmək lazım olduğunu bildirdi. Əz sonra Mobil zəng vurub axşam saat 19.00-da nazirin onu gözlədiyini bildirdi.

Bir qədər keçmiş ona zəng vuran Cəmil nazirin qəbuluna getməmiş onunla görüşməyinin vacib olduğunu dedi. Təmkin birbaşa mehmanxanaya gəldi. Cəmilin qapısını döydü. Cəmil içəridən:

- Kimdi? - deyər soruşdu.

- Mənəm, Təmkindi - Cəmil səsi eşidib duruxdu:

- İki dəqiqə gözlə, geyinin.

Təmkin elə başa düşdü ki, Cəmil yatıbmiş. Ancaq sonradan biləcək ki, bu iki dəqiqə Cəmilə nə üçün gərək olub...

Qapı açıldı. Görüşdülər. Cəmil divanda Təmkinə yer göstərib:

- Ordan otur - dedi.

Təmkin Cəmilin göstərdiyi yerdə əyləşdi. Özü də kreslonu çəkib onunla üzbəüz oturdu. Sonra başladı qarışa suallar verməyə. Axşam razılaşıqları məsələləri təkrar-təkrar soruşurdu Cəmil. Təmkinə elə gəlirdi ki, Cəmil nazirlə görüşdüyü nələri deməli olduğunu təkrarlatmaqla onun beyninə həkk etdikdəmi istəyir.

Nəhayət, vaxtın azaldığını deyən Təmkin Cəmilədən ayrılıb birbaşa MTN-ə yollandı.

Nazir silahlı adamın, özü də güllələri zəhərli olan silahlı adamın kartecə buraxılması təklifini qəti şəkildə rədd etdi. Əvəzində onu kartecədən kənar, silahla birlikdə tutmağı, sonra izahatında hər şeyi etiraf etməyi təklif etdi. Qalan məsələlərdə ələ bir ciddi fikir ayrılığı olmadı.

Mehmanxanaya qayıdan Təmkin, Qulam hələ gəlmədiyindən nazirlə görüş barədə Cəmilə danışdı. Sonra Qulam da gəldi. Üç "dost" restoran Cəmilin sifarişləri ilə gətirilmiş şam süfrəsi arxasında həm keçiriləcək əməliyyat barədə, həm də başqa məsələlərlə bağlı xeyli söhbət etdilər. Söhbətin ortasında Təmkin Cəmilin və Qulamin hərəkətlərindən şübhələnməyə başladı. Onların gah nala, gah mıxa vurduqlarını görəndə Təmkin bəzən ən sərt fikirlərlə onları sınağa da çəkirdi. Xüsusilə, Cəmil bu əməliyyatda iştirakdan imtina etdiyini deyəndə, Təmkin "terrorçu" rolunu lazım gəlsə özü oynayacağını da dedi.

Nəhayət, gecənin bir yarısı Cəmil Təmkindən bir-iki dəqiqəlik otağı tərک etməyi xahiş etdi. Təmkin çıxıb foyədə əyləşdi. Bir qədər keçmiş, Qulam iti addımlarla foyədən keçib liflə mindi. Təmkin otağa qayıtdı. Cəmil otağın ortasında quruyub qalmışdı. Bir xeyli sükutdan sonra Cəmil:

- Təmkin, sən düz deyirmişsən, Qulamdan əməl əskik deyilmiş - dedi.

- Noolub ki?

Cəmil şkaftan videokamera çıxarıb Təmkinə yaxınlaşdı:

- Əlini vur.

Təmkin əli ilə videokameraya toxundu. Cəmil:

- İstidi? - deyər soruşdu.

- Hə, istidi! Bu nə kameradı belə, otaqda hardandır?

- Qulam vicdansız gətirib otaqda quraşdırıbmiş. İndi də gücüm çatmadı, kassetləri də götürüb qaçdı.

Dünya Təmkinin başına fırlandı. Cəmil vanna otağına keçdi. Təmkin qeyri-ixtiyari telefonun dəstəyini götürdü. Mobilin evinə zəng vurdu.

- Burda nəyə oyun gedir. Söhbətimizi də kameraya yazıblar. Təcili bu barədə nazirə xəbər vermək lazımdır.

Mobil indi çox gec olduğunu deyib, səhər saat 8-də görüşüb birlikdə getməyi təklif etdi. Razılaşıdılar.

Ancaq səhər təzədən evə gələn Cəmil:

- Əməliyyat davam edir, - dedi, - hələ nazirlə görüşmə. Mən gedirəm rayona, gedim-gəlim, Qulamla görüşək, işi başa çatdıraq. Gedib nazirlə

görüşsən, hər şeyi korlayarsan.

Günorta Cəmil yena gəldi. Nazirin ona zəng vurduğunu deyib görüşməyi məsləhət gördü:

- Ancaq kamera barədə, kasset barədə, Qulam barədə heç nə deməməyi tapşırıd.

Təmkin hazırlaşib nazirlə görüşə yollandı...

Artıq Cəmilin də, Qulamin də çox təhlükəli bir oyun oynadığını açıq-aşkar hiss edən Təmkin nazirlə görüşdə bütün bunların oyun olmasından şübhələndiyini bildirəndə nazir bunu əsaslı hesab etdi. Ancaq Təmkin nə oyun olursa-olsun, onlarla axıradək oynamaq istədiyini dedi:

- Ölsəm belə çəkilmək istəmirəm. Mənə maraqlıdır ki, mənimlə "dost" olan, çörək kəsən bu adamların son məqsədi nədir.

Görüşdən qayıdıandan sonra Təmkin Cəmilə zəng vurdu. Cəmil rayonda olduğunu dedi və lazım olsa Qulamla əlaqə saxlamağı məsləhət gördü. Qulama zəng vurdu. O da rayona getdiyini, iki günə qayıdacağını bildirdi.

İki gün sonra Cəmil yena Təmkingilə gəldi. Onunla getməyin vacibliyini dedi. Təmkinin ağılna cürbəcür təhlükəli fikirlər gəlsə də, Cəmilin təklifini qəbul etdi.

Cəmil maşını birbaşa ADP-nin qərərgahına sürdü. Qulamı soruşdular. Yox idi.

- Bəs mənə dedi ki, gəl burda görüşək! - deyər Cəmil qərərgahdakılardan soruşdu. Ancaq heç bir müsbət cavab almadı. Qərərgahdakılar Təmkinə qəribə nəzərlərlə baxırdılar. Təmkin hiss edirdi ki, nəşə qeyri-adi hadisə baş verir. Ancaq nə?...

Cəmil Qulama zəng vurdu. Qulam evdə idi. Təmkindən ayrılıb uzun-uzadı Qulamla danışan Cəmil, nəhayət Təmkinə də maşına əyləşməyi işarə edib sükunun arxasına keçdi:

- Bu Qulam nə oyun oynayır, bilmirəm.

Təmkin istehza ilə gülümsündü:

- Neynir ki?

- Bu vicdansızla söhbətimiz olmuşdu ki, o çəkilişi heç yerə çıxarma yacaq. Öz aramızda qalacaq.

Cəmil dayandı. Təmkin diqqətlə onu süzdü.

- İndi nə olub ki? Bir yerə çıxarmaq istəyir?

- İstəyir nədi? Bu günkü "Hürriyyət" qəzetin oxumusan?

- Yox, nə yazıblar ki?

Cəmil əlini uzadıb maşının gözlüyündən qəzet çıxarıb Təmkinə verdi:

- Tezdən mənə xəbər çatdı. Ona görə təcili gəldim ki, görüm neylə-yirik?

Təmkin birinci səhifədəki anonsu oxudu. Hər şey məlum idi. Gizli çə-kilmiş videokasset dövlət orqanlarına göndərilmiş və qəzetin növbəti sa-yında onun stenoqramması dərc ediləcək:

- Bəs indi Qulam nə deyir?

- Deyir Təmkinə yola sal, özün gəl bizə.

Təmkin məşinin qapısını açdı:

- Çox gözəl, onda xudahafiz - deyib məşindən düşdü. Cəmil də o tə-rəfdən düşüb:

- Otur bir tərəfə çıxardım səni, bura bir az təhlükəli... - dedi.

Təmkin Cəmilin sözlərinə əhəmiyyət verməyib aralandı. Axırncı gö-rüşdə nazirin verdiyi şəxsi telefona zəng vurdu. Nazirin dəvəti ilə birba-şa onun yanına gəldi:

- İndi mənə hər şey məlumdu. Nə çəçən var, nə terrorçu. Bunlar ha-mısı sadəcə oyun imiş.

- Bəs məqsəd nədi? - deyər nazir istehzalı tərdə sual verdi.

- Məqsədi də yaqin öyrənəcəyik. İndi onlar Qulamın evində bir yer-dədilər. Axşam çalşib görüşərəm.

- Yox, Təmkin bəy, - nazir onun sözünü kəsdi, - axşam görüşmək si-zə müəssər olmayacaq. Videokasset bizim əlimizdədi. Hələlik sən həbs olunursan. Tezliklə dostlarını da həbs edəcəyik. Dövlətlə belə oyun oy-namaq olmaz.

Təmkin duruxdu. Bir an fikrə gətdi:

- Mən demişdim ki, axırı ölüm də olsa sonadək bu oyuna gedəcəm. Mənim həbsim məsləhətdirsə, etiraz eləmirəm.

- Etiraz etsəniz də əhəmiyyəti yoxdu. Sizə isə məsləhtim budur ki, sə-mimi olun. Sizin üçün hər şey üç günə də qurtara bilər, üç aya da, üç ilə də. Fikrim çatdı?

- Çatdı - Təmkin dərindən köks ötürdü. Bu zaman kənarında əyləmiş bir nəfər əlində qandal Təmkinə yaxınlaşdı. Ancaq nazir onu dayandır-di.

- Məncə ehtiyac yoxdu. Təmkin ziyalı adamdı, artıq hərəkətə yol ver-məz...

15 dəqiqədən sonra Təmkindən ilk ifadəni aldılar. Təmkin bütün baş verənləri olduğu kimi ifadəsində göstərdi.

İfadə verdikdən sonra onu nazirliyin təcridxanasında birməfərlək kame-roya saldılar.

Beləcə Təmkinin məhbəs həyatı başladı. Dörd aya yaxın çəkmə ibti-dai istintaqdan sonra məhkəmə başladı. İki ay davam edən məhkəmənin yekununda əslində heç bir günahı olmadığı tam sübuta yetirildi. Hətta ix-tisasca vəkil olan, həm də bir hüquqşünas kimi peşəsinə həmişə vicdan-la yanaşan Qulam Cəncal da Təmkinin nə üçün həbs edildiyini hələ də anlamadığını dəfələrlə bildirdi. Ancaq dövlət ittihamçısı Təmkinə beş il azadlıqdan məhrum etmə cəzası tələb edəndə Təmkinə təəccüb götürdü. Elə bu əhval-ruhiyyə ilə də SON SÖZ söylədi...

"Möhtərəm hakimlər!

Artıq iki aydır ki, davam edən məhkəmə iclası fikrimcə, baş ver-miş, dünyada analoqu olmayan məlum hadisə barədə həm məhkəmə heyətində, həm digər iştirakçılarda, həm də ictimaiyyətdə kifayət qə-dər təəssürat yaratdı. Bu, ilk növbədə sədrlik edən məhkəmədə tam demokratik mühit yaratmasının, hər bir tərəfin öz fikirlərini açıq-ə-məkar söyləyə bilməsinə imkan verilməsinin nəticəsində mümkün olmuş-dur. Mən buna görə şəxsən öz adımdan sadrə minnətdarlığımı çat-dırmaq istəyirəm.

Lakin cənab prokurorun çıxışından mənə də belə qənaət yarandı ki, hər bir kəsin, bütün məhkəmə iştirakçılarının və ictimaiyyətin hadisə ilə bağlı başa düşdüyü və qəbul etdiyi bir həqiqəti, təkcə ittiham tə-rəfi ya başa düşməmiş, ya da bilərdən qəbul etməyi lazım bilmə-mişdir. Bu, o həqiqətdir ki, məlum oyunda mən Qulam Cəncəllə və Cəmilə bilərdən birgə razılıq əsasında iştirak etməmişəm, mən ver-ilən məlumatın doğruluğuna inanmış və bu barədə dövlət orqanına xəbər verməyi özümün vətəndaşlıq borcum hesab etmişəm. Əslində, prokurorun bir-birinə zidd olan fikirlərinin də üzərində düşünərək bu qənaətə gəldim ki, o özü də mənim bu oyunda digər müttəhimlərlə razılığa gələrək birgə iştirak etməyimi absurd hesab edir. Ancaq gö-rünür prokuror istintaqda müstəntiqin və işə nəzarət edən prokurorun gəldiyi nəticəni müdafiə etmək, bununla həmkarlarının nüfuzunu qo-rumaq məqsədilə, və yaxud hansısa qüvvələr tərəfindən ona göstəril-miş təzyiqa qarşısında öz "borcunu" yerinə yetirmək üçün belə obyekt-ivlikdən uzaq ittihamla çıxış etməyə məcbur olmuşdur. Əgər beləydi-sə, prokurorun iki ay vaxtını itirib məhkəmə iclaslarında əyləşməsi, ifadələri, sual-cavabları, mübahisələri izləməsi nəyə lazım idi?

Yadıma fransız islamşünas alimi Massenin "İslam" kitabı düşdü. Həzrət Məhəmməd (c) haqqında kitabın əvvəlindən axırına kimi yal-

niz tərif, xoş sözlər yazan Masse, sonda iki-üç səhifədə peyğəmbərin "səhvləri" barədə elə uydurma fikirlər söyləyir ki, Allahın Rəşulu haqqında ətraflı məlumata malik olmayan oxucuda onun fəvqəlinən olmasının, peyğəmbərliyinə şək-şubhə yaradır. Əslində, bununla da Masse öz məqsədinə nail olmağa çalışır...

Mən ixtisasca müəlliməm. Bir müəllim-pedaqoq kimi fəaliyyət göstərdiyim illərdə hansısa şagirdim haqqında mənə şikayət, giley çatanda, qeyri-ixtiyari həmin şagirdin xarakterini göz önünə gətirir və öz-özümə ilk sualım bu olardı: "Tutaq ki, Vaqif bu hərəkəti edərmiz?" Zənnimcə, adi həyatda da bu belədir. Eləcə də hüquq aləmində belə olmalıdır. Əlbəttə, kağızda yox, həqiqətdə belə olmalıdır. Hər hansı bir şəxsin hansısa cinayəti törətməsi ilə bağlı araşdırma zamanı qarşıya qoyulan ilk sual bu olmalıdır: "Vətəndaş bu əməli törədə bilərmiz?" Bunun üçün həmin vətəndaşın şəxsiyyəti və xarakteri öyrənilməlidir. Əlbəttə, prokuror dediyi kimi gizli çəkilmis videokassetdən yox, onun digər cəhətlərini də özü üçün açmaq istəyən hüquqşunas bununla kifayətlənməməlidir. Halbuki, hamınız bilirsiniz ki, gizli çəkilmis həmin videokassetdə biz içki süfrəsinə əyləşmişik və içkinin insanı başqalaşdırdığını heç kəs inkar edə bilməz.

Bu baxımdan mən özümlə bağlı evimdəki arxivdən bəzi mətbuat nümunələrini, audio və video kassetləri gətirməyə, bir sıra faktlarla Məhkəmə iştirakçılarını tanış etməyə məcbur oldum.

Bu kassetlərdə mənim 1988, 1989-cu illərdə Azadlıq meydanında etdiyim çıxışlar, həmçinin, Fransanın Televiziya Şirkətinin əməkdaşları Maksim Mabli və Ariyel Kürrinin 1989-cu ilin avqustunda götürdükləri müsahibə, habelə 1992-93-cü illərdə AZ.TV ilə elədiyim çıxışlar toplanıb, rəhmətlik Cingiz Mustafayevlə 1992-ci ildə son görüşlərimdəki söhbətlərim, bir də 1992-ci ildə İngiltərə və Yaponiya jurnalistləri ilə söhbətim yazılıb. Burda konkret şəxslərə və faktlara əsaslanmaqla Azərbaycanın düşüüyü bəla ilə - Qarabağ problemi ilə bağlı, onun həlli yolları ilə bağlı subyektiv fikirlərim əksini tapıb. Qəribədir ki, mənim o zaman dediklərim üstündən illər ötdükcə təsdiqlənir və tarix mənim yanılmadığını sübut edir. Həmçinin, bu kassetlərdə 1993-cü ilin iyulunda, Ağdam işğal edildikdən sonra mənim Azərbaycan Respublikası Milli Məclisində, televiziya ilə birbaşa yayımlanan sessiyada elədiyim 35-40 dəqiqəlik çıxışım da yazılıb. S.Cəlaləloğlu dediyi kimi, mən həmin çıxışda S.Hüseynovu heç də tərifləməmişəm, əksinə, S.Hüseynovun başkasənlik etdiyi bir vaxtda, indi özü-

nü siyasi müxalifət lideri adlandırın və o zaman qorxusundan qaçıb gizlənən bəzi siyasətçilərdən fərqli olaraq mən həmin çıxışında S.Hüseynovun və onun məşhur 709-cu hərbi hissəsinin Ağdama xəyanət etdiklərini ilk dəfə olaraq açıq şəkildə söyləmişəm...

Bunlardan məlum olduğu kimi, mən hələ 1991-ci ildə respublika-da H.Əliyev əleyhinə o zamankı üzdanıraq dövlət rəhbərləri tərəfindən aparılan kampaniyaya qarşı açıq mübarizəyə girişmiş və Azərbaycanın düşüüyü vəziyyətdən xilas olmaq üçün yeganə yolun H.Əliyevin hakimiyyətə gəlməsində görmüşəm. Azərbaycan mətbuatında, siyasi bürodan çıxarıldıqdan sonra H.Əliyevlə geniş müsahibə də mənim tərəfimdən, hələ 1991-ci ilin noyabrında baş redaktoru olduğum "Ana torpaq" qəzetində dərc edilib.

1991-1993-cü illərdə bu məqsəd uğrunda mübarizə aparmışam. 1992-ci ildə AXC-nin vəzifəpərsət liderləri Ə.Elçibəyi prezident kürsüsündə əyləşdirmək üçün çalışanda mən təkbəşinə bunun əleyhinə olmus, axıra qədər, hətta AXC hakimiyyəti dövründə də öz fikrimdən dönməmiş və mübarizəmi davam etdirmişəm.

1993-cü ildə H.Əliyev hakimiyyətə gəldikdən sonra da dəfələrlə mətbuatda və televiziya da müsahibələrim olmuş, həmişə də indiki hakimiyyətə qarşı çıxanların əleyhinə olduğumu açıq demiş və H.Əliyev siyasətini dəstəklədiyimi bildirmişəm. Təkcə 1997-ci ilin fevralından 1998-ci ilin yanvarına kimi AZ.TV-də altı dəfə çıxış edib, yuxarıda dediklərimi təsdiqləmişəm. Və bunu hansısa umacaqla, təmənlə ilə, kimlərsə tapşırığı və ya göstərişi ilə deyil, öz qəlbimin istəyi ilə etmişəm. Səməmi deyirəm ki, qətiyyətlə dediklərimə peşman deyiləm və haqlı ya haqsız, nə qədər cəza alsam, əzab, işgəncə çəkəmsə belə peşman olmayacağam da. Çünki bu da mənim qəbul elədiyim haqdı!

Bələ olduğu halda, doğrudanmı mən kiminsə, yaxud kimlərsə təsiri altına düşüb, H.Əliyev iqtidarına, onun mühüm bir sütununa qarşı məqsədyönlü şəkildə hazırlanmış belə bir oyuna girə, bilərəkdən bu oyunda iştirak edə bilərdim? Məncə buna ancaq ağılkəmlər inana və ya kimlərsə inandıra bilər.

Sizi əmin edə bilərəm ki, istər Cəmil, istərsə də Qulam mənim H.Əliyevə olan münasibətimi yaxşı bilirlər və onlar heç vaxt mənə, prokurorun nəzərdə tutduğu kimi, indiki hakimiyyətin əleyhinə oyun qurulmasını iştirak etmək təklifi edə bilməzdilər, buna onlar heç vaxt risk etməzdilər.

Bu, məsələnin bir tərəfi!

Digər tərəfdən, əgər bu oyunu digər müttəhimlərlə birlikdə qurmuşuqsa niyə Qulam öz məqsədini məndən gizlədirdi? Məhkəmə istintaqında, həm müttəhimlərin, həm də şahidlərin ifadələrində sübut olundu ki, 2-5 fevral 1998-ci il tarixdə mənim bütün canfəşanlığıma baxmayaraq Qulam mənimlə görüşməkdən qaçır və hətta Cəmilə fevralın 5-də deyir ki, "Təmkini yola sal getsin, özün gəl evə, evdə səni gözləyirəm!" Doğrudanmı, bir yerdə cinayət edən adamlardan biri, o bii ilə hətta qarşı-qarşıya gəlməkdən də qaçır!...

Həmçinin, məhkəmə iştirakçıları çox gözəl bilirlər ki, Qulama Cəmil ADP və onunla birlikdə digər müxalif partiyalar tərəfindən rəsmən müdafiə edirlər. Onlar o dərəcədə ağılsız adamlardımı ki, prokuror dediyi kimi, "birgə cinayət etmiş" şəxslərdən birini çıxadaş etməklə, onun bu cinayət haqqında həqiqətləri açması təhlükəsini dərk etməsənlər?

Və yaxud, adi, məişət xarakterli bir misal! Qulam və Cəmil həbs edildikdən sonra ABŞ-dan telefonla danışan qardaşının sözləri səsləndi burda. O, həm vəkil tutmaq, həm də ötürüş aparmaq məsələsində Cəmili də nəzərdə tutmaq barədə tapşırıq verir. Baxın, Qulamın qardaşı - ADP-nin baş katibi yalnız bu iki nəfərə qayğı göstərir. Təmkini isə yada da düşmür. Hətta məhkəmə zamanı Qulama evdən xörək gətirəndə də, iki boşqab, iki qaşığı, iki stəkan və s. qoyurdular. Yəni burda da Cəmilə Qulamı özlərinin hesab edirlər, məni isə...

Müxalifət mətbuatının əksəriyyətinin mənə qarəzli nüünasibətini də yada salmaq istəyirəm, o cümlədən ANS-in. Əgər mən də hər iki müttəhimlə birgə bu oyunu qurmuşuqsa, demək müxalifətin siyasi məqsədlərinə nail olmağa kömək etmişik. Bəs onda, hələ 05 fevraldan bu hadisə barədə ADP-nin istiqamətləndirməsi ilə çıxışlar edən müxalifət mətbuatı, o vaxtdan indiyə kimi mənə qarşı nə üçün qarəzli mövqedən çıxış edir?

Nəhayət, 05 fevral tarixində "Hürriyyət" qəzetində "Anons" u oxuyan kimi nazirə zəng vurub onun qəbuluna gəlməyim və həmin gün də MTN-in adına rəsmi ərizə yazıb baş vermiş hadisə ilə bağlı onların ətraflı, obyektiv şərh etməyim nə üçün diqqətdən yayınır? Yəni mən doğrudanmı o qədər aciz, qorxaq bir adamam ki, işin üstü açılan kimi birlikdə cinayət elədiyimi dostlarımla o dəqiqə bəqaja qoydum? Yox, cənab prokuror. Mən Tofiq Qasimov demişkən, 1988-ci ildən kafonini boynuna dolayanlardanam. Bizlər üçün həqiqət -yalan,

sədəqət-xəyanət, mərdlik-namərdlik, ədalət-haqsızlıq, düz-əyri, məhəbbət-nifrət məfhumları mövcuddur. Məhz 05 fevralda mənim obyektiv izahat yazmağıma səbəb də, 07 və 09 fevrallarda isə hətta Cəmilə və Qulama böhtan deməyimə də səbəb, inandığım, duz-cörək kəsdiyim "dost"larımla mənə, öz məqsədləri naminə yalan deməkləri, mənim onlara olan sədaqətimdən sui-istifadə edərək xəyanət etmələri, bunun nəticəsində onlara olan məhəbbətimin kəskin nifrətə çevrilməsi olmuşdur!..

Ən nəhayət isə, məhz məhkəmə istintaqı zamanı bizim münasibətimiz də, sizin dediklərinizin həqiqətdən çox-çox uzaq olduğunu sübut edir. Təkcə məhkəmənin gedişində deyil, fasilələr zamanı da bizim aramızda tez-tez konfliktlər baş verirdi. Siz bunu çox gözəl bilirsiniz. Hətta son 15-20 gündür ki, mənim təhlükəsizliyimi təmin etmək məqsədilə, bizi gətirən maşında da məni onlardan ayrı kamerada əyləşdirməli oldular. Əminəm ki, bu, möhtərəm hakimlərin tapşırığı ilə həyata keçirilir. Birlikdə cinayət etmiş adamlar doğrudanmı bir-birinə qarşı belə kəskin mövqedə dura bilərlər? Yoxsa, biz Aslan İsmayılov dediyi kimi rola girmişdik, aktyorduc? Yəni doğrudanmı, biz bu qədər ustalıqla rol ifa etməyə qadir adamlarıq? Mənə elə gəlir ki, prokuror özü də dediklərinin həqiqət olmadığını çox yaxşı bilir, sadəcə olaraq, yuxarıda dediyim kimi, belə deməyə məcburdur.

Dövlət ittihamçısının öz çıxışında dediyi bəzi digər məqamlara da toxunmağı zəruri hesab edirəm. Prokuror çıxışında mənim ifadəmə əsaslanaraq bildirdi ki, güya Təmkini bildirir ki, mən məlumatın həqiqiliyini inanmış, yalnız 05 fevral 1998-ci ildə bunun yalan olduğunu bilmişəm. Mən isə məhkəmədə həmin ifadə verərək, həm də suallara təkrar-təkrar cavab verərək, bunun oyun olduğunu 01 fevral, gecə saat 23-24 radələrində başa düşdüyümü, həmin gecə M.Rzayeva, səhəri isə nazirə bunun oyun olduğunu, gizli çəkiliş aparıldığını məlumat verməmişəm.

Nazirə söhbətdə bu oyunun axırına qədər getmək istədiyimi də demişəm və nazirə buna etiraz etməyib. Oyunun məqsədini öyrənmək üçün mən axıra qədər getməyi lazım bildim, 05 fevralda məhz məqsədi başa düşmüş və o dəqiqə də nazirə zəng vurub, onun yanına gəlib, hər şeyi açıqlamışam. Mən ifadəmdə də belə demişəm, bu gün də belə deyirəm. Ancaq prokuror nə üçün mənim dediklərimi təhrif edir, başa düşmək çətin deyil!

Prokuror mənim 07.02.98 tarixli ifadəmdə "Cəmil 31.01.98-də

mənə təklif etdi ki, gəl R.Quliyevin xeyrinə işləyək" sözlərini əsas götürüb güya həmin gündən mən onlarla razılaşaraq cinayət əlaqəsinə girdiyimi iddia edir. Halbuki, mən 07 və 09 fevral tarixli ifadələrimdən hələ ibtidai istintaq zamanı imtina etmiş, bu haqda həm müstəntiqə, həm MTN nazirinə, həm də Azərbaycan Respublikasının Baş Prokuroruna rəsmi müraciət etmişəm. Bu müraciətlər cinayət işinə tikilmişdir.

Eyni zamanda məhkəmədə də həmin ifadələrimdən imtina etdiyimi dəfələrlə bildirmişəm. Prokurorun yenidən həmin ifadələrə istinad etməsinə mənə qarşı qərəzli münasibət hesab edirəm.

Pokuror dedi: "Təmmən aldığı məlumatın üstünə qoyub nazirə deməkdə nə məqsəd güdmüşdür?" Başa düşmək olmur, hansı məlumatın üstünə nə qoymuşam? Hansı faktla deyir prokuror bunu? ...25.01.98 tarixli görüşdə məhz Cəmilin dediklərini olduğu kimi dediyim tamamilə təstiqləndi. 01.02.98-də isə 31.01.98-də axşam Qulamin dediklərini, əsasən olduğu kimi demişəm. Nazir suallar verərək bəzi məsələləri ətraflı öyrənmək istəyib, mən cavab vermək məcburiyyətində olmuşam. Onda isə yenə mənə deyilənlərə əsaslanmış, ancaq öz şəxsi mülahizələrimi də əlavə etmiş, bunu isə elə həmin danışıqda da öz fikrim olduğunu bildirmişəm. 02.02.98 görüşündə elədiyim söhbətin isə yenə 01.02.98 tarixdə Qulama və Cəmillə elədiyimiz və gizli kamera ilə çəkilməsi söhbətin əsasında qurulduğu, hər iki maddi sübutdan açıq-aydın məlum olur. Onu etiraf edim ki, 02.02.98 tarixdə nazirlə görüşərkən, nazir bir gün əvvəl olmuş hadisələri dəqiqliklə danışmağımı xahiş etdi. Mən içki içənə kimi olmuş söhbəti olduğu kimi demiş, içkili vaxtda olmuş söhbətləri isə dəqiq yadımda qalmadığı üçün bir qədər improvizə olunmuş formada çatdırmışam.

Həmin gün eyni zamanda bunun oyun olduğunu, Qulamin burada iştirak etdiyini, söhbətlərin gizli olaraq kameraya çəkildiyini, lakin, Cəmilin dediyinə görə çəkilişin baş tutmadığını nazirə bildirmişəm. Yeri gəlmişkən, Qulamin adını 01.02.98 tarixdə çəkməməyimi də onlarla əlbir olmağım əlaqələndirən prokurorun və möhtərəm hakimlərin nəzarinə çatdırmaq istəyirəm ki, bunu mənə qarşı ittiham vasitəsi hesab etmək də doğru deyil. Nəzərə almaq lazımdır ki, nazirlə Cəmilin 25.01.98 tarixli görüşündə (nazir öz ifadəsində bunu təstiq edir) hər ikisi razılığa gəlirlər ki, mən onların arasında vasitəçi olum. Vasitəçinin borcu ona tərəflərdən birinin tapşırığını digərinə çatdır-

maqdı. Videokassetdən görüldüyü kimi Cəmil özü mənə tapşırır ki, "Qulamin adını çəkmə", yəni Qulamin dediklərini Cəmilin adı ilə demək mənə əvvəlcədən ciddi şəkildə tapşırılmışdır. Mən o zaman belə fikirləşdim ki, Qulamin adını çəkəmə, sonra iş pozular və məni günahlandırarlarsa ki, Qulamin adı çəkilməyəydi, hər şey yaxşı olardı! Mən bu məqsədlə 01 fevralda Qulamin adını gizlətməmiş, lakin, bu işlərin oyun olduğundan şübhələndiyimə görə 01.02.98-də gəcə ikən M.Rzayevə, 02.02.98-də isə nazirə bu işdə Qulamin da olduğunu açıqlamışam. Nəzərə alsaq ki, cinayət işi 04.02.98-də qaldırılıb, 02.02.98-də mənim Qulamin bu oyunda iştirakını açıqlamağım heç də gecikmiş deyil, vaxtında verilmiş məlumatdır və bunu mənə qarşı ittihamda əsas götürməyin özü də qərəzlidir.

Mən məhkəmənin ilk günündə də demişəm: baş vermiş bu hadisədə özümü mənəvi cəhətdən günahkar hesab edirəm. Başlıcası ona görə ki, bəyəndiyim, siyasətini dəstəklədiyim bir şəxsiyyətin hakimiyyəti dövründə, bu hakimiyyətin ən mühüm qollarından birinə qarşı qurulmuş oyunda alət kimi olsa da istifadə olunmuşam. Və buna görə mənə hansı cəzanı versəniz, onu mənəvi cəzama qatıb çəkməyə hazırım. Ancaq məni H.Əliyev iqtidarına qarşı məqsədyönlü şəkildə hazırlanmış bir oyunda bilərəkdən iştirak etmiş cinayətkar hesab etməyə və bu nəticə ilə verilmiş hökmə qarşı son nəfəsimə qədər üsyan edəcəyimi bildirirəm. İnanmaq istəyirdim ki, möhtərəm hakimlər müşavirə otağında hökm yazarkən haqqın, ədalətin səsinə qulaq asacaqlar.

Son sözümdə bir cümlə ilə onu da deməyi vacib sayıram ki, həm ibtidai istintaqda, həm də məhkəmə istintaqında respublika prokurorluğunun əməkdaşları əsl həqiqətin üzə çıxmasına açıq-aşkar mane olurlar və zaman gələcək, əsl həqiqət bütün xalqa bəlli olacaq. Bildimər, onda həm müstəntiq, həm də prokuror az da olsa vicdan əzabı çəkəcəklərimi? İnanıram ki, möhtərəm hakimlər, Siz haqq-ədalətə söykənəcəksiniz. Çünki insan taleyi ilə bağlı hökm vermək göydə al-laha, yerdə isə hakimə məxsusdur. Demək, hakim özlüyündə Allah-Təalanın yerdəki nümayəndəsidir. Allah isə ədalətsiz hökm verən nümayəndəsini bağışlamaz!

Mən heç də cinayətkarları cəzadan kənarə qoymağın yaxşı hal olduğunu iddia etmirəm. Ancaq hər səhvi cinayət andlandırıb Vətənin övladlarını həvəslə həbsxanalara salmağın ələhinəyəm və bu özü Vətənə, Xalqa xəyanətin bir nümunəsidir. Elə bu yerdə bir sual vermək

istəyirəm: Məndən asılı olmayan səbəbdən xəbər yalan olub və mən də günahkar hesab edilərək 178-ci maddə ilə həbs edilirəm. Əgər mən bu məlumatı eşitsəydim, lakin xəbər verməsəydim, sui-qəsd isə həqiqətən olmuş olsaydı, 82-ci maddə ilə həbs olunmalı idim. Onda Siz deyin, mən necə hərəkət etməliydim ki, cinayətkar olmayım və həbs edilməyim? Təbii ki, bu sualın cavabı yoxdu!..

Bütün bunlara baxmayaraq, hakimin-Tanrının yerdəki nümayəndəsinin hökmünü qəbul etmək, ona əməl etmək bizim borcumuzdur. Hər kəs elədiyi günaha görə Tanrının hökmündən qorxsun”.

Təmkin son sözünü söylədikcə tez-tez hakimlərə diqqət yetirir, onun dediklərinə necə reaksiya verdiklərini öyrənmək istəyirdi. Nədənsə Təmkinə elə gəlirdi ki, hakimlər onun səmimiyyətinə, dediklərinin həqiqiliyinə, bununla da, hüquqi dillə desək, alibiliyinə inanırdılar. O çıxış etdikcə bəzi məqamlarda məhkəmə sədrinin qələmi götürüb qarşısındakı və-rəqə nəşə qeydlər etməsi də, bu inamı artırırdı...

Ancaq Təmkin yanılmışdı. Bir neçə gün sonra hökmü oxuyan məhkəmə sədri qərarın giriş və anlatma hissəsində Təmkinin baş vermiş hadisədə qəsdən yox, bilməyərəkdən iştirak etdiyini bildirsə də, hökm hissəsində gözlənilmədən 3 il müddətinə azadlıqdan məhrum edilməsi barədə qərar çıxarıldığını elan etdi...

Hökmədən verilən apellyasiya şikayətinin də əhəmiyyəti olmadı. Qətnamə olduğu kimi qüvvəsində saxlanıldı...

III hissənin sonu

IV hissə

MƏHBƏS HƏYATI

Məhkəmə hökmü qanun idi və müstəqil Azərbaycanın qanunlarına həmişə hörmət baslən Təmkin indi də əqidəsinə sadiq qalmağa məcbur oldu. Məhkum məşinində "cinayət dostları" ilə birgə əvvəl Bayıl həbsxanasına, bir həftə sonra isə Xələcdəki 5 sayılı İslah-Əmək Müəssisəsinə yola salındı.

İƏM-nə gətirildiyi ilk gündən ona qarşı olmasa da, digər dustaqlara zabitlərin və "nəzor"ların törətdikləri vəhşiliklər Təmkini sarsıltı. İlk günlər məhbəs ona çox ağır gəlirdi, lakin məhbəs qaydalarına uyğun olaraq onu araya alan "kəndçiləri" (məhbəsdə Gəncədən olan məhbuslar bir-birini "Ağəli", Bakıdan olanlar "Məhlə uşağı", kənd, rayonlarından olanlar isə "kəndçim" adlandırırlar) onu fikir-xəyaldən xeyli yayındıra bildilər. Bir müddət sonra isə həmyerlisi olan hüquq işçisi Əsəd gəlib "zon"da (məhkumların cəza yeri) onunla görüşdü. İƏM-nin rəisi ilə birgə gəldiyini görüb təəccüb edəndə Əsəd gülümsəndi:

- Mən bu rayonda məhkəmə sədriyəm. Kiminlə istəsəm görüşməyə də ixtiyarım var. Bura gələn bütün məhbusların siyahısı bizə də verilir. Siyahıda adını gördüm. Qət elədim ki, səninlə görüşməliyəm.

Həbs olunanndan bəri Təmkinə çox qaçığı göstərmək istəyənlər olmuşdu. Amma Əsəd bəyin bu gəlişi və bundan sonra həbsxana rəhbərliyinin ona qaçığı mənasız Təmkinin xatirində daim qalacaq.

Bir neçə ay burda cəzasını çəkən Təmkini birədən-birə Bakıya, 10-sayılı İƏM-nə köçürdülər. Eyni zamanda, onun məhbəs həmkarı Qulam Cənəli bu həbsxanadan Xələcə dəyişdilər. Əvvəl-əvvəl bunun nə məqsədlə edildiyini anlaya bilməsə də, sonradan burda bir-birinin ardınca bəzə vərənlər bu "yerdəyişmə"nin mahiyyətini başa düşməyə imkan yaratdı.

Bələliklə, məhbəsdə də Təmkini rahat buraxmaq istəməyənlər "Yeni oyun" hzirləyirdilər...

Avqust ayının axırlarında 10 sayılı İƏM-də Təmkinin yaşadığı "kutok" (məhbəsdə dörd nəfərlik çarpayı arasındakı boş yer belə adlanır) tanıdığı bir nəfər yaxınlaşdı. Görüşüb hal-əhval tutdu. Təmkinin onu tanımadığını hiss edib özünü təqdim etdi.

- Adım Məhəmməddi, özüm də Naxçıvanam!

Sözlü adama oxsayan Məhəmmədin kimliyini bildi Təmkin. Bu məhbəsə gələndən sonra Qulam Cənəllə birlikdə çörək yeyən, daha doğrusu ona xidmət göstərən Məhəmməd adlı həmyerlisi olduğunu eşitmişdi.

Məhəmməd mənalı-mənalı onun üzünə baxıb çox vacib sözü olduq-

nu söylədi. Kutokda bir stəkan çay içib açıq havaya çıxdılar:

- Sən bilirən ki, Qulamgil səni öldürmək istəyirlər?!

Bu sözdən təəccübləndi və təəccübünü gizlətmədi:

- Necə yəni öldürmək?

- A kişi, necəsi yoxdu ki! - Qəribə tərdə gülümsəndi, - onlar nə cür olur-olsun səni aradan götürmək istəyirlər.

- Bəs sən bunu hardan bilirən?

- Necə yəni hardan bilirən? Mənim əlimlə öldürmək istəyirdilər də bə!..

Məhəmmədin dediklərinin qısa məzmunu belə oldu: Əvvəl Xələcdə kiminsə əli ilə onun yemək qazanına zəhər tökdürmək istəyirmişlər. Sonra burdan Namiq adlı bir nəfəri Xələcə aparanda ona tapşırıb ki, bu işi görsün. Mayın əvvəlində ondan xəbər gəlir ki, eliyə bilmir. Məhəmmədi hazırlayıb Xələcə göndərmək istəyirmişlər ki, Təmkin gətiriblər bura. Qulam gedəndə Məhəmmədə tapşırıb ki, uşaqlar gəlib səninlə görüşəcək, burada o işi yerinə yetirərsən. Məhəmməd danışdı ki, Qulam Təmkinin haqqında elə şeylər deyirdi ki, burda hamı ona tanımayat-tanımayat nifrət edirdi. Elə özü də. Amma indi görür ki, Təmkin onun dediyi kimi adam deyil, ona görə də söhbəti açıq ki, ehtiyatlı olsun!..

Təmkin bu "kişiliyinə" görə Məhəmmədə məmnətdarlığını bildirib baraka (məhbəs yataqxanasına), öz kutokuna gəlirdi. Məhəmmədin sözlərini özlüyündə Xələcdəki bəzi hadisələrlə müqayisə etməyə başladı...

Təmkin Xələcə gələndə 15-20 gün keçmişdi. Rəis müavini onu yanına çağırmışdı:

- Sənə kəsivə (məhbəsun məhbəsə gəzli məktubu), yaxud sifariş gəlsə mütləq mənə bildir!

Təmkinin "mənə kimdən kəsivə gəlməlidir" sualına isə rəis müavini cavab verməmişdi.

1998-ci ilin dekabr ayının axırlarına yaxın xəstələnmişdi. Məhbəsin həkimi bir neçə gün onu müalicə edib, nəticəsi olmadığını görəndə:

- Səni Mərkəzi Xəstəxanaya göndərəcəyəm - demişdi.

Elə həmin gün yenə rəis müavini Təmkini yanına çağırırdı:

- Təmkin bəy, indi də bolnitsaya qalxmaq istəyirsən?

Müavini inandırmaq istəmişdi ki, mənlilik deyil, həkim özü bu qərara gəlib. Təmkin eşitmişdi ki, ayrı-ayrı İƏM-lərində cəza çəkən məhkumlar hansısa məqsədlə görüşmək istədikdə xəstəlik adı ilə məhz mərkəzi İslah-Müalicə Müəssisəsinə gəlirlər. Görünür onun da xəstəxanaya göndərilməsini rəis müavini bu cür başa düşmüşdü:

- Xəstəsən, burda müalicə olunmalısən. Nə dərman-zad lazım olsa tapıb gətirərik. Amma sənin bolnitsaya getməyin mümkün deyil!...

Təmkinə doğrudan da əlavə dərmanlar da alındı. Müalicə olunduğu zaman qardaşı yanına görüşə gəldi. Xəstəliyini bildi. Qayıdıb rayonda onu dəfələrlə müalicə etmiş Məhir həkimlə yenidən yanına gəldi. İƏM-nin həkimi ilə birgə Təmkinə ətraflı müayinə edib məsləhətləşdikdən sonra gətirdikləri bir torba dava-dərmanı İƏM-nin hakiminə verib getdilər. Məhz bundan sonra səhhəti yaxşılaşmağa başladı...

Yanvarın 29-da isə əvvəl Əməliyyat Şöbəsinə, sonra isə rəis müavini-nin yanına çağırıldı. Eyni sözlər deyildi:

- 10-cu kalondan beş nəfər məhkum gəlib. Onlarla heç bir əlaqə saxlama. Hətta salam verib, salam almaq da olmaz!..

Məhəmmədin adını çəkdiyi Namiq adlı, hərbi rütbəli məhkum da məhz həmin beş nəfərdən biri idi. Təqribən iki ay həmin adamlarla heç bir yaxınlıq etmədi. Aprelin ortalarında Namiq onunla görüşdü, özünü tanıtdı, onu hələ azadlıqda olarkən yaxşı tanıdığını, xətrini istədiyini bildirdi. Və bu tanışlıqdan sonra onunla çox yaxınlıq edir, tez-tez Qulamdan söhbət salırdı. Bir gün Təmkinə Əməliyyat Şöbəsinə çağırılıb ev xörəyini kim bişirməsi, harda bişirməsi ilə maraqlandılar. Sonra isə xörəyi də, çayı da hazırlamaq üçün ona xüsusi yer verib məhz orada hazırlamağı tapşırdılar. Dəfələrlə bunun səbəbi ilə maraqlansa da, əməliyyatçılardan bir nəfərinin "heç, profilaktik tədbirdi" cavabından özgə heç nə öyrənə bilmədi.

Eyni zamanda, yüksək rütbəli zabıtlardan biri ona belə bir söz dedi:

- Rəis iclasda ciddi tapşırıq verib. 10-cu kalondan gələnlərlə sənin münasibətinə nəzarət qoyulub, ehtiyatlı ol!

Məhz belə anlaşılmaq bir vəziyyətdə, may ayının 29-da, gecə saat 22.00 rəhələrinə qəflətən Təmkinə yerindən qaldırdılar:

- Hazırlaş, Bakıya göndərilərsən.

Təmkinin "hara?, niyə?" suallarını cavabsız qaldı. Yalnız sabahı gün 10 sayılı İƏM-nə gətirdiklərini gördü...

Kutokda uzanıb bütün bunları düşünür, Məhəmmədin dediklərini müqayisə edir, özlüyündə təhlil aparırdı. Nəhayət, gəlidiyi nəticə bu oldu: Siyasi adam sui-qəsd fikrinə düşməz. Düşərsə bütün siyasi karyerasını itə-cəyi şəkəsdiz. Qulam da, qardaşı və ADP-çi məşləkdəşləri da öz karyeralarını itirmək istəməzlər. Deməli, sui-qəsd söhbəti nağıldır və hansısa başqa məqsəd güdüldür. Şantaj qurmaqda çox məhərətli olan Qulam və ya xınları ola bilsin ki, hansısa şantaj qurmaq fikri ilə bu oyunları təşkil edir-

lər. Bəs bundan ADP-çilər, o cümlədən Təmkinlə bərabər məhbus həyatı keçirən Qulam Cəncəl nə udur? Bununla nəyə nail olmaq istəyirlər? Bu sualların cavabı Təmkin üçün qaranlıq idi. Həm də məhz bu cavablar üçün onda güclü maraq yarandı...

Məhəmmədlə ilk söhbətdən bir aydan çox vaxt ötmüşdü. Bu müddətdə Təmkin hər ehtimala qarşı həm ərzaq saxlanan yərə nəzarət edən Rəsim adlı məhkumla, həm də xörəkbişirən Rəminlə söhbət edib, ehtiyatlı olmağı tapşırırdı. Sentyabr ayının axırlarında Məhəmməd yenidən ona yaxınlaşdı. Bu ərafədə Məhəmməd mərkəzi Müalicə Müəssisəsinə göndərilib, təxminən 10 gündən çox burda qalmış, "müalicə" olunmuşdu. Burdan qayıtdıqdan sonra qaranlıq havada Təmkinə xəlvəti yərə dəvət etdi. "Tax-tabarak" adlanan bina ilə klub arasındakı söhbəti Məhəmməd bu sualla başladı:

- O məsələ barədə bir yerə məlumat vermənsən?

- Yox! Hara məlumat verməliyəm ki?

- KQB-yə, ya da Xüsusi idarəyə!

- Nədən ötrü?

- Məni burdan götürüb aparsınlar, burda qalsam mənim başımı əkə-cəklər. Çıxarıb aparsınlar KQB-yə, o dediklərimi yazılı şəkildə yazıb verirəm, lazım olsa Qulamin üzünə də duraram.

Bu, Məhəmmədin belə oyunlara o qədər də hazırlıqlı olmadığını göstərdi. Birbaşa məhz KQB-yə (yəni MTN-ə) və ya Xüsusi idarəyə məlumat verməliyi Təmkin. Bax bu, Məhəmmədin təcrübəsizliyinə dəlalət edirdi. Təmkin inanmırdı ki, məsələnin bu cəhətini onu idarə edənlər nəzərə almayaydılar. Məhz bu təşkilatlara vaxtilə yalan informasiya verməsinə görə həbs olunmuşlar. İndi də bu informasiyanı həmin təşkilatlara bilavasitə Təmkinin verməsinə təklif edirdilər. Yəni, bununla onun həqiqətən bu təşkilatlara xidmət etdiyini "sübut" edirdilər. Ola bilsin ki, Məhəmməd bu məlumatı hansısa başqa təşkilata verməyi təklif etsəydi, inanardı Təmkin. "Xoruzun quyruğu" görünürdü. Bu dəfə Təmkin Məhəmmədi sorğu-suala tutdu:

- Bəs Qulamgil bu işin müqabilində sənə bir şey vermirdilər?

- Niyə vermirdilər? 30 min dollar pul, ya da Qulamin Şamaxıdakı camışçılığını mən verirdilər.

- Bəs, maraqlıdır, niyə bu qədər puldan imtina edirsən?

Qaranlıqda hiss edildi ki, sual onun üçün gözlənilməz oldu və çəş-baş qaldı. Handan-hana:

- Vallah, o gün də dedim, mən əvvəl razılıq verdim ona görə ki, sənə

qiyabi nişrat edirdim. Amma səni tanıyandan sonra gördüm ki, yox, sən onun dediyi kimi adam deyilsən. Ona görə açıb sənə hər şeyi dedim.

Aydındır ki, belə cavabla ancaq sadəlövh adamları aldatmaq mümkündür...

Xeyli söhbət etdilər. Məhəmməd hələ üzünü görmədiyi balasının, qar-daşlarının canına dönə-dönə and içirdi. Həm də bu söhbət barədə 10-cu kalonda heç kəsə heç nə deməməyi xahiş edirdi:

- Qulam bunların hamısına çoxlu hörmət edib! Bilsələr, işi pozacaqlar! Söhbət onunla bitdi ki, Təmkin ya MTN-ə, ya da Xüsusi idarəyə (indiki Əks-Kəşfiyyat idarəsinə) məlumat verir, Məhəmmədi burdan aparırlar...

Bu söhbətdən sonra Təmkin çox fikirləşdi. Necə hərəkət etməli ki, "oyunbazlar"ın əsil məqsədini öyrənsin və onları ifşa edə bilsin? Bax bu yerdə həbs edildikdən bu vaxta qədər hiss etmədiyi, təkliddən, müdafiə-sizlikdən və köməkətsizlikdən yaranan kədər bütün varlığını sarsıtmağa başladı Təmkinin. Ona bayırdan kömək lazım idi. Ancaq kim etməli idi bu köməyi? Həyatları boyu hər cür siyasi oyunlardan, konfliktlərdən uzaq olan, bu gün onun cəzasını öz çiyinlərində daşımaq məcburiyyətində qalan qardaşları bu haqda eşitmək belə istəməzlər. Ananı, ailəni belə işlərə qarışdırmaq milli məənəviyyətə uyğun deyil. Dörd il bütün şəxsi istək və arzularından əl çəkib məramının həyata keçməsi uğrunda can qoyduğu AXC-çilər də, çox böyük şanslarından yolda əl çəkdiyi və həbs edildiyi günə qədər də, bundan sonra da məramına sadiq qaldığı AMİP də ilk gündən onun qanuni hüququnu müdafiə etmədiyi halda, indi ona kömək durardılarmı? Hakimiyyət orqanları haqqında isə danışmağa dəyməz! Nə-həyat, vəkil tutmaq üçün lazım olan maddi vəsait yoxdur. Belə bir vəziyyətdə yeganə yol bu ola bilərdi: Məhəmmədi aldadıb, axıra qədər getməli. Həm də maksimum səbr və təmkinlə!

Məhəmməd bir neçə dəfə ona yaxınlaşıb xəbər verib-verməməsi ilə maraqlandı. Təmkin "hələ yox" deyəndə isə, başını bulayıb aralaşırdı.

Elə vəziyyət yarandı ki, Məhəmməd onu açıq-aşkar tələsdirməyə başladı.

- Səninlə əlaqə saxladığımı indi Qulam bilməmiş deyil. Tembole, mən onlara atkax xəbəri göndərmişəm. Bir də gördün mənim başımı əkdilər.

Bu söhbətdə Təmkin Məhəmmədə təklif etdi ki, sənə bir telefon nömrəsi verim, özün zəng elə telefonda ucundan-qulağından de! Razi oldu. Əks-Kəşfiyyat idarəsinin əməkdaşı, istintaqda və məhkəmədə adı və telefon nömrəsi tez-tez çəkilən, "siyasi terror oyununu"nda dövlət tərəfdən "iş-tiracılı" olmuş şəxsin nömrəsini verib ona zəng etməyi, nə sözü varsa de-

məyi təklif etdi. Razılışıb Təmkindən ayrıldı.

Bir neçə gün sonra yenə yaxınlaşdı ki, yaxşısı budu özün əlaqə saxla. Aydın idi. Məhəmməd məsləhət eləmiş, ancaq onunun zəng vurmasına razılıq verməmişlər. Təmkin hiss etdi ki, Məhəmməd İƏM-də kiminlə məsləhətləşir. Çünki bu müddət ərzində nə bayırdakı adamlar, nə də Xələcdə olan Qulamla məsləhətləşmək imkanı yox idi. Demək içəridə Məhəmməd təklif edirdi. Ancaq kim idi bu adam? Bunu öyrənmək üçün oktyabrın ortalarında Məhəmmədə belə bir yalan demək zorunda qaldı:

- Zəng etdim, MTN-dən gəldilər. Dediklərinin hamısını danışdım. Özləri səninlə görüşəcəklər.

Bundan sonra Məhəmməd demək olar ki, hər gün ona yaxınlaşır, "bəs niyə gəlmədiklər?" sualı ilə darıxdığını bildirirdi. Təmkin qəsdən yalanı daha da şişirdi:

- Məsələ gedib lap yuxarılara çatıb!

Məhəmməd bu sözlərdən çox xoşhal olurdu. Onda inam yaratmaq üçün güya narahətçılığı olduğunu deyir, dediklərini danmamağı xahiş edirdi. Məhəmməd Təmkinin tam əmin edirdi ki, sənə necə demişəm, eləcə də onlara yazıb verməyə hazırım.

Onun "yazıb verməyə hazırım" deməsi Təmkində yeni fikir oyatdı: yaxşı olar ki, Məhəmməddən dediklərini yazılı alım. Bu fikirlə növbəti görüşdə növbəti yalanı uydurmalı oldu:

- Məndən tələb edirlər ki, həmin adam dediklərini yazıb göndərsin.

İnadırmaq üçün onu da əlavə etdi ki, əvvəlki hadisədə də mən MTN-ə şifahi məlumat verdim, yalan çıxdı. Ona görə deyirlər ki, əgər o şəxs doğru danışsasa qoy yazılı versin.

Məhəmməd heç nə demədi. Sabahısı kutoka gəldi. Əlində sarı üzlü bir dəftər və qələm var idi. Təmkinin kutok yoldaşlarına eşitdirmək üçün xələvət yox, yüksək səslə soruşdu:

- O dediyin məktubdu, nədi, onu hara yazırm?

Aydın idi. Demək, bu "oyun"un hansısa mərhələsində şahid lazım olacaq.

- Sən məlumatı kimə vermək istəyirsən? - deyə Təmkin də yüksək səslə soruşdu.

- KQB-yə!

- Onda nə çətinlik var ki? Yaz, Azərbaycan Respublikası Milli Təhlükəsizlik nazirinə, sürəti də qəzet reaksiyasına.

Məhəmməd irəli gəlib dəftəri açdı, kutokdakı tumboğanın üstünə qoyub Təmkinin dediklərini yazdı. Sonra üzünü Təmkinə tutdu:

- Sonra nə yazım?

- Sonrasın özün bilərsən. Nə demək istəyirsən, onu da yaz.

Təmkin hiss etdi ki, Məhəmməd narahət oldu. Dəftəri cibinə qoyub getdi. Bir qədər keçmiş yenə gəldi:

- Bu yazını yazmağa yer tapmırsan. Sən yaxşısan, gedək sancastda xahiş elə, bir otaq versinlər, oturmaq yazım.

Yenə şahid (məhbəs dilində "göz") hazırlığı. Artıq başa düşmək çətin deyil ki, son məqamda Məhəmməd özünü duracaqdı ki, ərizəni ona Təmkin yazdırmışdı. Bunu təsdiq edəcək şahidlər hazırlanır. Və burda Təmkin hiss etdi ki, Məhəmməd peşakar əməliyyatçının idarəsilə hərəkət edir. Buna baxmayaraq prinsip Təmkinə yarıda dayanmağa imkan vermirdi. Nəyin bahasına olursa-olsun, axıra qədər getmək lazım idi...

Məhəmmədlə sanitar-tibb hissəsinə gəldilər. Hissədə təsərrüfat işlərinə baxan Sədini (o da məhkum idi) tapıb, ondan bir otaq təşkil etməyi xahiş etdi. Sadi otaq verdi, lakin işıq yandırmaq üçün burda heç nə yaza bilməyən Məhəmməd dəftəri yenə cibinə qoydu:

- Əşi, özüm yer taparam - deyib getdi.

Sabahısı Təmkinə çağırıb çayxanaya apardı:

- Hazır! Verim?

Dəftəri alıb dörd səhifə yazdığını gördü. Ancaq imza yox idi. Təmkinin təkidi ilə hər səhifənin aşağısında imza qoydu. Ərizənin sonunda isə öz xətti ilə "İmza" yazıb qol çəkdi, fəmiliasını və tarixi yazdı.

Sonra dəftəri özü də götürmək istədi. Ancaq Təmkin imkan vermədi. Daha doğrusu onu aldıadı:

- Ver oxuyum, görüm necə yazmışam? Sonra verərəm özünə, nə istəyirsən elə! - dedi.

- Əşi, mən neyniyəcəm ki? Elə özün birtəhər çatdır da!..

Təmkin razılaşdı. Bir gün sonra dəftəri MTN-ə göndərdiyini Məhəmmədə bildirdi.

Az sonra Məhəmməd yenə Mərkəzi Müləcəxanaya göndərildi. O hələ 10 sayılı İÖM-nə qayıtmamış "Hürriyyət" qəzetində növbəti "şivən" in bünövrəsi qoyuldu: Guya Təmkin Xələcə, hansısa dustağa məktub göndərib ki, Qulamı aradan götürmək üçün qurulmuş plan hazırdı, yaxın vaxtlarda həyata keçiriləcək. Və guya Təmkin həmin məhkuma, əməliyyatı başa çatdırmaq üçün MTN-in general nazirinə, Əks-kəşfiyyət idarəsinin polkovnik əməkdaşı ilə əlaqə saxlamaq üçün göstəriş də verir. Nə qədər məntiqli, nə qədər güllünc, nə qədər razil düşüncə?... Başlıcası ona görə ki, Təmkin əməliyyatı idarə edir və bu əməliyyatda general-leytenant iştirak

edirsə, deməli təmkin ən azı onunla eyni rütbədə olmalıdır.

Belalıklə, artıq "oyun" kuliminasiya nöqtəsinə çatmaq üzrə idi. Təmkin gizli olaraq Məhəmmədin məktubunu İÖM-dən çıxarıb bayıra göndərə bildi. Çünki vaxtaşırı keçirilən "şumon" zamanı dəftər ələ keçə və hər şey alt-üst ola bilərdi. Məhəmməd və onu idarə edənlər isə tamamilə əmin olmuşdular ki, Təmkin ərizəni MTN-ə çatdırdı.

"Hürriyyət" "zurna çalmağa", bəzi qəzetlər (daha doğrusu qəzetçilər) isə ona "dəm tutmaqda" davam edirdi. Həttə Təmkinin susmağını, bu həyküvə reaksiya verməməyini də "hər şey sübut edən fakt" kimi dəyərləndirirdilər.

Xələcə, Qulam Cəncələ göndərilən "ksiva" nı kim yazmışdı?

Təmkin əmin idi ki, həmin "ksiva" nı o zaman Mərkəzi Müləcə Müəssisəsində "müləcə olunan" Məhəmməd yazıb. Sonradan hadisələrin yekununda yanlışlığın görüldü. Belədisə, heç bir müləcəyə ehtiyac olmadan Məhəmmədi "sentralniya" qaldırdı, onun üçün Xələcə məktub göndərməyə şərait yaradan kim idi? Deyəsən, məsələ Təmkin düşündüyündən də ciddi idi. Yəni məhkumu xəstə olmadan Mərkəzə göndərmək üçün İÖM rəhbərliyindən kiminsə göstərişi lazım idi...

Qəzetlərin hay-küy saldığı bir vaxtda Mərkəzdən təcili geri qaytarılan Məhəmməd, 10-cu kalonun ən "gəlirli toçkası" hesab edilən hamama müdir təyin edildi. Halbuki, Xələcə məktubu məhz onun yazdığı İÖM rəhbərliyinə tam aydın idi. Çünki, həmin ərəfədə Təmkinə Əməliyyət Şöbəsinə çağırın rəisini təpşirici ilə qəzetlərdə gedən hay-küylə bağlı izahat istədilər. İzahatda Təmkin məhz Məhəmmədin bir neçə dəfə ona Qulam Cəncəlin sui-qəsd hazırlaması barədə danışdığını, lakin bu deyillərə heç bir əhəmiyyət vermədiyini göstərmişdi. Məhz Məhəmmədin "ikibaşlı" oyun oynadığını gördükləri halda onu hamam müdiri təyin etmələri Təmkinin şübhələrini daha da artırdı. İndi onda heç bir şübhə yox idi ki, İÖM rəhbərliyindən kimsə bu "oyun" da ən mühüm iştirakçılardandır.

Dekabrin ortalarında Respublika prokurorluğundan gəlib hadisə ilə əlaqədar araşdırma işinə başladılar. İlk günlər Təmkindən heç nə soruşmadılar. Məhəmməd dindirildi. Araşdırmanı diqqətlə izlədikdə Məhəmmədin Əməliyyət Şöbə rəisi mayor Allahverdi Bədəlovla tez-tez görüşdüyünün şahidi oldu. Kutok yoldaşı Sabiri də, "sancaş" Sədini də məhz A.Bədəlov yanına çağırır, "söhbət" edib prokurorluq əməkdaşlarının yanına aparırdı.

Artıq hər şey aydın idi. Yəqin ki, oxuculara da çox şey aydın oldu. Aydın olmayan təkə budur: "Oyunbaz"ların bu "oyun" u qurmağa başlıca məqsədləri nə olub? Söz yox, hələ Təmkin üçün də qaranlıq olan bir si-

ra mətləblər var. Bu mətləbləri yalnız tam obyektiv istintaq müəyyənləşdirə bilər. Belə istintaq isə...

Buna baxmayaraq Təmkin istəyinə nail oldu. Belə ki, gözlənilmədiyi kimi, Məhəmməd Prokurorluğun nümayəndəsinin yanında onun üzünə durdu ki, həmin ərizəni ona Təmkin diktə edib yazdırıb. Əvvəlcədən hazırlanmış plan üzrə Məhəmməd özünün son "akkordu"nu vurub gedəndən sonra Təmkin məktubun heç yerə göndərilmədiyini, evində olduğunu bildirdi. Bunu eşidən Respublika Prokurorluğu nümayəndəsinin qeyri-adi təəccübü Təmkinin sübhələri doğrultdu. Sən demə, onu da inandırılar ki, məktub MTN-ə göndərilib.

Məhz bunu tam yaqin edib anladı ki, araşdırmanı Təmkinin əleyhinə qurmaqla ona yenidən 178-ci maddənin ikinci hissəsi ilə cinayət işi qaldırılması planlaşdırılır. Yenidən məhkəmə, yenidən cəza! Nəticədə Təmkinə azı üç il əlavə həbs cəzası verilir. Baləliklə, azı 6 il həbs cəzası almaqla Qulam Cəncəldən bir il sonra azadlığa çıxır. Bu çoxgedişli, ustalıqla ssenariləşdirilmiş oyunda kimlərin hansı səviyyədə iştirak etdiyi məlumdur. Nəticədə isə qəribə sonluq oldu...

Respublika Prokurorluğu Qanunçuluğa Nəzarət İdarəsindən gələn Bala müəllim 10-cu kalonun nəzarətçi-prokuroru Z.Dursunovun iştirakı ilə Təmkini dindirir, izahat alırdı. Məhəmmədin yazdığı məktubun Təmkinin özündə olduğunu biləndə Z.Dursunov qəribə bir hala düşdü. Diqqətlə onun üzünə baxdı. Sonra qalxıb əsəbi halda portfelini götürdü və otaqdan çıxdı. Təmkin guya ona əhəmiyyət vermir kimi izahat yazırdı. Dursunov otaqdan çıxanda Bala müəllim izahatı yarımçıq qoyub qəribə baxışla Təmkinə baxdı:

- Təmkin bəy, doğrudan o məktub sənin evindədi?
- Bəli!
- Bəs niyə?
- Harda olmalıydı ki?
- MTN-ə yazılmayıb?
- Nə olsun? Mən bəyəm MTN-in poçtolyonuyam, nəyəm?
- Bəs niyə götürməsən onda məktubu?
- Səzə o məktubun surəti var?
- Var!
- Xahiş edirəm onu göstərim!

Bala müəllim kserosurəti portfəldən çıxarıb uzatdı. Alıb qısa, konkret və əslində bu "oyun"un taleyini həll edən faktı ortaya qoydu:

- Məndə olan məktubda Məhəmmədin, hər səhifənin sonunda və mək-

tubun axırında imzası və öz əli ilə yazılma tarixi var! Bəs burda niyə yoxdu? Çünki həmin imzaları və tarixi məktubu götürəndə yazdırdım Məhəmmədə!

Bala müəllim eynəyini çıxartdı. Ovrudunu doldurub boşaltdı:

- Ağıllı adamsan!

Tez-tələsik izahata son vuruldu. İƏM-nin rəisinin kabinetindən evə zəng vurub həmin məktubun əslini Respublika prokurorluğuna çatdırmağı Təmkindən xahiş etdilər. Təmkin razılaşdı və əməl etdi.

Gözləmək olardı ki, qurduqları növbəti oyunda özləri işə olunan bu məxluqlar nəhayət ki, papaqlarını qabaqlarına qoyub yaxşı-yaxşı düşünəcəklər və necə deyirlər, bundan sonrakı hərəkətlərində daha "ağıllı" olacaqlar. Ancaq belə olmadı. Görünür bu adamlar nəyin bahasına olursun Təmkinin məhbəs həyatının ömrünü uzatmaq, bununla da uzun müddət apardıqları həqiqətdən uzaq olan təbliğatın alt-üst olması təhlükəsini ən azı gecikdirmək istəyirlər. Ağılı başında olan adı bir insan kimi bunu açıq-aşkar hiss edirdi Təmkin.

Yanvarın sonlarından etibarən 10 sayılı İƏM-nin Əməliyyat Şöbəsinin rəisi, Ədliyyə Polisi mayoru A.Bədəlovun Təmkinə münasibətində yeni bir hal duyulurdu. Hər dəfə onu görəndə qəribə baxışla süzür, üzünü yana çevirirdi. Bu hərəkətlərinə zahiran reaksiya verməyə də daxilən laqəy qala bilmirdi Təmkin. Hesab edirdi ki, "Sui-qəsd oyunu"nun qurulmasında köməkçi olmuş və hər şey məlum olandan sonra Nazirlik tərəfindən töhmət almış İƏM-nin üç nəfər rəhbər işçisindən biri olan bu adam həmin töhmətə görə onunla haqq-hesab çəkmək haqqında düşünür. "Nə səndən bala dağı, nə məndən quyruq yarası getməz!" - nağıl-deyimini xatırlayıb çox ehtiyatlı olmağa çalışırdı.

Eyni zamanda fevralın 6-da həbsinin iki ili, yəni cəza müddətinin üçdə ikisi tamam olurdu. Qanuna görə islah olunduğunu sübut etmiş, heç bir cəza almamış bir məhkum kimi Təmkin cəzasının qalan hissəsindən şərti azadlığa buraxılmaq üçün ərizə ilə müraciət edə bilərdi.

Bu hüquqdan istifadə etməyin qarşısına sədd çəkmək üçün ona cəza verməyə bəhanə axtarılması fikri də Təmkini narahat edirdi.

Növbəti, qısa müddətdə yarımçıq qalan oyun məhz fevralın 6-da başlandı...

Adətən, İƏM-də səhər yoxlaması zamanı müəssisənin zabitləri sıra ilə düşülür, məhkumlar yoxlama yerindən yaşayış zonasına keçdikcə onları

izləyir, geyiminin və saçının təlimata uyğun olub-olmamasına nəzarət edirdilər. Fevralın 6-da səhər yoxlaması zamanı mayor A.Bədəlov digər zabitlərdən fərqli olaraq yaşayış zonasının həyatında var-gəl edirdi. Təmkinin onun bərabərinə çatanda başını qaldırıb yanına çağırırdı. Təmkin məhbəs qaydasına uyğun olaraq əlcəklərini çıxardı, papağını götürəndə isə:

- Çıxarma, soyuqdu! - dedi.

Yanına çatdı. Təmkinlə mayorun arasında belə bir dialoq başladı:

- Təmkin bəy, bilirsən də!..Sənin üstündə bizə - üç nəfərə töhmət veriblər. Rəisə, müavinə, mənə. Həmin töhmətə görə biz ilin sonunda ayrılmış mükafatdan məhrum edilmişik.

- ...

- Az deyil! Hərəmiş 60 şirvan ziyan çəkmişik. Bunun da səbəbkarı sən olmusan. Ona görə də bizim pulları sən verməlisən.

- Yox, Allahverdi müəllim, mənəm ona gücüm çatmaz.

- Çatdı, çatmadı!

- O qədər pul verməyə mənəm imkanım yoxdu, yalandan da söz verə bilmərəm.

- Bilmərəm! Mən onu səndən (təhqiredici ifadə işlətdi) alacağam.

- Allahverdi müəllim, xahiş edirəm təhqir etməyin. O pulu da verməyə mənəm imkanım yoxdu. Mənəm ailəm nə gündə, necə yaşadığını sizə desəm...

Bu dəfə mayorun ağzından elə nalayiq, nəinki zabitə, heç küçə adamına da layiq olmayan biabırçı söyüş çıxdı ki, Təmkin özünü əla ala bilməyib onu təhqir etdi, iki əli ilə, zərbə divara çırpdı.

Sanki əvvəlcədən planlaşdırılmış kimi hazırda dayanan digər iki zabit köməyə gəldi. Qollarını burub Təmkini birbaşa KARS (cərimə təcridxanasına) apardılar.

Təcridxanada aclıq elan eləyib yeməyi geri qayıtdı. Tələb etdi ki, ona qarşı məqsədyönlü şəkildə törədilən bütün təxribatlar haqqında şəxsən məlumat vermək üçün Respublikanın Baş Praktor və ya onun nümayəndəsi ilə görüşməyinə imkan yaradılsın.

6-7 fevral tarixində Təmkini iki dəfə rəis qəbul etdi, bir neçə dəfə digər zabitlər KARS-a gəldi, aclığı dayandıraçağı təklif etdilər. Bu gah hədə-qorxu ilə, gah da səmimi xahişlə edilirdi.

Rəisin qəbulunda olarkən (fevralın 6-da) məlum oldu ki, A.Bədəlov zabitə təbəsizlik etməyi haqqında təqdimat vermiş və guya Təmkindən saçını qırıxdıraçağı tələb etmiş, Təmkin isə məhəl qoymamışdı. Bu ittihamın yalan olduğu açıq-aşkar idi. Güman ki, aclıq elan etməsi ilə bağlı saxta it-

tihəmlə onu cəzalandırmağa risk etməyən İƏM-nin rəhbərliyi, fevralın 7-də Təmkini KARS-dan azad etdi.

Həmin gün rəis müavininin təkid ilə A.Bədəlova da görüdü. Qarıbə idi, əmələndirən peşmançılığını ifadə edən ƏŞ rəisi bundan sonra Təmkinlə heç bir işi olmayacağını da dedi!..

Bu hadisə görüldüyü kimi yenə də məqsədli şəkildə qurulmuş bir "oyun" idi.

Hələ Xələcdəki 5 saylı İƏM-də cəza çəkərkən müddətinin üçdə biri tamam olduqdan sonra bütün digər məhkumların həll etdiyi "yolla" korrəndaturaya çıxmaq istəmişdi. Lakin ona deyildiyinə görə nazirlik buna qəti etiraz edibmiş. O zaman Təmkini inandırdılar ki, guya nazirliklə razılılaşaraq, cəza müddətinin yarısı tamam olduqdan sonra onu şərti azadlığa buraxacaqlar. Məhz həmin vaxt yaxınlaşanda Təmkini Bakıya, 10 saylı İƏM-nə dəyişdirdilər. Mövcud qanuna görə Təmkin yeni cəzaçəkmə yerində ən azı altı aydan sonra məhkəməyə müraciət edə bilərdi.

Noyabr ayında bu müddət başa çatarkən məlum "sui-qəsd oyununu" ortaya atıldı. Bundan bir nəticə əldə edə bilməyən "maraqlı adamlar" sonuncu oyunu təşkil etdilər. Cərimə təcridxanasına düşən hər bir məhkum bir il müddətində üçdə bir, yaxud şərti azadlığa çıxmaq üçün müraciət edə bilməz. Bununla da əslində Təmkinin cəzasını sonadək çəkməsi ilə bağlı problem həll edilirdi.

Qaldı bir sual: Təmkinin, məhbüs dili ilə desək, "kolendar" yatmasında maraqlı olan adamlar kimlərdir? Təmkin güman edirdi ki, bu maraqlı adamlar həm hakimiyətdən, həm də özünü müxəlifət adlandıran ADP-dən kənar da deyillər!..

Əməliyyat Şöbəsinin rəisi, polis mayoru A.Bədəlovun son hücumu ilə bağlı Təmkində gözləmədikləri qətiyyətlə qarşılaşan cənab zabitlər, gözləmək olardı ki, nəhayət bu cür əməllərdən əl çəkəcəklər. Ancaq yenə belə olmadı. Hücumlar davam edir - özü də müxtəlif variantlarda. Bütöv bir komanda ilə hücum keçən futbolçuların qarşısını almaq, "topun qarından keçməsinə" imkan verməmək üçün müdafiədə təkbəşinə dayanmış oyunçuya bənzəyirdi indi Təmkin. Heç bir köməkçisi yox idi. Yeganə ondan gənc olsa da, əsl ziyalı kimi tanıyıb məhəbbət bəslədiyi keçmiş hərkətçi dostu Gələndər Muxtarlının məsləhətlərini, bir də lazım gələndə bəzi məlumatları öyrənib ona dürüst çatdıran ağsaqqal Cavanşir Əliyevi nəzərə amasaq, Təmkin həqiqətən tamamilə tək başına müdafiə olunur-

du. Bütün bunların necə sonulanacağıı ballı deyildi. Ancaq müdafiədən geri çəkilmək fikri də yox idi Təmkinin!..

Bələliklə, hücum, hücum ardınca...

Fevralın 6-7-də KARS-da saxlanıb buraxıldıqdan bir neçə gün sonra Təmkini ƏŞ-nə çağırıldı. Çağırın zabit onunla xeyli ikilikdə söhbət etdi. Özü-nü Təmkinə çox böyük hörmət bəsləyən bir adam kimi təqdim edən bu zabitin bütün söhbətlərinin canı bundan ibarət idi: rəis, müavin və bir də İƏM-nə təzə gələn "oper"(əməliyyatçı) bu oyunları qızıdırırlar. Onlar A.Bədəlovu çıxarıb yerinə özləri ilə gətirdikləri "oper"i təyin etməyi istəyirlər. Buna görə də sənin əlinlə ona nəşə etməyə çalışırlar. Sən bu oyuna getmə!..

Az-çox həyat görmüş bir insan kimi baş verən hadisələrlə bağlı həm rəisin, həm də müavinin öz tabeliklərində olan işçini - A.Bədəlovu necə ürəkdən müdafiə etdiklərini göz önünə gətirib bu söhbətin əməliyyat işində məşhur olan "iz yayındırmaq" üsulu olduğunu başa düşürdü Təmkini. Ancaq həmin zabitə heç nə demədi. Sadəcə:

- Ola bilər! - Deməklə güya onun "nağıl"ına inandı.

Fevralın 26-da yeni hadisə baş verdi. Növbənin baş nəzarətçisi olan Əli (onun adının əvvəlində, "Çeşməci") Ayaz bəyin təbircinə desək, dominonun "qoşa altısı" işlədilir) baraka (məhkum yataqxanası) daxil oldu. Üzünü Təmkinə tutub hırıldaya-hırıldaya "Sən də KQB-nin agentisən, qorxulu adamsan" dedi. Əlinin bu sözləri Təmkinin ürəyinə neşlər kimi sancıldı. Çiyində gizir rütbəni daşıyan, uzun illər İƏM-də nəzarətçi işləyən bu adamın dustaqların içində onu "agent" adlandırması hansı məqsədi daşıyır? Məhbəs həyatı yaşayanlara "agent" kimi tanınan məhbuslara bu aləmdə necə baxıldığı bəllidi. Demək indi də Təmkinə qarşı məhkumlar da nifrət yaratmaq planlaşdırılır.

Nəzarətçi ilə arasında olan söz-söhbətə son anda Rejim Şöbəsi rəisinin kabinetində yekun vuruldu. Bu hərəkətinə görə nəzarətçi şifahi olaraq "cəzalandırıldı" və Təmkindən üzr istədi!..

Martın 12-də daha bir hadisənin bünövrəsi qoyuldu. Bu dəfə ortaya salınan əsas ifaçı məhkum oldu. Özü də Təmkinin həmyerlisi (məhbəs dilində kəndçisi). Adı söhbət zamanı Təmkini təhqir etmək istəyən bu ada-

mı Təmkini ilk andaca yerində oturtdu. Ancaq hiss etdi ki, bu adam kimlərsə fitvasına gedir. Söhbətə Təmkinin başqa həmyerliləri müdaxilə edib vəziyyəti qaydasına saldılar, onu səhvə yol verməməyə çağırıldı. Məhkum həmyerliləri ilə "razılaşan" həmin adam martın 30-da gecə saat 11.00 radələrində (halbuki yatmaq vaxtı saat 10.00 da başlanır və bundan sonra hər bir məhkumun yalnız tualetə getmək ixtiyarı var) Təmkinin üstünə hücum çəkdi. Əlindəki xüsusi hazırlanmış kəsicilə əlaltı sifətini doğramaq istədi (bunu hansı məhkuma qarşı edirlər, "oturanlar" yaxşı bilir. Təmkini üçün isə belə bir əsas heç vaxt olmayıb.) Təmkini cəld sol əli ilə onun alat olan sağ əlini havada tutdu.

Nə qədər çalışsa da, əlini onun əlindən çıxara bilmədi. Bu dəfə sol əlini atıb Təmkinin köynəyindən tutdu, dartıb cırıqladı. Sağ əli ilə Təmkini onun iki qığırın arasından yapışdırıb qaldırdı. Var qüvvəsi ilə kənara tulladı. Yerindən qalxıb yenidən ona hücum çəkdi isə yataqxana yoldaşları onun qarşısını kəsdiilər. Ancaq o geri çəkilmək istəmir, çox sərbəst şəkildə havada, əlindəki aləti oynada-oynada çalsıqır, bağırırdı. Qəribədir ki, 10 dəqiqədən çox çəkən bu hay-küydən nəzarətçilərin "xəbəri olmadı"!... Onu da qeyd edim ki, həmin gün baş nəzarətçi məhz Əli, İƏM üzrə baş məsul növbətçi isə ƏŞ-nin A.Bədəlovu müdafiə etmək üçün Təmkinə söhbət edən həmin zabiti idi...

Məhbəs qanunlarına riayət etmərk hadisə barədə heç kəsə, o cümlədən zabit və gizirlərə heç nə demədi Təmkini. Lakin gizli olaraq maraqlanıb öyrəndikləri əsasında belə nəticəyə gəldi: Hadisə əvvəlcədən planlaşdırılıb. Həmin gün saat 20.00 radələrində həmyerlisi, ƏŞ-nin idarə binasında həmin gün məsul növbətçi olan zabitlə yarım saat təkbətək söhbət edib. Hadisənin səhərisi isə, ƏŞ rəisi A.Bədəlov onu çağırtdırıb və yənə yarım saata qədər söhbət ediblər. Hadisə olan ərəfədə həmin məhkum yaxın dostları ilə birlikdə Təmkini qaldığı yataqxananın qarşısında durduqları halda baş nəzarətçi Əli onları görmüş, salam vermiş, ancaq niyə burda durduqları ilə hətta maraqlanmamışdı da. Halbuki qanunla yatmaq zəngi vurulandan sonra məhkum otağında olmalıdır. Həmyerlisi və dostları onun yataqxanası ilə Təmkinin qaldığı yataqxana arasında isə 50-60 metr məsafə var idi...

Nəhayət, Təmkini onu da tam dəqiqləşdirdi ki, hadisə barədə həm A.Bədəlovun, həm də onun sevimli əməliyyatçısının dəqiq məlumatı olub. Bəs nə üçün heç bir tədbir görməyib?... Halbuki, həmin günlərdə yataqxanada bir nəfərlə mübahisə etdiyinə görə adlı-sanlı alim, tanınmış ziyalı, yaşı 60-ı keçmiş məhkum Cavanşir Əliyevi beş sutka KARS-a salmışdılar...

Bütün baş verən hadisələr hələ yaddan çıxmamışdı ki, məhkum olduğu dəstənin rəisi Təmkinini yanına çağırırdı. Əməliyyatçı-hüquqsunaslara xas olan bir variantla onunla zarafata başlayıb ağ blank-kağıza qol çəkdirmək istədi. Təmkin elə eyni tərzdə zarafatla ağ kağıza qol çəkməyəcəyini bildirdi. Zarafat tədricən ciddiləşdi. Məlum oldu ki, qol çəkəcəyi həmin kağızla, qanunla ona şamil edilməli olan vaxtından əvvəl şərti azadlığa buraxılmağından öz istəyi ilə imtina etmiş olurdu Təmkin.

Xətrini istədiyi, bir ayağı şikəst olan bu insan, açıqca hiss olunurdu ki, vicdan əzabı çəkə-çəkə Təmkinini inandırmaq istəyirdi ki, özü imtina etməsə də ya komissiya, ya da məhkəmə onu geri qaytaracaq və bu, daha zərərliyədir. Ancaq Təmkin elə də "ağılsız" olmadığını onun nəzərinə çatdırıb, imza atmaqdan qəti şəkildə imtina etdi.

Güman ki, yaxın vaxtlarda Təmkinin vaxtından əvvəl azad edilməməyinin səbəbini gələcəkdə əsas kimi ortaya atmaq üçün yeni oyun qurulacaq. Yəni, qanuna görə islah olunmayan, daxili rejimi və digər qaydaları pozan, buna görə cəza alan məhkumlara vaxtından əvvəl azadlığa buraxılma şamil edilmir. Təmkinin isə cəza çəkdiyi iki ildən artıq müddətdə heç bir cəzası olmayıb. Buna, məlum olduğu kimi çox çalışıblarsa da, hələ ki, imkan verməyib. Sonra necə olacaq?

Yeni hücumlar, yeni-yeni oyunlar gözləyirdi Təmkin!

Lakin iyunun axırlarında dəstə rəisi gözlənilmədən onu yanına çağırıb yenə bir qələm və ağ kağız uzatdı. Təmkin gülümsəndi:

- Yenə ağ kağıza imza?
- Yox, bu dəfə yazıb qol çəkməlisən.
- Nə barədə? Məhkəməyə müraciət?
- Yox!

Dəstə rəisi heç nə dәмədən xeyli Təmkinin üzünə baxdı. Nəhayət diləndi:

- Deyəsən, yuxarılarda babat adamın var.

Təmkin duruxdu:

- Yuxarıda adamım olsa heç nədən məni həbs eləyib, başıma da bu qədər oyun gətirməzdilər.

Dəstə rəisi bu dəfə qımsıdı:

- Şirinliyi səndə, səni prezident əfv eliyir.

Təmkin qulaqlarına inanmadı. Axı o heç əfv olunmaq üçün müraciət də etməmişdi.

- Bu ola bilməz. Axı mən heç...

Rəis onun sözünü kəsdi:

- İndi yazacaqsan də...

- Necə yazmalıyam?

- Yazırsan ki, səhvimi başa düşmüşəm, bir də cinayət törətməyəcəyimə söz verirəm.

Təmkin qələmin yerə qoydu:

- Yox, rəis, deməli öz dilimlə təsdiq edirəm ki, mən cinayət törətmisəm? Mən belə ərizə yazıb bilmərəm.

- Boy, bu nə danışırsan ə?...- rəisi təəccüb götürdü, - camaat əfvə düşmək üçün dərindən-qabıqdan çıxır, sən deyirsən mən ərizə yazmıram?

- Başqaları özü bilər. Amma mən cinayət törətmədiyim halda öz dilimlə cinayət törətdiyimi etiraf edə bilmərəm. Onda cəzayı axırədək çəkmək daha yaxşıdır.

Dəstə rəisi nə qədər inad etsə də Təmkin ərizə yazmadı. Nəhayət dəstə rəisi qalxıb İƏM rəisinin yanına getdi. Xeyli keçəndən sonra qayıtdı:

- A kişi, sənin əfv sərəncamına qol də çəkilib. Nə yazırsan yaz ver, aparaq verək nazirliyə.

Təmkinin marağı götürdü:

- Başa düşürəm, mənim müraciətim olmadığı halda?...

Rəis onun sözünü kəsdi:

- Avropa Şurası Siyası Məhbəs siyahısı göndərib. Orada sənin də adın olub. Deyilənlərə görə prezident səni tanıyıb və özü tapşırıb ki, sənin əfv sərəncamını hazırlasınlar.

Bu sözlər Təmkinin həm sarsıtdı, həm də həyəcanlandırdı. Demək vaxtilə keçirdiyi görüşləri hələ unutmayıb Heydər Əliyev...

Təmkin bu etimaddan sonra ərizə yazmaya bilməzdi. Həm də ərizənin rəisin dediyi kimi yox, özünün istədiyi məzmununda yazdı...

Bir gün sonra Təmkin azadlığa buraxıldı.

Həbsdə olarkən yaxınlarına siyasətlə məşğul olmayacağına söz vermişdi Təmkin. Belə olduqda dinc həyat yaşayacağına ümid edirdi. Və elə bildirdi ki, qanlı-qadalı, məşəqqətli günləri bununla bitdi. Ancaq nə biləyirdi ki?...

"Sən saydığını say, gör fələk nə sayır" deyib atalar...

Övlad qədər sevimli şeirlərim

Ömrümdə heç vaxt nəzm janrında bədii əsər yazmamışam. Əgər orta məktəb illərində, hələ aşağı sınıflarda oxuyarkən yazdığım bir neçə cizmə-qaranı nəzərə almasaq, bu, bir həqiqətdir...

Uzun müddət yalnız nəsr əsərləri, dram əsərləri yazmış bir qələm adamının birdən-birə şeirlər yazması, nədənsə, özümə də bir az qəribə görünür. Ancaq bu qəribəlikdə bir təbiilik də var...

Həyatın eniş-yoxuşlarında həmişə eyni sürətlə irəliləməyə çalışmış bir bəşər övladı kimi, düşündüyüm indiki vəziyyətdə nə qədər çalışsam da bunu bacarmıram. Başlıcası ona görə ki, bir fərd kimi azad deyiləm, ixtiyarım başqalarının əlindədir. İstədiklərimin hamısını etməyə hüququm və ixtiyarım yoxdur. Həmişə öz düşüncəsində və hərəkətlərində tam sərbəst olmuş bir insan üçün bu, ən böyük faciədir. İstədiklərimi həyata keçirməkdə zərərlən acizlikdən yaranmış daxili həyəcan, mənəvi sarsıntı hər gün, hər saat, hər an məni sıxır. Bəzən bu sıxıntılar içərisində özümə yer tapa bilmir, vurnuxur, nəyəsə nail olmaq istəyir, mümkün olmadıqda yenə özümə qapılır, daxilimdə gedən "vuruş"ları "idarə" etməyə çalışıram.

6 fevral 2000-ci ildə heç bir əsas olmadan Karsa (Cərimə Təcridxanasına) salınmışam, bir gün sonra rəis tərəfindən qəbul edilməyim və Karsdan azad olmağım nəticəsində güclü stress vəziyyət keçirdiyimi hiss etdim. Xüsusilə, Karsda olduğum gecə yatdığım az müddətdə gördüyüm yuxu məni sarsıtmışdı. Həyatda yeganə ümidim, oğlum Etibar (cəmi 9 yaş var) yuxuma girdi. Gözləri qəmli, narahat idi. Bir stəkan çay istədim, oğlum mənə su gətirdi... Bu vəziyyətdə ayıldım!..

Karsdan azad edilib baraka gəldim. Öz kutokumda əyləşdim. Bir stəkan çay içdim. İki günlük aclıqdan sonra, qayğanaq yedim. Çarpayıma uzandım. Yatmaq istədim. Ancaq gecə yuxuda oğlumu qəmli, fikirli görməyim yadımdan çıxmırdı. Və bu, mənə ağır dərd olmuşdu: axı niyə balam qəmli gəlmişdi yuxuma?..

Beləcə, "Etibar balama" adlı oxşamalarım yarandı...

Həmin günün axşamı Əməliyyat şöbəsinə gəldim. İcazə alıb evə zəng vurdum. Dəstəyi götürən anam salamsız-kalamsız, həyəcanla soruşdu:

- De görüm bu gecə nə eləmişən? Nə olub?

- Heç nə! Nədi ki? - mən soruşdum.

- Bilmirəm, bu gecə səhərəcən yatmamışam. Sən tutulandan belə olmamışdım...

V hissə

QARANLIQ DÜNYA

(Tamkinin məhbəs şeirləri)

Ax, ana ki, anal!

Anama Kars barədə heç nə demədim. Onu əmin etdim ki, heç bir hadisə baş verməyib...

Yenidən baraka, öz kutokuma gəldim. Ötən gecə Karsda, dustaq aləmində ən ağır şəraitdə, özü də çox həyəcanlı, stress vəziyyətində olmağımı anama hansı qüvvə əgah eləmişdi?.. Bu, adi hissetmədimi? Yoxsa, sadəcə ana-oğul məhəbbəti? Kim nə deyir desin, amma mən bunu "ilahi duyğu" hesab edirəm. Və elə bu düşüncələr altında "Anama" şerini yazdım.

Bununla şerlər silsiləm başlandı. Bir-birinin ardınca, hansisa qeyri-adi bir hiss məni rahat buraxmır, yeni-yeni şerlər yazmağa vadar edir.

Deyərlər, güclü ruhi həyəcan çox zaman insanda yeni bir aləm açır. Bəlkə də bu şerlərin yaranma səbəbini məhz keçirdiyim güclü ruhi sarsıntımla əlaqələndirmək daha düzgün olardı.

Onu da qeyd edim ki, yazdığım şerlərin heç birinin mövzusunu axtarmağa, bu mövzu üçün sözlər, fikirlər, qafiyələr haqqında düşünməyə ehtiyac belə hiss etməmişəm. Əslində bütün şerlərim beynimə, ordan qəlbimə gəlib, "bəslənib", özü məni yazılmağa vadar edib. Sanki ana bətninə düşən bir rüşeymdir, inkişaf edib, böyüyür. Nəhayət, dünyaya gəlməyə ananın canını məcbur edir. Ağrılara, əzablara dözə bilməyən ana bərhəmlini yerə qoyub, dünyaya övladı necə gətirirsə, mənim yazdığım şerlər də beləcə gəlib dünyaya. Bu mənada şerlərimin hər biri mənə övlad qədər əzizdi.

Təmkin

Bakı, 10 sayılı İƏM.

May 2000-ci il.

Ay Allah!

Bu necə məmləkət, bu necə diyar?!
Pislər yaxşılıarı pislər, ay Allah!
Dərddililər dərddindən ocaq qalayar,
Nəşəli dərddiyə gülər, ay Allah!

Ağa seyiz keçi, rəyyət qoyun,
Özü öz başına açar min oyun.
Unudub elə bil əcdadın, soyun,
Qorxuyla yaşayıb, ölər, ay Allah!

Hakimi haqlını haqsız eləyər,
Mollası mütilik dərsi söyləyər,
Şairi qələmlə təriflər deyər,
Yalanı zurna tək pülər, ay Allah!

Fevral 2000.

Sabir

"İstərəm ölməyi mən, ley ki, qaçır məndən acəl!"

M.Ə.Sabir

Ölümlə dərdlərinə tapdı axır ki, çara, Sabir!
Getdi bəs, xalqı qoyub zillət içində hara, Sabir?

Yaşadı əhl-əyalı müdam səfalət içrə, fəqət,
Səslədi millətini namus ilən həm ara, Sabir!

Qızışıb gördü "oyun", xalqı atıblar araya,
Baxmadı ağ-bozuna, çəkdi özünü dara, Sabir!

Vətənin varlığına eylədi öz canını qurban,
Əridi qəlbin içi, ciyər bağladı yara, Sabir!

Hürdü də, itlər kimi, tamahi-ləinlər ki, ətə,
Qane etdi özünü pendirə, ya ağ şora Sabir!

Bağbanı oldu özü "Dərdi-milliyə" bağının o,
Bu bağın məhsulunu "satdı", qazandı "para", Sabir!

Təmkina! Asan deyil bağban ola hər kəs bu bağa,
Onun dörd bir yanını sözlə salıbdır tora, Sabir!

Fevral 2000.

Cənnətə gedən millət!

"Biz niyə bu günə düşdük, ay dədə?"

M.Araz

Nəyə gərək aldansın boş söhbətə,
Yaxşısı ki, salıb özün zillətə!
Müsəlmandı, əməl edib sünnətə,
Kəsə yolla üz tutubdu cənnətə!
Məmməd Araz, nə olub ki, millətə?

Olsa-olsa qeyratimiz azalıb,
Düşmənlərə nifrətimiz azalıb,
Yurd yağılı həsrətimiz azalıb,
Qarabağım həsrət qalıb həsrətə,
Məmməd Araz, nə olub ki, millətə?

Olsa-olsa dilsiz qoyun olmuşuq,
Bir paramız ətli boyun olmuşuq,
Düzdü, yaman boynu yoğun olmuşuq,
Baxma, dədə, yoğunlayan qamətə!
Məmməd Araz, nə olub ki, millətə?

Olsa-olsa, dərd-sər nədi, qanmarıq,
Gün çıxmamış gecə yarı banlarıq,
Yağı desə, torpaq da sahmanlarıq,
"Asta qaçıb dürtülərək xəlvətə!"
Məmməd Araz, nə olub ki, millətə?

Olsa-olsa özümüzü danarıq,
Lap doğmaca qardaşı da qannarıq,
Millətlərin qarşısında sınıarıq,
"Qeyratimiz bəllidi hər millətə!"
Məmməd Araz, nə olub ki, millətə?

Düzdü, bir az dözümlümüz çoxalıb,
 Əvazında qürurumuz yoxalıb,
 Ürəyimiz günü-gündən yuxalıb,
 Dözənləri çağırma gəl qeyrətə!
 Məmməd Araz, nə olub ki, millətə?

Dostluqda da bir balaca nasazıq,
 Sözdə sədaqət bağırın dostbazıq,
 Vay o günə, azca büdrəsin yazıq,
 Tezəcə xəyanət edərək ülfətə!
 Məmməd Araz, nə olub ki, millətə?

Bilirsən ki, bu dünyanın zilləti,
 Bəxş eliyir o dünyada cənnəti!
 Niyə axı azdırırsan hümməti?
 Əməl edir "haqq" deyən məsləhətə!
 Məmməd Araz, nə olub ki, millətə?

Sabir baba! Bir gör balan nə deyir?!
 Millətə "Qalx", "Ayağa dur" söyləyir!
 Yazıq millət, axı ona neyləyir?
 Qoyma onu üz çevirsin millətə!
 Qoyma, baba, öyüd versin millətə!

Yolun tutub, özü gedir cənnətə!
 Nə qalıb ki, Tanrı yollar rəhmətə!
 Onda özün gəl də qarış söhbətə!
 Uca səslə qışqır: "Ölüb millət, ə!..."
 Məmməd Araz, nə olub ki, millətə?

Fevral 2000.

Yol verin, millət gəlin!

*"Qaç oğlan, qaç, at basdı, millət gəlin!"
 M.Ə.Sabir*

Dərd kökündə saz çalanıq, ay baba!
 "Kərəmi"yə oynayanıq, ay baba!
 Əslilərə can qıyanıq, ay baba!
 Fatma, Tükəzbanlara nifrət gəlin,
 Maşın basdı, yol verin, millət gəlin!

Oraqları, dəryazları atmışıq,
 Traktoru kotarıyla satmışıq,
 Mal-qoyunu kəsib, qırıb, çatmışıq.
 Gözləyirik, göylərdən sərvət gəlin.
 Maşın basdı, yol verin, millət gəlin!

Mitinglərdə əsib, coşub, çağlarıq,
 Dostu atıb düşməyə bel bağlarıq,
 Vətən satıb sinələri dağlarıq.
 Xəyanət ardınca xəyanət gəlin,
 Maşın basdı, yol verin, millət gəlin!

Ölkələri məmləkətə haylarıq,
 Quyu qazıb, neft çıxarıb paylarıq,
 Nağıldakı gic ayıya taylarıq.
 Dik gəzərik, kəmərlə milyard gəlin,
 Maşın basdı, yol verin, millət gəlin!

Ayı aqıl, donuz qatil olubdu,
 Boz qurdumun səsi batıl olubdu,
 Qamçı ilan yaman adil olubdu.
 Çaqqala səs, tülküyə cürət gəlin,
 Maşın basdı, yol verin, millət gəlin!

Əl qoynunda tanrı deyib durmuşuq,
 Tanrını çoxdan cana doydurmuşuq,
 Özümüzü pis günə qoydurmuşuq.

Dözmək üçün səbrlə, taqət gəlir,
Maşın basdı, yol verin, millət gəlir!

Öz qardaşın zindanlara atmağa,
Qələmiylə xalqı qırıb çatmağa,
Millətini qul eliyib satmağa,
Hakim ağa, pişeyi-xidmət gəlir,
Maşın basdı, yol verin, millət gəlir!

Şəhid oğlu çörək tapmır yeməyə,
Boynuyoğun qaçıb, girib dəməyə,
Hələ gedir Məkkəyə, and içməyə.
Tülküların həccinə fürsət gəlir,
Maşın basdı, yol verin, millət gəlir!

Qının bəyanmıyır çanaqlı bağa,
Məmləkətdə hamı deyir mən ağa,
Vecə deyil, inəkləri kim sağa!
Ölkə inək, sağmağa dövlət gəlir,
Maşın basdı, yol verin, millət gəlir!

İstiqlala arxadan zərbət vuran,
Nəşələnib yuxuda dövlət quran,
Od vurduğu tiyanında qovrulan,
Azadlığa top atan Surət gəlir,
Maşın basdı, yol verin, millət gəlir!

Nədən deyim, necə deyim, bilmirəm?!
Yoxsa alan vecə, deyim? Bilmirəm!
Nə vaxtacan becə deyim, bilmirəm!
Deməyəndə ürəyə zillət gəlir,
Maşın basdı, yol verin, millət gəlir!

Yay gəlməmiş qızan millətlik, baba!
Yolumuzu azan millətlik, baba!
Özünə gor qazan millətlik, baba!
Yaxşı budu, ölək ki, cənnət gəlir,
Maşın basdı, yol verin, millət gəlir!

İyun 2000.

Tap-Tapmaca!

O nədir ki, yüz sifətə düşər də,
Xəncər soxub ürəkləri deşər də,
Əməлиндən zara gəlib bəşər də.
Alaq otu, ya ənbərsiz çiçəkdi?
Tək-tük deyil, dünyada bir ətəkd!

Ağa desə sür dərəyə, sürər də,
Qapısında küçük olub hürər də,
Birca anda dəyişər də, dönər də.
Gecə-gündüz əsən mehdi, küləkdi?
Tək-tük deyil, dünyada bir ətəkd!

Qüssə nədi, kədər nədi, qanmaz o,
Əməllərin qəbahət də sanmaz o,
Elastikdi, ha əylisə sınmaz o.
Sinəsində daşdı, yoxsa ürəkdi?
Tək-tük deyil, dünyada bir ətəkd!

Yıxılana balta çalar, diksinməz,
Ürək buzdu, od vursan da, isinməz,
Məhşər qopa, dünya uça, ürənməz.
Düşündüyü fitnə, fəsad, kələkd!
Tək-tük deyil, dünyada bir ətəkd!

Kədərini müftə yerə pay verər.
 Sevinc bağından barları tək dərər,
 Cüt ayaqdı, dik yeriyər, dik gəzər.
 Danışanda, deyərsən ki, mələkdi!
 Tək-tük deyil, dünyada bir ətəkd

Evdə xoruz, çöldə fərə olandı,
 Dilsizləri çalan əfi ilandı,
 Kim eşşəksə ona hazır pələndi.
 Ömrü boyu ağalara dibəkdi!
 Tək-tük deyil, dünyada bir ətəkd

Cavab tapsan yazıb göndər tez, bala!
 Tapsan əgər, kefim olar saz, bala!
 Zaman çalar beləsinə paz, bala!
 Zaman özü seçib təkən ələkdi!
 Tək-tük deyil, dünyada bir ətəkd

Mart 2000.

Qoç Koroğlu

Qanıçənlər qanıçəni,
 Ərən baba,
 Qoç Koroğlu!
 “Keçər dövran, belə qalmaz”
 Deyən baba,
 Qoç Koroğlu!
 Dövrən dönüb
 bir qəssaba,
 İnsan olub
 fağır toğlu!
 Nə vaxtacan
 gedər belə
 görün baba,
 Qoç Koroğlu?

Fevral 2000.

Dərdim

Qəlb evimdə hər kimsədən mənə sadıq olan dərdim.
Öz cismimin bətnində bir atəş olub yanan dərdim.

Dərdim məşuq, mən aşiqi, duyan varmı bu sevdanı?
Vəfa, ilqar dünyasında Leylidən bac alan dərdim.

Necə odlu eşqdi, yarəb, ona aşiq olan bilər,
Aşiqinin hər istəyin bir "ah" ilə duyan dərdim.

Nə ürəklə sevər məni, qoymaz yerə ağuşundan,
Gecə-gündüz məhəbbətlə ürəyimi qucan dərdim.

Ey cənnətin behiştinə susayıb da can atan kəs,
Dərdə tapın, duyarsan ki, bir mələkdi canan dərdim.

Bu nə qüdrət, nə böyüklük? Qiymət verən tapıların?
Fələyin ifrit gözüne bir ox olub batan dərdim.

Vəfali can dildarını, Təmkin, qoyma gözdən iraq,
Əğyar ona əl uzatsa, dözməz, edər müğyan dərdim.

Mart 2000.

Dirilmişəm

Bu dünyanın hər dərdini öz dərdim zənn eyləmişəm,
Dünyanın sər sevinciylə qoşa gülüb, sevinmişəm.

İblislərin fitvasından özünə gor qazar insan,
Mələklərin qəm yaşını öz əlimlə mən silmişəm.

İnsanlığı insanlığa düşmən edən şəyatinlə,
Tanrım bilir, gecə-gündüz çarpişiban, qan tökmüşəm.

Dərdlərimə dəva üçün tapamıdım əlac, ey dil,
Bu dəvasız dərdlərimlə sülhə gəlib birləşmişəm.

İnsan oğlu, yol sənindir, öz yoluna bir yaxşı bax,
Yolundakı sal daşları dərdlə dağıdıb, tökmüşəm.

Tanrısının haqq yolundan çıxıb yollar arar insan,
Haqqın əzablı yolunda dərdi tapıb da, sevmişəm.

Mənim deyil, bu dərd, bu qəm, cümlə-cahanın dərdidir,
Dərdi tapıb, dərdəbaz olub, dərd yüküylə yüklənmişəm.

Dünya tanrım, dərdi mələk, istəmirəm özgə eşqi,
Özümü öz dərdlərimlə mən indi kəşf eyləmişəm.

Təhmasibdim, nəşələrin ağuşunda bir heç ikən,
Dərdlərimə tapınıb da, Təmkin olub dirilmişəm.

Aprel 2000.

Qarabağ

Adına söylədilər behişt-i-cənnət Qarabağ!
Camali-hüsnünə vurğun bəşəriyyət, Qarabağ!

Çəkdi hər kəs bir yana, duyamdan aqibəti,
Həsratın çəkməyə də yox daha taqət, Qarabağ!

Yağının dağına bax, dözmək olarmış bu qədər,
Yağlar yağmaladı, dözdü də millət, Qarabağ!

Bu nə dərdidir, əcaba, çəkməyə çatmır da dözümlü,
Dözdürüb, dözməyə etdirdilər adət, Qarabağ!

Baştutan başçıların saldılar kəmənd başına,
"Qurd" içindən yedi də, vermədi möhlət, Qarabağ!

Bakirə gözəl tək hiifz etsə də xalq ismətinə,
Xainlər əliylə qəhr oldu ar, ismət, Qarabağ!

Tərtərin, həm Qarqarın canda damarın elə bil,
Dözməyib kükrədilər, qopdu qiyamət, Qarabağ!

Şuşa Tanrı muzeyi, Laçın cəsurlar Vətəni,
Ağdamı sanardılar məskəni-qeyrət, Qarabağ!

Əl toxunmaz gövdəni sıxdı xəyanət əlləri,
Gövdənin "şaqqılıtsın" sandılar sünnət, Qarabağ!

Dözməyib yad səsində, ağlayar Murov, Dəlidağ,
Dağların göz yaş da olmadı ibrət, Qarabağ!

Oyanan da deyilik, yatmışıq rahatca hələ,
Təmkinini qərç eləyib rəyayi-qəflət, Qarabağ!

Aprel 2000.

Böhtana düşmüşəm!..

Əlində dəyənək şax durub polis,
Qardaşın zülmünə olan o həris,
Çağırır hər kəsi bir adla: məhbus!
Harayım çatmayır heç yana, Allah!
Böhtana düşmüşəm, böhtana, vallah!

Yüksək kürsülərdən çəkilib adım,
Oyadıb milləti haray, fəryadım,
Kimsənin dərdinə bais olmadım,
Bəs necə qıydılar bu cana, Allah?
Böhtana düşmüşəm, böhtana, vallah!

Axı törətdiyim cinayət hanı?
Yurduma, elimə xəyanət hanı?
Cinayət etməyə bədd niyyət hanı?
İnanıb niyyətin danana, Allah,
Böhtana düşmüşəm, böhtana, vallah!

Hələl duz-çörəyə haram qatmadım,
Bir kəsə güllə heç, şər də atmadım.
Fəqət, xəyanətlə hallandı adım!
Özün çək xaini divana, Allah,
Böhtana düşmüşəm, böhtana, vallah!

Uduzdu çox şeyi, verdim də yelə,
Ürək alovlandı, döndü də külə,
Namərdlər haradan boy atıb belə,
Qamış tək yayılıb cahana, Allah?
Böhtana düşmüşəm, böhtana, vallah!

Qədəhə süzülən dərd dolu meydi,
Üstümə sığıyan qartaldı, leydi,
Böhtana tuş olmaq nə yaman şeydi?
Baxmır da yanana, yamana, Allah!
Böhtana düşmüşəm, böhtana, vallah!

Azadə yaşayır "quyu qazanlar",
Xoruzu yumurtlar, fərəsi banlar,
Erməni xislətli erməni "yan"lar,
Doldurur milləti zindana, Allah!
Böhtana düşmüşəm, böhtana, vallah!

Əsəbim yay kimi çəkilib tarım,
Kimi haraylayım, kimi axtarım?
Çörəyi diz üstə çörək "dost"larım,
Dar gündə qaçıblar hayana, Allah?
Böhtana düşmüşəm, böhtana, vallah!

Ağlamaq istədim yandı gözlərim,
Uyuyub qəlbimdə qaldı sözlərim,
Düz atdım, neyləyim, səhv düşdü zərim?
Nə deyim "zər tutub" atan, Allah?
Böhtana düşmüşəm, böhtana, vallah!

İnanıb dost oldum düşmənlə bahəm,
Necə ki, inandı İblisə Adəm!
Ola da bilmirəm Əhmədi-biqəm,
Lənət et İblisə, Şeytana, Allah!
Böhtana düşmüşəm, böhtana, vallah!

Düz əhdim, düz sözüm, düz ilqarım var,
Gövdəsi DƏRD olan budaqlarım var,
Tək bircə təsəllim - ETİBARIM var,
Bağışla sən məni tək ona, Allah!
Böhtana düşmüşəm, böhtana, vallah!

Dərilib sovulan, tapdanan bağam,
Mın şükür Tanrıya, hələ ki, sağam,
Cəddin kömək olsun Mir Lazım Ağam!
Rəhm elə sən "bağ"ı, "bostan"ı, Allah!
Böhtana düşmüşəm, böhtana, vallah!

Fevral 2000.

"Dost"larıma!

(M.Arazdan iqtibasla)

"Seçmişəm fikrimin aynasında mən,
Vəfalı, vəfasız olan dostları".
Silmişəm qəlbimin dərinliyindən,
Dərdimə biganə qalan "dost"ları.

Sevərdim dostumu özümdən artıq,
Bilərdim qədrini gözümdən artıq,
Çəkərdim cəfasın dözümdən artıq,
Dərdimi öz dərdi bilən dostların.

Güvəndiyim dağları da qar aldı,
Gözlərimdən nur çəkildi, qaraldı,
Yarıyolda qədəmləri daraldı,
Dar gündə olmadı hayan, "dost"larım.

Çox yaxşılar yaman oldu gözümdə,
Düz ilqarlar duman oldu gözümdə,
Çox doğrular güman oldu gözümdə,
Görəndə əhdinə yalan, "dost"ları.

Öz tifaqım "öz qorudan od aldı",
Mərdlik, qeyrət, vicdan, namus yoxaldı,
Ömrümüzün payızına nə qaldı?
Haqlayacaq fəslə-xəzan "dost"ları.

Təmkinəm, dərdimə böyük deyərlər,
Baxıb mənə qəlbi bölük deyərlər,
Belə "dost"ı "İsmi-Dönük deyərlər",
Ay dostluğa kölgə salan "dost"larım!
Dost adına ləkə vuran "dost"larım!
Kim eşşəksə ona pəlan "dost"larım!
Ta nə deyim? Filan-filan "dost"larım!

Fevral 2000.

Yavaş-yavaş

Ələmlər içində qovrulan insan,
Dünyanın dərđini çək, yavaş-yavaş!
Ələm küləyində sovruulan insan,
Qalmısan özünlə tək, yavaş-yavaş!

Dünyanın dərđinə nə çox qalırısan?
Dərđini oxsayır, layla çalırsan.
Belə ki, dərđ-sərə meyl salırısan,
Qəlbində dərđ bağı ək, yavaş-yavaş!

"Haqq" söyləyib, nələ çəkib ağlama,
Həđər yerə əsib, coşub, çağlama,
İblisləşib, mələyə bel bağlama,
Baş götür dünyadan sək, yavaş-yavaş!

Haqq yoxalıb, bəşər haqsızlaşdı,
Tanrı çoxdan dərgahında çaşıbdı,
İblis ki, mələklə qoşalaşıbdı,
Özün gətir haqqə şəkk, yavaş-yavaş!

Kədərlə dost olub yaşarsan qoşa
Ömrünü onunla vurarsan başa.
Təmkina, az qalıb, bir məhək daşa,
Edərlər adını həkk, yavaş-yavaş!

Məiy 2000.

Zaman nə zamandır?

Bu dünya yön alıb hayana, dədə?
Ağıl ver yolunu azana, dədə!
Xalqı dolduranlar zindana, dədə,
Qəzəbi döndərir tufana, dədə!
Zindan nə zındandı?
Anlamaq olmur!

Zaman çirklənibdi, durulan deyil,
Bu ölkə, bu diyar biz quran deyil,
Tutqular, basqılar azalan deyil,
Bu yol bizi bizə qaytaran deyil.
Quran nə qurandı?
Anlamaq olmur!

"Sərvət qazanı"ndan pay bölürlər, bax,
Alovlı danışıb, dayanırlar şax,
Köhnə yumurta tək fikirlər də lax,
Məmləkət uçsa da kef duru, dəm çağ!
Qazan nə qazandı?
Anlamaq olmur!

Qəribə dövrəndi, anlamaq yasaq,
Arxalı toyuğu danlamaq yasaq,
Arxasız xoruzə banlamaq yasaq,
Başını kəssələr qanamaq yasaq,
Dövrən nə dövrəndi?
Anlamaq olmur!

Qeyrətini atmışlar, vicdanı yoxlar,
Beyni dumanlılar, gödəni toxlar,
Yalandan ağlayan altunu çoxlar,
Millətin halını bəs haçan ağlar?
Yalan nə yalandı?
Anlamaq olmur!

Yavaş-yavaş

Ələmlər içində qovrulan insan,
Dünyanın dərđini çək, yavaş-yavaş!
Ələm küləyində sovrulan insan,
Qalmısan özünlə tək, yavaş-yavaş!

Dünyanın dərđinə nə çox qalırsan?
Dərđini oxşayı, layla çalırsan.
Belə ki, dərđ-sərə meyl salırsan,
Qəlbində dərđ bağı ək, yavaş-yavaş!

“Haqq” söyləyib, nələ çəkib ağlama,
Hədər yerə əsib, coşub, çağlama,
İblisləşib, mələyə bel bağlama,
Baş götür dünyadan sək, yavaş-yavaş!

Haqq yoxalıb, bəşər haqsızlaşmışdı,
Tanrı çoxdan dərđahında çəşibdi,
İblis ki, mələklə qoşalaşmışdı,
Özün gətir haqqa şəkk, yavaş-yavaş!

Kədərlə dost olub yaşarsan qoşa
Ömrünü onunla vurarsan başa.
Təmkina, az qalıb, bir məhək daşa,
Edərlər adını həkk, yavaş-yavaş!

Məily 2000.

Zaman nə zamandır?

Bu dünya yön alıb hayana, dədə?
Ağıl ver yolunu azana, dədə!
Xalqı dolduranlar zindana, dədə,
Qəzəbi döndərir tufana, dədə!
Zindan nə zındandı?
Anlamaq olmur!

Zaman çirkənibdi, durulan deyil,
Bu ölkə, bu diyar biz quran deyil,
Tutqular, basqılar azalan deyil,
Bu yol bizi bizə qaytaran deyil.
Quran nə qurandı?
Anlamaq olmur!

“Sərvət qazanı”ndan pay bölürlər, bax,
Alovlu danışib, dayanırlar şax,
Köhnə yumurta tək fikirlər də lax,
Məmləkət uçsa da kef duru, dəm çağ!
Qazan nə qazandı?
Anlamaq olmur!

Qəribə dövrəndi, anlamaq yasaq,
Arxalı toyuğu danlamaq yasaq,
Arxasız xoruzla banlamaq yasaq,
Başını kəssələr qanamaq yasaq,
Dövrən nə dövrəndi?
Anlamaq olmur!

Qeyrətin atmışlar, vicdanı yoxlar,
Beyni dumanlılar, gödəni toxlar,
Yalandan ağlayan altunu çoxlar,
Millətin halını bəs haçan ağlar?
Yalan nə yalandı?
Anlamaq olmur!

Samanın gəlmir ki, gəlmir zamanı,
 Bir kəsə yox daha xalqın gümanı,
 Qovan tapılmır da çəni, dumanı,
 Necə aldadırlar fağır, nadanı!
 Nadan nə nadandı?

Anlamaq olmur!

Xalqdan qoparanlar çoxalır elə,
 Xalqa gün ağlayan tapılmır hələ,
 Məzlumun hikməsi qalxanda zilə,
 "Gödəni dolu"lar qaçarlar "çöl"ə.
 Qaçan nə qaçandı?

Anlamaq olmur!

Özünü millətə arxa sananlar,
 Guya xalq dərdini çəkib yananlar,
 Hər duzsuz kəlməyə çapan çalanlar,
 "Keçi qiymətinə" xalqı satarlar!
 Satan nə satandı?

Anlamaq olmur!

Təmkinin qanına hopubdu dərd, qəm,
 Gülləsi nifrətədi, silahı qələm,
 Bu yatan millətə top atan mənəm,
 Kömək ol bəndənə, xaliqi-ələm!
 Yatan nə yatandı?

Anlamaq olmur!

Anlanmaz bu dərdi qanmamaq olmur,
 Qanıb da yerində donmamaq olmur,
 Od tutub içində yanmamaq olmur,
 Üz tutub Tanrıya, sormamaq olmur:
 Bu necə cahandı, anlamaq olmur?!
 Bu hansı zamandı, anlamaq olmur?!

Fevral 2000.

Yaşaya bilmirəm dərdsiz mən daha

Dərdlərim şişsirin, dağlar şən balı,
 Ağırdı dərdimin çəki sanbalı,
 Dərdim ağa, mənə onun hambalı.
 Qaçmaq istəmirəm dərdimdən daha,
 Yaşaya bilmirəm dərdsiz mən daha!

Dərdimin dərdinə qalaram özüm,
 Dərdimin qadasın alaram özüm,
 Gecələr dərdimlə yataram özüm.
 Qaçmaq istəmirəm dərdimdən daha,
 Yaşaya bilmirəm dərdsiz mən daha!

Qaşıyıb töksələr itməz də dərdim,
 Məni yalnız qoyub getməz də dərdim,
 Vəfalı dərdimlə ölüb gedərdim.
 Qaçmaq istəmirəm dərdimdən daha,
 Yaşaya bilmirəm dərdsiz mən daha!

Köhnə dərd, təzə dərd, hamısı birdi,
 Dərdimin qədəri cahandı, yerdi,
 Bu necə müəmma, bu necə sirdi?
 Qaçmaq istəmirəm dərdimdən daha,
 Yaşaya bilmirəm dərdsiz mən daha!

Bağırma basaram, oxşaram sizi,
 Özümlə Tanrıma qoşaram sizi,
 Götürüb, dünyadan qaçaram sizi,
 Qaçmaq istəmirəm dərdimdən daha,
 Yaşaya bilmirəm dərdsiz mən daha!

Dağlardan boylanıb baxan dağ dərdim,
 Dərd gülü bitirən çəmən, bağ dərdim,
 Canıma yayılıb, sanki yağ dərdim,
 Qaçmaq istəmirəm dərdimdən daha,
 Yaşaya bilmirəm dərdsiz mən daha!

Bu mənim ən ağır Qarabağ dərdim,
 Bax bu da Zəngəzur, Dəlidağ dərdim,
 Dərdlərin kralı - Qarabaxt dərdim.
 Qaçmaq istəmirəm dərdimdən daha,
 Yaşaya bilmirəm dərsiz mən daha!

Mənim kral dərdim, utanıb getmə,
 Şah dərdim, xan dərdim, usanıb getmə,
 Təmkini can dərdə qışqanıb getmə,
 Qaçmaq istəmirəm dərdimdən daha,
 Yaşaya bilmirəm dərsiz mən daha!

Mart 2000.

Dərdimin eşqi

Dərdlərimdən bezib, kəsən dilbərim,
 Dərdərimdən üz çevirmə, amandır!
 Dərd damarım qırıb, kəsən dilbərim,
 Qılıncını gəl sivirmə, amandır!

Dərdin özü nə məsumə gözəldi?!.
 Dərdin eşqi hər eşqdən əzəldi.
 Könülləri fəth eləyən qəzəldi,
 Qəzəl - fəttahi devirmə, amandır!

Dərd ələmi eşq ələmindən gözəl,
 Dərd ələmi eşq ələmindən gözəl,
 Dərdin qəmi eşqin dəmindən gözəl,
 Dərdi qovub dəm gətirmə, amandır!

Asimanda gecə-gündüz axtarıb,
 Dərdim məni o dünyadan qaytarıb,
 Neyləyim ki, həyat eşqim qurtarıb?
 Dərd eşqimə sitəm vermə, amandır!

Özü həyat, sözü nağıl dərdlərim,
 Öyrədar də mənə "ağıl" dərdlərim,
 Ziyansızdı, vallah, fağır dərdlərim.
 Nağılıma əl yetirmə, amandır!

Dərdim dözmür hicranıma, neyləyim?
 Hakim olub vicdanıma, neyləyim?
 Mənlə gəlib zindanıma, neyləyim?
 Zindanımda qəm bitirmə, amandır!

Gülüm, sənin həsrətindən ağlaram,
 İkinizi bir ürəkdə saxlaram.
 Çaylar kimi aşar, coşar, çağlaram.
 Təmkini, daha dərd gətirmə amandır!
 Sevgilindən uzaq getmə, amandır!
 Sevən qəlbə sitəm etmə, amandır!

Mart 2000.

Bu mənim ən ağır Qarabağ dərdim,
Bax bu da Zəngəzur, Dəlidağ dərdim,
Dərdlərin kralı - Qarabaxt dərdim.
Qaçmaq istəmirəm dərdimdən daha,
Yaşaya bilmirəm dərdsiz mən daha!

Mənim kral dərdim, utanıb getmə,
Şah dərdim, xan dərdim, usanıb getmə,
Təmkinə can dərəcə qısqanıb getmə,
Qaçmaq istəmirəm dərdimdən daha,
Yaşaya bilmirəm dərdsiz mən daha!

Mart 2000.

Dərdimin eşqi

Dərdlərimdən bezib, küsən dilbərim,
Dərdərimdən üz çevirmə, amandır!
Dərd damarım qırıb, kəsən dilbərim,
Qılıncını gəl sivirmə, amandır!

Dərdin özü nə məsumə gözəldi?!
Dərdin eşqi hər eşqdən əzəldi.
Könülləri fəth eləyən qəzəldi,
Qəzəl - fəttahı devirmə, amandır!

Dərd ələmi eşq ələmindən gözəl,
Dərd ələmi eşq ələmindən gözəl,
Dərdin qəmi eşqin dəmindən gözəl,
Dərdi qovub dəm gətirmə, amandır!

Asimanda gecə-gündüz axtarıb,
Dərdim məni o dünyadan qaytarıb,
Neyləyim ki, həyat eşqim qurtarıb?
Dərd eşqimə sitəm vermə, amandır!

Özü həyat, sözü nağıl dərdlərim,
Öyrədər də mənə "ağıl" dərdlərim,
Ziyansızdı, vallah, fəğir dərdlərim.
Nağılıma əl yetirmə, amandır!

Dərdim dözmür hicranıma, neyləyim?
Hakim olub vicdanıma, neyləyim?
Mənlə gəlib zindanıma, neyləyim?
Zindanımda qəm bitirmə, amandır!

Gülüm, sənin həsrətindən ağlaram,
İkinizi bir ürəkdə saxlaram.
Çaylar kimi aşar, coşar, çağlaram.
Təmkin, daha dərd gətirmə amandır!
Sevgilindən uzaq getmə, amandır!
Səvən qəlbə sitəm etmə, amandır!

Mart 2000.

Dərd nağılları

Biri vardı, Biri yoxdu
 bu dünyada!

Ərənlər ac,
 Namərd toxdu bu dünyada!
 Ərən yazıq,
 Kişi kimi yaşamaqla,
 Gecə-gündüz
 Şah damarın "dırnağı"yla
 İztirablar qaşımaqla,
 Dərdlərini ürəyinin
 Lap xəlvəti güşəsində
 saxlayırsa,
 Dərdlərini ürəyinə
 Möhkəm-möhkəm
 mıxlayırsa,
 Tanrı yolun -
 Haqqın yolun
 Tuta-tuta,
 Zülmələrə
 bata-bata
 yaşayırsa.
 Körpələri ac qalırsa,
 Namərd ondan bac alırsa,
 Hara getsin?
 Dərdinə bir əlac yoxsa,
 Ərən yazıq
 Bəs nə etsin?

 Biri vardı, Biri yoxdu
 bu dünyada!

Ölülər çox,
 Diriyoxdu bu dünyada!
 Bu ölülər, bu süstlülər,
 Bü küskünlər

Dünyasında,
 Cahilləri altun yapan,
 İblisləri ayğır çapan,
 Aqilləri
 Hər boş sözə
 Çapan çalan
 Bu ölgünlər dünyasında,
 Diril olub
 Qanmağa da
 Həvəs qalmır!

Atəş olub
 Yanmağa da
 Nəfəs çatmır!..

 Biri yoxdu, Biri vardı
 bu dünyada!

İnsan yoxdu,
 Mələk vardı bu dünyada!
 Səmələrin mələkləri,
 Yaxşılığa yağdı olan,
 İblisləri,
 İfritləri,
 Fələkləri

Elə bil ki,
 Boz it kimi
 Fısqırdıblar
 Yer üzünə.

Bu iblislər,
 Bu ifritlər,
 Bu fələklər,
 Göy üzündə qanad çalan,
 İnsanlığa düşmən olan,
 Bu bəbəklər,
 Yer üzünü düşmən edib,
 Öz-özünə!

Ağ eyləyib yarananı,
 Yaradanın
 Nur üzünə!

Sözdə Tanrı qulu olan,
 Tanrıya da borclu olan,
 Hər əməli suçlu olan,
 Cütayaqlı bu məxluqun,
 Ya azlığın, ya çoxluğun,
 Ya təklilin, ya yoxluğun,
 Üz tutduğu hayandır?
 Mələklərdən üz döndərən,
 İblislərə baş endirən,
 Öz əliylə qəlbindəki
 Tanrısına inamı da öldürülən,
 Ümidləri söndürülən,
 İnsan adlı yaranmışda
 Olmayan bu
 Həya nədir?

 Biri yoxdu, Biri vardı
 bu dünyada!
 Bəşər oğlu,
 Yaşamağa
 Çar-naçardı bu dünyada!
 Qananlara
 Həyat düşmən,
 Ölüm yardı bu dünada!
 Qanan insan,
 Yaşa belə!
 Qanmazlarla
 Qoşa belə!
 Qana-qana
 qandığını,
 Od içində
 yandığını,
 Qanmazlara
 Anlat hələ!
 Qanmazları
 Toyuqluqdan çıxarıb da,
 Xoruz kimi
 Banlat hələ!

Bəlkə sənin harayına,
 Xoruzlaşan toyuqların
 Səmalardan
 Tükürpədən fəryadına,
 İnsan dostu Mələk gələ!
 Bəlkə onda
 İnsanlığın üzü gülə!
 Bəlkə onda
 Naçarların gözü gülə!
 Bəlkə onda
 Bu dünyanın
 Bu cahanın,
 Lap axırda
 Bu zamanın özü gülə!

Mart 2000.

Nifrətim tükənən deyil

İnsan ki, insana sitəm eyliyir,
İnsana nifrətim tükənən deyil.
Şeytan ki, əlində bəşər inliyir,
Şeytana nifrətim tükənən deyil.

Bu kiçik dünyada nə qədər din var,
Bu dindən o dinə nə qədər kin var,
Cahan ki, bətinədə cin-şəyatın var,
Cahana nifrətim tükənən deyil.

Nə qədər iblisə səcdə edərik,
Yetimin malını basıb yeyərik,
Nə qədər iblisdən qorxar, ürkərik,
Qorxana nifrətim tükənən deyil.

İblisə bu qədər qul olduq, bəsdİ,
İfrit qazanında qovrulduq, bəsdİ,
Zindanlar içində qıvrıldıq, bəsdİ,
Zindana nifrətim tükənən deyil.

Tanrı təksə niyə dinlər bu qədər?
Nadan olur niyə bəşər, bu qədər?
Azad insan azar, təzər bu qədər?
Azana nifrətim tükənən deyil.

Nə qədər vicdanı, namusu yox var,
Aclara gülüb də kəm baxan tox var,
Ürəyi buz olan altunu çox var,
Altuna nifrətim tükənən deyil.

Nə qədər günlərin sanayanlar var,
Töyüqkən xoruztək banlayanlar var,
Qoyun tək qəssaba yalmananlar var,
Qoyuna nifrətim tükənən deyil.

Nə qədər vicdanı odlayanlar var,
Nə qədər qəlbləri zorlayanlar var,
Bakirə mələyi korlayanlar var,
Zamana nifrətim tükənən deyil.

Mart 2000.

Ya Rəbbim, belə ki, sevirsən məni!

"Mən istərəm balanı, çün istər bəla məni"
M.Füzuli

Qaranlıq dünyamız düzənlik cıdır,
Aslan cıdırında çaqqallar çapır,
Aslanlar əlindən çaqqal ət qapır,
Qılınc tək qınımdan sivir sən məni!
Ya Rəbbim, əgər ki, sevirsən məni!

Könlümün dərd evi açıq qapıdı,
Dərdlərim müqəddəs, dərdkar babıdı,
İnsan ki, özünə balta sapıdı,
İnsansız ələmə yetir sən məni!
Ya Rəbbim, dünyadan itir, sən məni!

Analar bətinədə yaranan bizi,
Yer-torpaq üstündə yaşadan bizi,
Torpağa döndərib qaraldan bizi,
Torpağın özündən bitir sən məni!
Ya Rəbbim, təzədən yetir sən məni!

Nadanlar aqılə baxıb gülərlər,
İblislər mələyə qəh-qəh çəkərlər,
Acılar şirini basıb yeyərlər,
Yaratdın şipşirin fətir sən məni!
Ya Rəbbim, nə yaman sevirsən məni?!

Zülmün gur yağışı yağdı üstümə,
Kədərin şimşəyi çaxdı üstümə,
Fələk dərd məməsin sıxdı üstümə.
Etmə yad başlara çətir sən məni!
Ya Rəbbim, özümə gətir sən məni!

Cahani görməyə bir büsat yarat,
 Ələm yükləməyə ayğır at yarat,
 Əzablar mələyi bir ştat yarat.
 Zülmün ki, mələyi görürsən məni,
 Ya Rəbbim, kamına götür sən məni!

İblis caynağından qurtulmaq olmur,
 Namərdin fitnələr kasası dolmur,
 Sitəmlər bitirən dərd bağı solmur,
 Sitəmlər içində üzdür sən məni!
 Ya Rəbbim, dözərəm, dözdürsən məni!

Zülmümə qəh-qəhlə gülənlər də çox,
 Dərdimi öz dərdi bilənlər də çox,
 Qurbanlar, nəzirlər deyənlər də çox.
 Qəbul et özümə nəzir sən məni!
 Ya Rəbbim, dərdimlə əzirsən məni!

Bu dərdin, ələmin sonu görünmür,
 İnamım tək sənə tükənmir, sönmür,
 Ruhum ki, dumanda, çəndə sürünmür,
 Dumanda itirib gəzirsən məni!
 Ya Rəbbim, bəs necə sevirsən məni?!

Dünyanın dərdini dərdimə qatdım,
 Azadlıq bağırdım, məhbəsi tapdım,
 Xülyada yüksəldim, şahlığa çatdım.
 Eyləmə nə padşah, vəzir sən məni!
 Ya Rəbbim, dünyadan devir sən məni!

Dərdimin içində itməyim də xoş,
 Dərdimə bir qurban kəsməyim də xoş,
 Dərdin qucağında ölməyim də xoş.
 Dərdimlə dərdimə təpirsən məni!
 Ya Rəbbim, dərdimlə sevirsən məni?

Təmkinin dözümlü tükənir daha,
 Sənə asi olub batar günaha,
 Bu günün işini qoyma sabaha.
 İblis məkanından itir sən məni!
 Ya Rəbbim, kamına götür sən məni!

Dünyanın başına çevir sən məni!
 Namərdlər əlindən itir sən məni!
 Təzədən cahana gətir sən məni!
 Torpağın bətnindən bitir sən məni!
 Ya Rəbbim, belə ki, sevirsən məni!

Mart 2000.

Dünyanı dəyişməyə gəlmişəm!

Tanrı, sənin dərgahına üz tutub,
Bu dünyanı dəyişməyə gəlmişəm.
İfritlərin sinəsinə ox olub,
İblislərlə döyüşməyə gəlmişəm,
Bu dünyanı dəyişməyə gəlmişəm.

Nə üçün dirildim, anladım daha,
Əzabla yağruldu, anladım daha,
Can verdim, boğuldum, anladım daha.
Dərgahına sözləşməyə gəlmişəm,
Bu dünyanı dəyişməyə gəlmişəm.

İblislər çoxalıb, artıb, bilirsən,
İnsan insanlığın satıb, bilirsən,
Mələklər səmada yatıb, bilirsən.
Mələklərlə dəyişməyə gəlmişəm,
Bu dünyanı dəyişməyə gəlmişəm.

Bu bəşər haqlını əzib əzəldən,
Zəlalət içində bezib əzəldən,
Tanrının göylərdə gəzib əzəldən.
Haqq söyləyib əzilməyə gəlmişəm,
Bu dünyanı dəyişməyə gəlmişəm.

Bəşər oğlu idrakına bürünmür,
Cismində öz tanrının hələ görmür,
Göydən "enib" varlığıyla öyünmür.
Öz tanrıyla dərdləşməyə gəlmişəm,
Bu dünyanı dəyişməyə gəlmişəm.

İnam gəldi, inam getdi nə qədər,
Bu inamlar tüğyan etdi nə qədər,
İnamlarda iman itdi nə qədər!
İmanımıla görüşməyə gəlmişəm,
Bu dünyanı dəyişməyə gəlmişəm.

Min illərlə din kəlamı dinlədik,
Din əlində zillət çəkib inlədik,
Cismimizi din yolunda çinlədik.
Öz cismimlə birləşməyə gəlmişəm,
Bu dünyanı dəyişməyə gəlmişəm.

İnsan oğlu insanlığın unudub,
Təpə olub öz dağlığın unudub,
İdrakıyla ucalığın unudub.
İnsanlara turp eşməyə gəlmişəm,
Bu dünyanı dəyişməyə gəlmişəm.

İnsan özün dərk etmirsə ağlıda,
Öz tanrının axtarısına "nağil"da,
Dünya, özün bunu görüb dağıl da!
"Nağil"larla öcəşməyə gəlmişəm,
Bu dünyanı dəyişməyə gəlmişəm.

İblislər cahana meydan oxuyur,
İnsana bir məhşər toru toxuyur,
Dünyanın bətnindən dəhşət qoxuyur.
Dişlərimlə tor sökməyə gəlmişəm,
Bu dünyanı dəyişməyə gəlmişəm.

Dərdim məni dərdimlə dilləndirər,
Dərd bağımı dərdimlə gülləndirər,
Yüz ilimi bir illə illəndirər.
İllərimlə öpüşməyə gəlmişəm,
Bu dünyanı dəyişməyə gəlmişəm.

Dərdim mənə təzə ömür bəxş edər,
Təzə ömrə təzə mənə nəxş edər,
Tək buraxmaz, dərdim özümlə gəzər.
Dərdlərimlə sevişməyə gəlmişəm,
Bu dünyanı dəyişməyə gəlmişəm.

Gündüz ağdı, gecə qara, ey könül,
Dərdin özü zülmə çara, ey könül,

Zəmanəni çəkib dara, ey könül,
Zəmanəylə didişməyə gəlmişəm,
Bu dünyanı dəyişməyə gəlmişəm.

Bir millətə oğul olmaq nə asan?
Oğul odur cahandan bac alasan.
Udub məni bətninə də salasan,
Cahan, sənə güləşməyə gəlmişəm,
Bu dünyanı dəyişməyə gəlmişəm.

Yerin dərdin həp kainat ağlayır,
İnsan oğlu Yerin bağrın doğrayır,
Öz əliylə öz yolunu bağlayır.
Yerdən Göyə yol çəkməyə gəlmişəm,
Bu dünyanı dəyişməyə gəlmişəm.

Dərddən qorxub çəkinmə sən, amandır,
Dərd əlindən deyilmə sən, amandır,
Təmkin, Yerdə görünmə sən, amandır!
Göydən Yerə dərd çəkməyə gəlmişəm,
Bu dünyanı dəyişməyə gəlmişəm.

İnsanlarla didişməyə gəlmişəm!
Mələklərlə deyishməyə gəlmişəm!
İblislərlə döyüşməyə gəlmişəm!
Zəmanəylə güləşməyə gəlmişəm!
Bu dünyanı dəyişməyə gəlmişəm!
Dünya! Səni dəyişməyə gəlmişəm!

Mart 2000.

Anama

"Ax, ana, sən nə gözəl zadsan?!"
C.Məmmədquluzadə

Soruşdun: "Sözündən, savındın, bala?"
Könlü qəmli, gözü nəmli, ay ana!
Gətirə bilməzsən, bilməzsən hala,
Söyləsəm sözümü, savımı sana,
Könlü qəmli, gözü nəmli, ay ana!

Sənə söyləməli sözlərim çoxdu,
Neyləyim, deməyə ağ üzüm yoxdu,
Baxışın qəlbimə sancılan oxdu,
Nə qədər dərd verdim o üzgün cana,
Könlü qəmli, gözü nəmli, ay ana!

"İgid başı qalda gərək" dedilər,
"Dost"lar mənim saqqızımı yedilər,
Yağlıları üstümə güldürdülər,
Namərdlər, saldılar məni oyuna,
Könlü qəmli, gözü nəmli, ay ana!

Riyakar ola da bilmədim, neynim?
Dalda söyüb üzdə gülmədim, neynim?
İblis xislətləri görmədim, neynim?
Tanrım belələrin çəkər kamına,
Könlü qəmli, gözü nəmli, ay ana!

Böyütdün oğlunu sən saf ürəkli,
İnsana xoş məram, arzu, diləkli,
Məkrli, hiyləli, namərd, kələkli,
Dünyanı yamanca alıb başına,
Könlü qəmli, gözü nəmli, ay ana!

Zəmanəni çəkib dara, ey könül,
Zəmanəylə didişməyə gəlmişəm,
Bu dünyanı dəyişməyə gəlmişəm.

Bir millətə oğul olmaq nə asan?
Oğul odur cahandan bac alasan.
Udub məni bətinə də salasan,
Cahan, sənə güləşməyə gəlmişəm,
Bu dünyanı dəyişməyə gəlmişəm.

Yerin dərdin həp kainat ağlayır,
İnsan oğlu Yerin bağrın doğrayır,
Öz əliylə öz yolunu bağlayır.
Yerdən Göyə yol çəkməyə gəlmişəm,
Bu dünyanı dəyişməyə gəlmişəm.

Dərddən qorxub çəkinmə sən, amandır,
Dərd əlindən deyilmə sən, amandır,
Təmkin, Yerdə görünmə sən, amandır!
Göydən Yerə dərd çəkməyə gəlmişəm,
Bu dünyanı dəyişməyə gəlmişəm.

İnsanlarla didişməyə gəlmişəm!
Mələklərlə deyışməyə gəlmişəm!
İblislərlə döyüşməyə gəlmişəm!
Zəmanəylə güləşməyə gəlmişəm!
Bu dünyanı dəyişməyə gəlmişəm!
Dünya! Səni dəyişməyə gəlmişəm!

Mart 2000.

Anama

*"Ax, ana, sən nə gözəl zadsan?!"
C.Məmmədquluzadə*

Soruşdun: "Sözündən, savındın, bala?"
Könlü qəmli, gözü nəmli, ay ana!
Gətirə bilməzsən, bilməzsən hala,
Söyləsəm sözümlü, savımı sana,
Könlü qəmli, gözü nəmli, ay ana!

Sənə söyləməli sözlərim çoxdu,
Neyləyim, deməyə ağ üzüm yoxdu,
Baxışın qəlbimə sancılan oxdu,
Nə qədər dərd verdim o üzgün cana,
Könlü qəmli, gözü nəmli, ay ana!

"İgid başı qalda gərək" dedilər,
"Dost"lar mənim saqqızımı yedilər,
Yağları üstümə güldürdülər,
Namərdlər, saldılar məni oyuna,
Könlü qəmli, gözü nəmli, ay ana!

Riyakar ola da bilmədim, neynim?
Dalda söyüb üzdə gülmədim, neynim?
İblis xislətləri görmədim, neynim?
Tanrım belələrin çəkər kamına,
Könlü qəmli, gözü nəmli, ay ana!

Böyütdün oğlunu sən saf ürəkli,
İnsana xoş məram, arzu, diləkli,
Məkri, hiyləli, namərd, kələkli,
Dünyanı yamanca alıb başına,
Könlü qəmli, gözü nəmli, ay ana!

Möhkəm ol, anacan, sıxma qəlbini,
 Düşmən sevinməsin görüb dərdini,
 Qoy yeddi övladdan olmasın biri!
 Sadiq ol ATAmın ulu ruhuna,
 Könlü qəmli, gözü nəmli, ay ana!

Baxanda üzünə bilməm nə deyim?!
 Dinib-danışmağa qalmayıb heyim.
 Təmkinin söz-savı budu, söyləyim:
 TƏZƏDƏN SƏN MƏNİ GƏTİR CAHANA,
 KÖNLÜ QƏMLİ, GÖZÜ NƏMLİ AY ANA!

Fevral 2000.

Etibar balama!

*Oğlum yuxuma girmişdi.
 Yaman qəmli idi. Çay
 istədim, yuxuda mənə
 su verdi. Yuxuda su...*

(Oxşamalar)

Özüm özünə qurban,
 Sözüm sözünə qurban,
 Gözüm gözünə qurban,
 Gözün niyə qəmlidi?

Həyat dözümlün üstdə,
 Gilə üzümün üstdə,
 Üzün üzümün üstdə,
 Üzün niyə nəmlidi?

Etim, həyatım mənim,
 Qolum, qanadım mənim,
 Qəlbi qubarlım mənim,
 Qəlbin niyə dərdlidi?

Hayıma hay ver, oğul,
 Bir içim çay ver, oğul,
 Dərdindən pay ver, oğul,
 Qəlbin çox niskillidir.

Yuxumdan itmə, oğul,
 Məni tərk etmə, oğul,
 Heç yana getmə, oğul,
 Bəlkə yuxum çinlidir.

Günəşim, ayım mənim,
 Baharım, yayım mənim,

Gur axan çayım mənim,
Suyun niyə lillidir?

Qara üzüm giləsi,
İki gözüm didəsi,
Oğlumun incə səsi,
Nə yaman qəhərlidir?!

Ürəyimin parası,
Gözlərimin qarası,
Dünyanın dərd-bəlası,
Balama ələmlidir.

Ələmə sinə gərər,
Zülmünə acıq verər,
Dərdini yuyub sərər,
Balam ki, hünərlidir.

Tale çəkibdi dara,
Üzüm olubdu qara,
Ürəyindəki yara,
Nə yaman irinlidir?

Nənəsi boyun sevər,
Anası toyun sevər,
Atası nəyin sevər?
Qolları zəncirlidir!

Atası məhbəsdədi,
Qulaqları səsdədi,
Kim üstünə əsnədi?
Ürəyi kədərlidir!

Səhər olar, gün doğar,
Göydən yerə nur yağar,
Balama qurram mağar,
Ürəyi gəlinlidir.

Dərdini göndər mənə,
Ürəyim qurban sənə,

Baxma dumana, çənə,
Ağ günlər gəlimlidir.

Balama canım qurban,
Şöhrətim, şanıım qurban,
Dövlətim, malım qurban,
Evimin bircəsidir.

Yurdumda tək balam var,
Sinəsi qubar bağlar,
Dilindəki qabarlar,
Qabar da dilimlidir.

Qiyətləri "beş" olsun,
Atdığı cüt "şeş" olsun,
Düşmənləri leş olsun,
Düşmən qəlbi kinlidir.

Bircə balam var olsun,
Tanrım ona yar olsun,
Sevincə qoşar olsun,
Xoş günləri minlədir!
Şad illər çin-çinlədir!

Sonluq

Əzizim qolum bağlı!
Sağım, həm solum bağlı!
Balam həsrətim çəkir,
Məbusam, yolum bağlı!

Əziziyəm yamandır!
Eşit məni, amandır!
Balamın qəmli səsi,
Nalə çəkən kamandır!

Qardaş

Cazamı çiynlərində çəkən qardaşlarım!

Yolumda olmazın zülmünü çəkər,
Yurduma, yuvama hayandı, qardaş!
Düşmənlər əkdirdi dərd-səri biçər,
Dərdimi dərdinə qatandı, qardaş!

Özü səfalətlə ömür sürürkən,
Bütöv tikəsini yarı bölürkən,
Qəlbinin içini kədər sökürkən,
Qaçaraq hayıma çatandı, qardaş!

Xoş günün dostları itib, batıbdı,
Yumşaq çarpayıda rahat yatıbdı,
Zülmümü zülmünə əzib qatıbdı,
Özü dərkolunmaz cahandı, qardaş!

Ələmdi, kədərdi, dərdədi gözləri,
Ağrılar qəlbimi kövrək sözləri,
Atıb da bir yana umu-küsləri,
Qardaşın dərdinə qalandı, qardaş!

Bu dünya nə qədər fırlanar belə,
Dastanlar qoşarlar ozanlar elə,
"Yox" olan dostluqdan yazarlar hələ,
Haqq özü yazdığı dastandı, qardaş!

Sanmayın Təmkinin sözü tükənmiş,
Qardaşın qəhrini qardaş çəkənmiş,
Qardaş kədərinə tək qardaş tənmiş,
Ömrümə mənəvi sultandı, qardaş!
Elə bil doğmaca ATAmdı, qardaş!

Fevral 2000.

Necəsən

Könlümün dərdini dərdiylə bölən yar, necəsən?
Eşqimin qədrini qədrəylə bilən yar, necəsən?

Tab etməyir qəlbim bu uzun hicrana, neynim?
Qubarlı qəlbimi qəlbəylə sevən yar, necəsən?

Gözümün nuru yox oldu, qalıb həsrət yoluna,
Gözlərim yaşını səbriylə silən yar, necəsən?

Sevgiyə sadiq mələyim, ucaltdı həm özünü,
Sevgi güllərini sevgiylə dərən yar, necəsən?

Həsrətlə yanar qəlb, nə uzun oldu bu hicran?
Həsrətin zərbini zərbiylə döyən yar, necəsən?

Bu qədər zülmə tab etdin, sinə gərdin ələmə,
Zülmümün zülmünə zülmüylə dözən yar, necəsən?

Dözümə yox daha taqət, Təmkin, saxla sözünü,
Dözüümün də özünə dözməylə gülən yar, necəsən?

Fevral 2000.

Bacı

Aləmin dərd-sərini çəkməyə qadirdi bacı,
Dövrünün zülmünə həm dözməyə qadirdi bacı.

Köçsə də yad ocağa, eşqini tutmaqla uca,
Ata yurdun əbədi sevməyə qadirdi bacı.

Atanın ad-sanına ismətiylə şan gətirər,
Həyadan bir qala da tikməyə qadirdi bacı.

Atalar bəs nə üçün qoydular zəif adını?
Sinəsin sərt sitəmə gərməyə qadirdi bacı.

Sızlayandı qardaş qəminə daimanə, fəqət,
Ələmi nəşə edib gülməyə qadirdi bacı.

Görəndə vicdanı itmişlərin namərdliyini,
Namərdin qəsrini də sökməyə qadirdi bacı.

Könlünü dərd nə qədər çulğasa Təmkinin əgər,
Tökdüyü göz yaşını silməyə qadirdi, bacı.

Mart 2000.**Səni**

Yuxumdan yuxuma gəzən dilbərim,
Bu hicran nə yaman soldurub səni?
Qəm yaşın yanaqdan süzən dilbərim,
Həsretin ağrısı yordurub səni?

Qara gözlərinə, qaşına qurban,
Sel kimi süzülən yaşına qurban,
Ürəkdə asılan daşına qurban,
Bilirəm, bu təklük üzdürüb səni!

"Gəl" dedim, üzgünüm, gəlmədin, niyə?
Axan göz yaşımı silmədin, niyə?
Ləbindən bir busə vermədin, niyə?
Yalqızlıq buz kimi dondurub səni.

Ürəyimə nəşər salan bu rəya,
Can evimdə yuva quran bu rəya,
Həsretin bətnində qalan bu rəya,
Təmkinli günlərə qoşdurub səni.

Mart 2000.

Bacı

Aləmin dərd-sərini çəkməyə qadirdi bacı,
Dövrünün zülmünə həm dözməyə qadirdi bacı.

Köçsə də yad ocağa, eşqini tutmaqla uca,
Ata yurdun əbədi sevməyə qadirdi bacı.

Atanın ad-sanına ismətiylə şan gətirər,
Həyadan bir qala da tikməyə qadirdi bacı.

Atalar bəs nə üçün qoydular zəif adını?
Sinəsin sərt sitməmə gərməyə qadirdi bacı.

Sızlayandı qardaş qəminə daimanə, fəqət,
Ələmi nəşə edib gülməyə qadirdi bacı.

Görəndə vicdanı itmişlərin namərdliyini,
Namərdin qəsrini də sökməyə qadirdi bacı.

Könlünü dərd nə qədər çulğasa Təmkinin əgər,
Tökdüyü göz yaşını silməyə qadirdi, bacı.

Mart 2000.

Səni

Yuxumdan yuxuma gəzən dilbərim,
Bu hicran nə yaman soldurub səni?
Qəm yaşın yanaqdan süzən dilbərim,
Həsərin ağrısı yordurub səni?

Qara gözlərinə, qaşına qurban,
Sel kimi süzülən yaşına qurban,
Ürəkdə asılan daşına qurban,
Bilirəm, bu təklük üzdürüb səni!

"Gəl" dedim, üzgünüm, gəlmədin, niyə?
Axan göz yaşımı silmədin, niyə?
Ləbindən bir busə vermədin, niyə?
Yalqızlıq buz kimi dondurub səni.

Ürəyimə nəştər salan bu rəya,
Can evimdə yuva quran bu rəya,
Həsərin bətnində qalan bu rəya,
Təmkinli günlərə qoşdurub səni.

Mart 2000.

Edər

Könlümü yarın özü gör necə viranə edər?!
Yandırıb atəşi-hicran ilə divanə edər.

Dözə bilməm, mələyim, mən bu uzun ayrılığa
Çeşmi yar, çeşmimə bax, didəmi süz, qane edər.

Sevərəm hicrini, ümmidi-vüsal ilə, fəqət,
Qorxuram, eşq evimi həsrəti-yar fani edər.

Yarımdır həsrətinə əqlim özü heyran olub,
Sanıb da Kəbə evi, qəlbimi bütxanə edər.

Eşqimi pünhan ilə qorusam da mən nə qədər,
Yaşım la axan əksi-yar onu bəyanə edər.

Zülmünü, dili-canım, əsirgəməz niyə məndən?
Bu can da bəs o cana versə cəfa, nə edər?

Aşiqin istəyini gər özü anlırsa yarın,
Rəqibin fitnələrin qəhr ilə bəhanə edər.

Zalımım, zülmə həvəskarsa, könül, gər bu qədər,
Bəs niyə ağyara yox, zülmünü Təmkinə edər?

Mart 2000.

Nə edim

Oldu ağyar ilə həmdəm gülüzarım, nə edim?
Unutdu əhdə vəfasın nazlı yarım, nə edim?

Bal kimi ləbləri içrə dili olmuş da acı,
Dilinin zülmünə dözdüm, dili-zarım, nə edim?

Dərdlərim çulğasa da cümlə caharı, ey dil,
Dərdimə etmədi çarə ol nigarım, nə edim?

İstədim tanrıdan da gizli çəkəm dərdlərimi,
Tab etmədi, arşə qalxdı ahu-zarım, nə edim?

Xoş idi yarın cəfası, fəqət olsaydı vəfası,
Cismimi etdi xarab, soldu baharım, nə edim?

Gözlərim nuru yox oldu, qaldım həsrət o yara,
Təmkinə, həsrətlə qoşa qaldı qubarım, nə edim?

Mart 2000.

Təhmasib NOVRUZOV

"YAŞAM ROMANI"

Bakı, "ŞƏMS" nəşriyyatı - 2007, səh 132.

Nəşriyyat direktoru: **Şəmsi VƏFADAR**
Məsul redaktor: **Məsumə HÜSEYNOVA**

Kompüter tərtibatçısı: **Rəşad XUDAYAROĞLU**
Dizayner: **Ramiz HƏVİLLİ**
Mətni yığdılar: **Şəmsurə KƏLBƏCƏRLİ,**
Gülnarə MƏMMƏDOVA,
Fatimə HƏMİDOVA,
Vəfa CƏFƏROVA

Yığılmağa verilmişdir: 25.10.2007

Çapa imzalanmışdır: 12.11.2007

Kağız formatı: 60x84 1/16

Fiziki çap vərəqi: 12

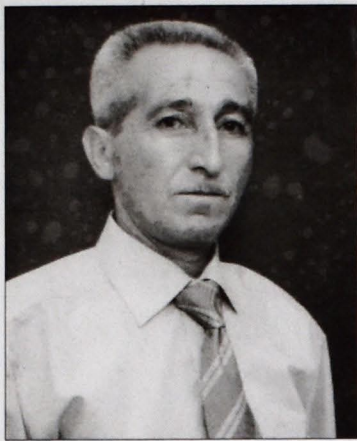
Mətbəə kağızı: № 01

Sifariş: № 40 Sayı: 2500 nüsxə

Ofset üsulu ilə çap olunmuşdur

Bakı "ŞƏMS" nəşriyyatı, Mətbuat p-r. 24,
Telefon:(99412) 438-33-07, (99412) 510-24-68

**Təhmasib Yüzasif
oğlu Novruzov**

AY 254 172

1956-cı ildə Ağdam r
kəndində anadan olmuşdur. Ağdam
Dövlət Pedaqoji Universitetinin filologiya
fakültəsini bitirib. "Qaranlıq dünya" adlı ilk
kitabı 2000-ci ildə çap olunub.

"Qozbeli qəbir düzəldər" adlı
tragikomediyası Ə. Haqverdiyev adına Ağdam
Dövlət Dram Teatrında tamaşaya qoyulub.
"Yaşam romanı" bədii-tarixi kitabın I cildi
2006-cı ildə çap olunmuşdur.

"Azadlıq Hərəkatları" İctimai Birliyinin
sədridir.

